

CLASICI
ANTICI

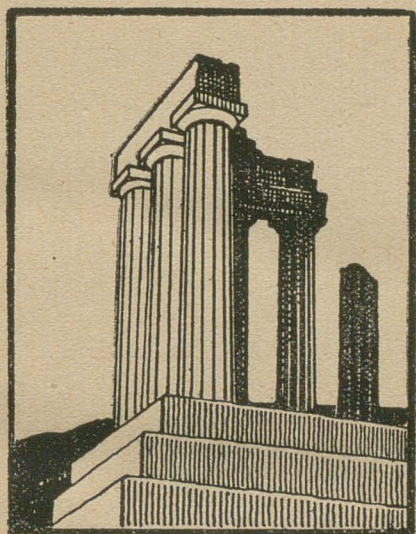
PLATON
DIALOGURI

CLASICII ANTICI

COLECȚIE ÎNGRIJITĂ DE
V. P Â R V A N

CLASICII
ANTICI

P L A T O N
D I A L O G U R I

I N R O M A N E Ş T E D E
Ş T. B E Z D E C H I

C V L T V R A
N A Ţ I O N A L Ă

ȘT. BEZDECHI

P L A T O N
D I A L O G U R I

S'A EDITAT ȘI
TIPĂRIT DE
C V L T V R A
N A Ţ I O N A L Ă
BUCUREȘTI 1922

CRITON

CRITON

Personagiile dialogului: SOCRATE, CRITON

I. SOCRATE: De ce-ai venit la ceasul ăsta, Criton? Nu-i prea de dimineată?

CRITON: Ba da.

SOCRATE: Pe ce vreme să fie?

CRITON: Disdedimineată.

SOCRATE: Mă mir că ți-a dat drumul înăuntru păzitorul închisorii.

CRITON: A, mă cunoaște bine, Socrate, pentrucă am venit des aici, și apoi l-am îmbunatat și eu cu câte ceva.

SOCRATE: De mult ai venit?

CRITON: Cam de mult.

SOCRATE: Atunci de ce nu m'ai deșteptat numaidecât? De ce ai stat așa, fără să mă chemi?

CRITON: O Doamne, Socrate, și eu dac'aș fi în locul tău, n'aș vreă ca veghea jalnică (dinaintea morții), să ție prea mult. Dar tot stau și mă minunez că te văd dormind așa de liniștit. Tocmai deaceea nu te-am deșteptat; să-ți guști

odihna cât mai plăcut. Și mai înainte, totdeauna îți fereeam viața pentru că ai o fire așa domoală — dar mai ales acum cu prilejul nenorocirii acesteia, când te văd că o rabzi atât de ușor și de blajin.

S O C R A T E: La vârsta mea, Criton, ar fi nepotrivit să mă supăr că trebuie să mor.

C R I T O N: Ei, dar alții, tot în anii tăi, Socrate, când dă astfel de nenorocire peste ei, vârsta nu-i scutește întru nimic, să nu se mânie împotriva soartei care a dat peste ei.

S O C R A T E: Așa e. Dar — ia să te întreb — de ce-ai venit așa de dimineată?

C R I T O N: Ca să-ți aduc, Socrate, o veste crudă, zdrobitoare, nu pentru tine — de asta sunt sigur — ci pentru mine și pentru prietenii tăi toți, și crudă și zdrobitoare, veste care, după mine, e una din cele mai greu de suportat.

S O C R A T E: Ce veste anume? Că a venit nava din Delos, la sosirea căreia trebuie să mor?

C R I T O N: N'a sosit încă, dar se pare că va sosi azi, după cât spun niște călători din Lunion, cari au lăsat-o acolo. Din spusa lor e limpede că va veni azi, și atunci, Socrate, mâine... neapărat, se va pune capăt vieții tale.

II. S O C R A T E: Ei și? Să fie într'un ceas bun! Dacă așa-i pe placul zeilor, Criton, așa să fie. Dar tot nu cred că va sosi azi.

C R I T O N: Ce te face să bănuiești?

SOCRATE: Să-ți spun: voi fi dat morții a doua zi după sosirea navei.

CRITON: Da, așa spun cei cărora li s'a dat însărcinarea.

SOCRATE: Și cum spuneam — nu cred că va sosi azi, ci mâine. Bănuiala mea e întemeiată pe un vis pe care l-am visat chiar în noaptea asta, nu de mult. Așa că se pare că bine ai făcut de nu m'ai trezit.

CRITON: Ce vis ai visat?

SOCRATE: Se făcea că venise la mine o femeie frumoasă și chipeșă, îmbrăcată în alb, care m'a strigat și mi-a spus: «Socrate de azi în trei zile o s'ajungi în rodnică Fthye».

CRITON: Ciudat vis, Socrate.

SOCRATE: Dar limpede, după părerea mea, Criton.

III. CRITON: Foarte limpede, pe cât se vede. Decât, te rog încă odată, om năzdrăvan: ascultă-mă, urmează-mi sfatul! Gândește-te! Dacă mori tu, nenorocirea mea nu va constă numai în aceia că voi fi lipsit de un prieten cum nu voi mai găsi altul niciodată; nu, pe lângă asta, lumea care nu te cunoaște bine nici pe tine nici pe mine, o să-mi scoată vorbe că am fost nepăsător față de soarta ta, și că dac'aș fi vrut să pui la bătaie o sumă oarecare de bani, te-aș fi putut scăpa. Și ce reputație mai rușinoasă, decât să treci în ochii lumii drept un om care

pune averea sa mai presus decât prietenii? Căci lumea nici în ruptul capului n'o să creadă, că tu, cu toate îndemnulile noastre, n'ai vrut să ieși¹⁾ de aici.

S O C R A T E: Dar, bunul meu prieten, ce ne pasă nouă de părerea lumii? Oamenii de ispravă — și de părerea lor trebuie să ținem seamă mai mult — vor fi încredințați că lucrurile s'au petrecut așa, cum s'au petrecut într'adevăr.

C R I T O N: Dar vezi, Socrate, că trebuie să ne pese și de părerea mulțimii. Imprejurarea de față, ne arată limpede că ea e în stare să facă cuiva mult rău, ba chiar — așa zice — răul cel mai mare, când cineva ajunge să fie ponegrit în fața ei.

S O C R A T E: Unde dă zeii, Criton, ca mulțimea să fie în stare de a face cel mai mare rău, numai cu condiția ca să facă și cel mai mare bine. Ce bine ar fi atunci! Dar ea nu e în stare nici de una, nici de alta. Căci n'au putința să facă pe un om nici cuminte, nici smintit, ci fac, ce fac, la întâmplare.

IV. C R I T O N: Bine, fie, Dar să-mi spui un lucru, Socrate: Nu-i așa că ești îngrijat de mine și de ceilalți prieteni, de teamă că dacă vei ieși de aici, sicofanții o să se lege de noi că te-am scos de-aici, și că o să fim siliți să

---

¹⁾ Se vede cu câtă grijă Criton evită cuvântul «evadare», ca să adoarmă scrupulele lui Socrate.

ne pierdem sau toată averea, sau o mare parte din ea, sau că o să pățim mai știu eu ce? Dacă de asta ți-e teamă, atunci fii pe pace. E drept doar, că, scăpându-te pe tine, să ne expunem la această primejdie, și la nevoie, chiar la una mai mare. Ci ascultă-mă și nu fă altcum.

S O C R A T E: Sunt îngrijat, Criton, și de asta, și de multe altele.

C R I T O N: De asta să n'ai grijă. La urma urmei, suma de bani pe care o pretind cei ce vor să-ți dea mijlocul de scăpare, scoțându-te de aici, nu e mare. Apoi nu vezi ce ieftini sunt sicofanții? N'ar trebui multe parale pentru ei. Îți stă la îndemână averea mea, și cred că ajunge. Iar dacă, din prietenie pentru mine, nu vrei să-mi cheltuiesc banii mei, uite, sunt aici străini, gata să puie mână dela mână pentru tine. Unul dintre ei, Simmias tebanul, a și adus suma trebuincioasă. Pe urmă și Cebes e gata să te servească, și alții, foarte mulți. Deaceea, cum spun, nu teama asta să te împiedice de a-ți căuta scăparea. Și nici să nu-ți bați capul cu ceeace spuneași la tribunal, că adică n'ai ce să te faci, dacă pleci de aici din țară. Prieteni o să găsești pretutindeni, oriunde te vei duce. Dacă vrei să pleci în Tesalia, am acolo amici cari vor ști să te aprecieze și la cari poți găsi un adăpost neturburat, unde nimeni n'o să-ți facă vreun neajuns.

V. Și apoi, Socrate, nici nu mi se pare drept ceeace încerci să faci. Tu te dai singur morții, când ai puțința să te mântui. Tu te silești să faci cu tine, ceeace ar putea să-ți dorească numai dușmanii, și ceeace s'au și silit să facă, hotărîți să te dea pierzării. Pe lângă asta, tu mai lipsești dela datoria pe care o ai și față de fiii tăi, pe care îi lași în părăsire și te duci, deși ai puțința să-i crești și să-i înveți; cât despre partea ta — aș zice — poate să se întâmple cu ei ce s'o întâmplă. Și o să se întâmple cu ei, firește, ce se întâmplă de obicei cu copiii orfani. Căci nu trebuie să faci copii, sau dacă i-ai făcut, trebuie să asuzi ca să-i crești și să le dai educație; tu, pe cât se vede, cauți să te pui cât mai mult la adăpost de osteneli. Un om ca tine, care toată viața a pretins că se îndeltnicește cu virtutea, ar trebui să aleagă calea pe care o alege un om virtuos și plin de bărbăție. Cât despre mine, mă rușinez și pentru tine și pentru prietenii tăi, și mi-e teamă că o să pară că se datorește oarecum lașității noastre, tot ce ți se întâmplă acum: și felul cum a ajuns procesul la tribunal, când eră un mijloc ca să nu ajungă până acolo, apoi felul cum s'a desbătut procesul, și însfârșit acum, și întâmplarea aceasta, care — ca o culme a batjocurii — o să dea de crezut, că noi, de frică și din nemernicie, ne-am dat frumos la o parte,

fără ca nici tu, nici noi să fi făcut ceva spre a te scăpa, când ar fi fost așa de lesne, dacă noi într'adevăr am fi fost de vreo ispravă. Ia seama, Socrate, că purtarea asta, pe lângă nenorocire să nu aducă și rușine, atât pentru tine-cât și pentru noi. Hai, chibzuește-te — sau mai bine zis nu, — căci nu mai e vreme de chibzuit, ci de a fi și luat o hotărîre: Și nu e decât o hotărîre de luat: că totul trebuie isprăvit la noapte. Dacă mai zăbovim, o să fie peste puțină să mai facem ceva. Haide Socrate, te rog din răspuțeri, ascultă-mă! Fă așa cum îți spun.

VI. S O C R A T E: Iubitul meu Criton, zelul tău ar fi vrednic de laudă, dacă ar fi împreunat cu un oarecare sentiment al datoriei; de nu, cu cât e mai mare, cu atât e mai supărător. De aceea suntem datori să cercetăm, dacă trebuie să fac (ce-mi spui tu) sau nu. Căci nu intră în firea mea — și asta nu numai acum, ci cât am trăit — să ascult de altceva decât de rațiune, și anume de aceea, care după cercetare, se susține ca fiind cea mai bună. Căci nu pot să mă lepăd de principiile pe cari le-am susținut înainte, pentru cuvântul că mi s'a întâmplat această nenorocire; principiile acestea sunt aceleași și acum, și le cinstesc și le respect ca și mai înainte. Și dacă în împrejurarea de față, nu găsesc altele mai bune, să fii încredințat că n'o să-ți cedez, chiar dacă puterea mulțimii ar

născocî şi mai multe sperietori decât acum, şi ne-ar ameninţa şi cu otrăvuri şi cu moartea şi cu confiscarea averii.

Dar cum am putea cerceta mai bine acest lucru? Nu reluând ideea pe care o afirmai tu, privitoare la opinia (oamenilor despre noi), ca să vedem anume dacă era întemeiată în toate cazurile sau nu, şi dacă trebuie să ţinem seamă de unele păreri, iar de altele, nu? Sau, ideea era întemeiată, înainte ca eu să fiu condamnat la moarte; dar acum, s'a dovedit că ea n'a fost spusă decât de dragul de a fi spusă, şi că de fapt, nu era decât o vorbă goală, o distracţie? Tare aş dori să cercetez împreună cu tine, Criton, spre a vedea dacă acum, din pricina noiei situaţii s'a schimbat ceva din convingerile mele, sau au rămas aceleaşi; şi dacă trebuie să ne lepădăm de ele sau să le respectăm şi mai departe.

S'a spus, pe cât ştiu, în atâtea rânduri de oameni serioşi, ceea ce am spus şi eu adineauri, că de unele din părerile oamenilor trebuie să tii socoteală, iar de altele, nu. În numele zeilor, Criton, ţi se pare întemeiată această afirmaţie? Tu cel puţin, pe cât intră în firea lucrurilor omeneşti, eşti în afară de primejdia de a muri mâine, şi ție, vreo nenorocire apropiată, nu-ţi poate întuneca minţile. Ia vezi: Nu ţi se pare ție întemeiată afirmaţia care susţine că trebuie

să ții socoteală de unele păreri și de altele nu; și că apoi trebuie să ții socoteală de părerile unora, iar de ale altora, nu? Ce zici? E adevărat acest lucru

CRITON: Da, e adevărat.

SOCRATE: Prin urmare, trebuie să respectăm părerile bune, pe cele rele însă, nu.

CRITON: Da, așa e.

SOCRATE: Dar nu-i așa, că păreri bune sunt ale celor cuminți, iar cele rele, ale celor nesocotiți?

CRITON: Cum nu?

VII. SOCRATE: Hai, să vedem ce înseamnă vorbele astea. Un om care face gimnastică, când se îndeletnicește cu acest lucru, de a cui părere va ține seamă? De lauda sau de critica primului venit, ori numai de a aceuia care e medic sau maestru de gimnastică?

CRITON: Numai de a acestuia.

SOCRATE: Prin urmare trebuie să se fească de critica doar a acestuia, și să caute numai laudele lui, nu pe ale mulțimii (profane).

CRITON: Evident.

SOCRATE: Prin urmare, fie că e vorba de gimnastică, sau de dieta pe care trebuie s'o urmeze la mâncare sau băutură, el trebuie să se ia mai de grabă după sfatul călăuzei sale pricepute, decât după ce l-ar sfătuî toți ceilalți la un loc.

C R I T O N: Adevărat.

S O C R A T E: Bine. Dar dacă nu ascultă de acela unul (pe care l'a luat călăuză), ci-i nescotește părerea ori laudele lui, și pune mai presus părerea mulțimii profane, n'o să i se întâmple nici un rău?

C R I T O N: Ba da, fără îndoială.

S O C R A T E: Ce rău anume? și unde tinde răul ăsta, și ce parte a neascultătorului va vătămă?

C R I T O N: Firește că trupul, căci pe acesta îl prăpădește.

S O C R A T E: Foarte bine. Prin urmare, Criton, așa se întâmplă și cu toate celelalte lucruri, pe care nu mai e nevoie să le înșirăm. Dar privitor la dreptate și nedreptate, la bine, și la rău, la frumos și urât, de care ne ocupăm noi acum, ce crezi tu? Trebuie să ne luăm după părerea mulțimii și să ne fie teamă de ea, sau numai de părerea aceluia, care e priceput în aceste lucruri, și numai de el trebuie să ne rușinăm și să ne temem mai mult decât de toți ceilalți la un loc? Căci dacă nu ascultăm de el, vom prăpădi și vom batjocori acea parte (din sufletul nostru) care crește prin dreptate, și piere din pricina nedreptății. Găsești că asta e doar o vorbă goală?

C R I T O N: Nu, ai dreptate, Socrate.

VIII. S O C R A T E: Ia să vedem; dacă pe

acel ceva, care printr'un regim sănătos, se îndreaptă, iar de pe urma bolii, se strică, l-am prăpădi, luându-ne după părerea profanilor, oare am mai putea noi trăi după stricarea lui? Înțelegi că e vorba de trup. Nu?

CRITON: Ba da.

SOCRATE: Ei, am putea noi trăi cu un trup dărăpănat și stricat?

CRITON: Firește că nu.

SOCRATE: Dar e oare cu putință, când se dărăpănează acel ce din noi, căruia îi prieste dreptatea, și care tânjește când dă de nedreptate? Sau, să credem că acel ce din noi, cu care simțim dreptatea și nedreptatea, e mai prejos decât trupul?

CRITON: Nu, firește.

SOCRATE: Atunci e mai presus?

CRITON: Cu mult.

SOCRATE: Așadar, scumpul meu, nu trebuie să ținem seamă de vorbele mulțimii, ci de acel care se pricepe la dreptate și nedreptate, și de însuși adevărul. Prin urmare, n'ai apucat pe drumul cel bun, când ai spus că trebuie să ținem seamă de părerea mulțimii privitoare la dreptate, frumos și bine, și contrariile lor. — Dar, poate, ni se va spune, că mulțimea ne poate da morții.

CRITON: Firește, că o să ni se spună asta, Socrate.

S O C R A T E: Ai dreptate. Însă, admirabile prieten, idea, de care ne ocupăm, rămâne aceeași ca și mai înainte. Și acum să-mi mai spui încă un lucru. Mai rămâne sau nu în picioare principiul că, lucru de căpetenie nu e, a trăi, ci a trăi «bine»?

C R I T O N: Da, rămâne.

S O C R A T E: Dar rămâne încă și această constatare, că a trăi «bine», e unul și același lucru cu a trăi frumos și drept?

C R I T O N: Da, rămâne.

IX. S O C R A T E: Prin urmare, după ce am stabilit acestea, rămâne să cercetăm dacă e drept sau nu, să încerc de a ieși de aici, fără voia Atenienilor. Și dacă reiese că e drept, să încercăm; dacă nu, să ne vedem de treabă. Iar cât privește considerațiunile tale relativ la sumele de cheltuit, la părerea lumii și la educația copiilor, ia seama, Criton, că ele's mai degrabă vrednice de cei cari ar fi în stare să omoare sau să învie tot așa de ușor pe cineva, dacă le-ar stă în putință; vorbesc de mulțime. Pentru noi, de oarece așa cere judecata, nu rămâne altceva decât să cercetăm, ceea ce spuneam și adineauri. E oare drept să mituim pe cei cari vor să ne scoată de aici, și să le fim recunoscători, — fie că noi scoatem pe alții din închisoare, fie că ne lăsăm noi scoși de alții — sau nu e drept să facem acest lucru? Și dacă se va vedea că

această faptă e nedreaptă, să vedem dacă mai ne e îngăduit să alegem între perspectiva morții sau a oricărei alte suferințe — în caz când rămânem aici și nu întreprindem nimic — și între perspectiva nedreptății?

C R I T O N: Ceeace spui tu, mi se pare drept, Socrate. Să vedem ce-i de făcut.

S O C R A T E: Să cercetăm acest lucru împreună, bunul meu, și dacă ai să-mi faci vreo obiecție la cele spuse de mine, fă-o, și te voi ascultă; de unde nu, încetează, prietene, cu sfatul tău stăruitor, că trebuie să ies de-aici, chiar fără voia Atenienilor. Țiu foarte mult ca fapta mea să fie încuviințată și de tine; n'aș vrea să fie împotriva voinței tale. Vezi acum dacă principiile stabilite la început ți se par întemeiate, și încearcă de răspunde la întrebarea mea, cum crezi că-i mai bine.

C R I T O N: Voiu încercă.

X. S O C R A T E: Recunoaștem noi că nicio dată nu e îngăduit să faci răul de bunăvoie, sau, suntem de părere, că uneori e îngăduit, alte ori nu? Ori, trebuie să spunem că a face rău, nu poate fi nicio dată, nici bun, nici frumos, precum am recunoscut de atâtea ori mai înainte? Oare toate convingerile noastre de mai înainte, s'au spulberat în aceste puține zile? Am putut noi, Criton, la vârsta noastră, bătrâni cum suntem, să ne amăgim atâta vreme în credința că

discutăm serios, când de fapt noi nu ne deosebim întru nimic de copii? Sau trebuie să recunoaștem hotărît, că ceea ce eră adevărat atunci, e adevărat și acuma, indiferent de părerea mulțimii? Și că chiar de ne-ar aștepta o soartă mai rea sau mai bună ca aceasta, ori și cum, nedreptatea e în orice caz un rău și o rușine pentru cel care o comite? Suntem sau nu de părerea asta?

CRITON: Da, suntem.

SOCRATE: Prin urmare, nicidecum nu trebuie să faci o nedreptate.

CRITON: Nu, firește.

SOCRATE: Și nici să răspunzi la o nedreptate cu alta, cum e părerea mulțimii, pentru că nu trebuie să faci nicidecum o nedreptate.

CRITON: Se vede că nu.

SOCRATE: Dar rău, trebuie să faci cuiva, Criton, sau nu?

CRITON: Nu, firește, Socrate.

SOCRATE: Dar a răspunde cu răul la rău, când l-ai suferit, cum zice mulțimea, e drept sau nu?

CRITON: Nicidecum.

SOCRATE: Căci între a face rău cuiva, și a-i face o nedreptate, nu e nici o deosebire.

CRITON: Așa e.

SOCRATE: Prin urmare nu trebuie să răspunzi la o nedreptate cu alta, nici la rău cu

rău, orice ți-ar face cineva. Și când recunoști acest lucru, Criton, ia seamă să nu-l recunoști împotriva părerii tale; căci știu că puțini oameni încuviințează părerea asta, și puțini o vor încuviința. Cei cari îmbrățișează această părere, nu se potrivesc la idei cu cei cari nu o îmbrățișează, și e firesc ca să se disprețuiască unii pe alții, când unii văd purtarea celorlalți. Vezi așadar și tu, dacă ești de aceeaș părere cu mine, și dacă putem urmă discuția, întemeindu-ne pe principiul acesta, că nu e bine niodată, nici să faci o nedreptate, nici să răspunzi la o nedreptate cu alta, nici să răspunzi la rău cu rău; sau ești de altă părere și nu-mi împărtășești principiul. Părerea mea de acum, am avut-o de mult; tu spune-mi, arată-mi dacă ești de altă părere: dacă însă recunoști principiul de mai sus, atunci ascultă cele ce urmează:

C R I T O N: Il recunosc, da; îl găsesc bun. Ia spune.

S O C R A T E: Să-ți spun așadar și ce urmează, sau mai degrabă să-ți pun o întrebare: Când ai recunoscut în fața cuiva că un lucru e drept, trebuie să-l faci, sau nu?

C R I T O N: Da, trebuie să-l faci.

XI. S O C R A T E: Și acum ia seama la cele ce urmează. Dacă ieșim de aici (din închisoare) fără să fi căpătat încuviințarea Statului, e oare adevărat că facem rău cuiva, și tocmai cui s'ar

cuvini mai puțin? sau nu? Și în cazul acesta, mai respectăm noi ceea ce am recunoscut că e drept sau nu?

C R I T O N: Nu pot să-ți răspund la întrebarea asta, Socrate. Nu o înțeleg.

S O C R A T E: Ia gândește-te așa. Inchipue-ți în clipa când am fi gata să evadăm de aici — sau numește fapta așa cum vrei — ar veni Legile și Statul și oprindu-se în fața noastră, ne-ar pune întrebarea asta: «Ia spune-mi, Socrate, ce-ai de gând să faci? Prin fapta pe care o pui la cale, crezi tu că faci altceva decât să lucrezi pe cât îți îngăduie puterile, la pieirea noastră, a Legilor, și a Statului? Sau îți închipui tu cumva că mai poate rămâne în picioare, fără să fie doborât, Statul acela în care hotărârile date nu mai au nici o putere, ci sunt nesocotite și călcate în picioare de către cetățeni?» Ce am răspunde la întrebarea asta și la altele de acelaș fel, Criton? Căci s'ar putea invoca — mai ales de către orator — o mulțime de argumente în apărarea acestei legi călcate de noi, care cere ca hotărârile date să-și păstreze întreaga lor putere. Vom spune oare: «Statul ne-a nedreptățit; hotărîrea lui n'a fost dreaptă». Asta o să-i răspundem?

C R I T O N: Asta, Socrate — pe Jupiter.

XII. S O C R A T E: Dar dacă Legile ar zice: «Așa a fost înțelegerea între noi și tine, So-

crate, sau ne înțelesesem să respecti hotărârile pe cari le dă Statul?» Și dacă vorba lor ne-ar miră, s'ar putea prea bine să ne spuie iar: «O Socrate, nu te miră de vorbele noastre, ci răspunde; eră doar obiceiul tău să te folosești de întrebări și răspunsuri. Ia spune, cu ce ne-am făcut vinovate, noi și Statul, față de tine, de încerci să ne prăpădești? Nu nouă ne datorești tu nașterea ta? Nu prin noi a luat tatăl tău pe maică-ta, de te-a făcut să vezi lumina zilei? Ia spune, găsești vreun cusur legilor privitoare la căsătorie? Le găsești tu nepotrivite». «Doamne ferește» le-aș răspunde eu. — «Sau găsești vreun cusur legilor după care ai fost și tu crescut, privitoare la creșterea și educația copilului? Au nu eră bună rânduiala făcută de aceste legi, cari porunceau tatălui tău să te dea să înveți muzică și gimnastică?» — «Ba eră bună» le-aș spune eu. «Bine. Dar după ce te-ai născut, și-ai căpătat creștere și educație, poți să preținzi că nu erai al nostru, vlăstar din noi, sclavul nostru și tu și părinții tăi, cu străbunii lor? Și dacă e așa, crezi tu oare că ai aceleași drepturi față de noi ca și noi față de tine, și că ai dreptul să ne faci și tu nouă, orice ți-am făcut noi ție? Va să zică, față de tatăl tău, și de stăpânul tău — dacă-l aveai — n'aveai drepturi ca dela egal la egal; și nu puteai să-i faci ceeace-ți făcea el, nici să-i răspunzi când te ocără, nici

să-i bați, când te lovea — și așa mai departe; și față de țara ta și de legile tale, să-ți fie îngăduit toate acestea? Astfel, când noi vrem să te dăm pieirii fiindcă așa socotim că-i drept, pretinzi să-ți fie și ție îngăduit la rândul tău să ne dai pieirii pe cât ți-e cu putință, pe noi, legile și țara ta? Și când faci astfel de faptă, să mai și poți spune că e drept ceea ce faci, tu, în calitatea ta de om ce cu adevărat năzuește totdeauna la virtute? Oare până într'atât te-a ră-tăcit înțelepciunea ta, încât te-a făcut să uiți că mai presus decât tatăl tău și mama ta și străbunii tăi e patria, și că ea e mai venerabilă și mai sfântă și mai de preț, și în fața zeilor și în fața oamenilor cuminți? (Nu știi) că trebuie să o cinstești, să cauți a-i intra în voie când e supărată și a-i face pe plac mai mult decât tatălui tău, și că ești dator s'o ascuți, să faci tot ce ți-o porunci, și să rabzi fără murmur orice ți-ar ordona? Ai uitat că, chiar dacă te-ar osândi să fii lovit ori pus în lanțuri, sau te-ar trimite la războiu să te expui la răni și la moarte, trebuie să te supui la toate, căci așa e drept, și nu trebuie nici să te dai la o parte, nici să te dosești, și nici să dezertezi, ci și în războiu, și la tribunal, și peste tot, să faci ce ți-o porunci Statul și patria, sau s'o faci să-și schimbe părerea, prin mijloacele pe care ți le dă legea? Căci dacă violența față de

tatăl și maica ta, e o crimă, nu e oare această crimă nespus mai mare când e îndreptată împotriva patriei?» Ce vom răspunde la aceste vorbe, Criton, vom da dreptate Legilor, sau nu?

C R I T O N: Le vom da, cred.

XIII. S O C R A T E: «Așadar, ia vezi, Socrate» mi-ar spune poate Legile, atunci «ia vezi, dacă e întemeiată afirmația noastră, ca nu cumva fapta pe care încerci s'o săvârșești, să nu fie nedreaptă. Noi care ți-am dat lumina zilei, care te-am crescut și te-am educat, și care te-am împărtășit și pe tine și pe toți ceilalți cetățeni cu toate lucrurile ce ne stau la îndemână, spunem dinainte și dăm oricărui Atenian fără excepție libertatea, ca după ce va fi început să se bucure de drepturile lui de cetățean, și va fi luat cunoștință de așezămintele și legile țării, să-și ia ce-i al lui și să plece unde o vrea, dacă, noi legile nu-i suntem pe plac. Nici una dintre noi, legile, nu-l împiedicăm și nu interzicem nimănui, de a pleca în vreo colonie, sau de a se așeza ca străin aiurea, cu tot ce-i al lui, în cazul când nu se împacă cu legile și țara asta.

Când însă unul dintre voi rămâne aici, după ce a văzut în ce chip împărțim dreptatea și cum gospodărim Statul, atunci pretindem că acesta prin însăși faptul rămânerii lui, s'a îndatorat să asculte de toate poruncile noastre și

în cazul când n'ascultă, îl găsim de trei ori vinovat: Întâiu pentrucă nu ascultă de noi care l-am născut și l-am crescut, apoi pentrucă, deși obligat să ne asculte, totuși nu ne ascultă și nici nu încearcă să ne arate că n'avem dreptate. Și cu toate că noi îi facem cunoscute dinainte îndatoririle la care-l obligăm, și nu i-le impunem cu asprime, ci-i dăm libertatea să aleagă între cele două alternative: sau să se supui, sau să ne arate că n'avem dreptate — el nu face nici una, nici alta.

XIV. Dacă săvârșești fapta plănuită, la aceste învinuiri te vei expune și tu, Socrate, și mai ales tu, tu mai mult ca oricare altul».

Și dacă atunci le-aș întrebă: «Dar de ce?» ar avea poate dreptul să mă scuture, spunându-mi că eu sunt unul dintre Atenienii cari și-au luat mai cu deosebire această îndatorire față de ele. «O Socrate», mi-ar răspunde ele «avem dovezi puternice că noi, legile, și cetatea, îți eram pe plac. Căci dacă nu ți-ar fi fost îndeosebi dragă această cetate, n'ai fi stăruit într'însa cu o statornicie mai mare ca a oricărui alt Atenian, tu care n'ai părăsit-o niciodată ca să te duci la vreo serbare (din alt oraș) — decât doar o singură dată la Isthm —, și nici n'ai ieșit din ea, decât ca să-ți faci datoria de ostaș, și nici n'ai făcut vreo călătorie cum face toată lumea, nici nu te-a cuprins dorința să vezi alte orașe sau

Legi, ci te-ai mulțumit cu noi, Legile de aici, și cu cetatea asta. Atât de mare eră față de noi dragostea ta, prin care dădeai totodată mărturie că ai să trăiești potrivit rânduelilor noastre în toate, ba încă ai făcut și copii aici, pentru că vezi bine îți plăcea cetatea asta. Și încă ceva: în timpul procesului aveai puțința — dacă vrei — să faci în așa fel ca să fii osândit la surghiun; în felul acesta, puteai atunci să-ți aduci la îndeplinire chiar cu învoirea cetății, planul, pe care acum n'ai putea să-l execuți decât împotriva voinței ei. Dar tu, în vremea aceea, te grozăveai că nu te mișcă de loc sentința de moarte, și spuneai că preferi moartea surghiunului. Iar acum, fără să-ți fie rușine de vorbe tale de atunci și fără să-ți pese de noi, Legile, încerci să ne dai pieirii, făcând o faptă vrednică de un sclav nemernic, când încerci să evadezi, nesocotind învoiala dintre noi și îndatorirea pe care ai luat-o de a trăi potrivit rânduelilor noastre. Și mai întâiu, să ne răspunzi la o întrebare: avem noi sau n'avem dreptate, când afirmăm că ți-ai luat îndatorirea să ne respecti nu numai cu vorba, ci și cu fapta?» Ce-o să răspundem atunci, Criton? Ne rămâne oare altceva decât să le dăm dreptate?

C R I T O N: N'avem încotro, Socrate.

S O C R A T E: «Ce faci tu altceva» ar adăuga ele «decât să calci legământul făcut cu noi, fără

ca tu să fi fost nici silit, nici înșelat, nici nevoit să iei o hotărîre grabnică; căci ai avut — slavă Domnului — un răgaz de șaptezeci de ani, în care puteai să pleci de aici dacă noi nu-ți eram pe plac și dacă legământul cu noi ți-se părea nedrept.

Dar tu n'ai ales nici Lacedemona, nici Creta, ale căror legi le lauzi cu orice prilej, nici vreo alta dintre cetățile elene sau barbare, ci ai rămas în această cetate neîndurându-te să te îndepărtezi de dânsa, nici măcar cât ologii, orbii și alți schilozi. Atât de mult îți plăceam noi, Legile și cetatea asta, mai presus ca oricare alta, pesemne. Căci poate să-i placă cuiva o cetate, fără să-i placă legile ei? Și acuma plănuiești să-ți calci îndatoririle luate? Dacă vrei s'ascuți de sfatul nostru, Socrate, n'o să ți-le calci, ca să nu te faci de răs părăsind acest oraș».

XV. «Ia gândește-te bine. Ce folos poate să-ți aducă ție și prietenilor tăi, greșala aceasta de a nesocoti legământul dintre noi? Că și prietenii tăi se vor expune să fie surghiuniți — luându-li-se dreptul de a rămâne în Atena — sau că li se va confiscă averea, e un lucru aproape sigur. Și mai întâiu, tu însu-ți — dacă te adăpostești în vreunul din orașele vecine, Megara sau Teba — căci amândouă au constituții superioare—, vei sosi acolo ca dușman al constituției lor, și toți cetățenii cu dor de inimă pentru

oraşul lor, se vor uita pieziş la tine şi te vor socoti drept un stricător al legilor; în felul acesta tu vei întări părerea judecătorilor tăi de aici, şi-i vei face să se încredinţeze că într'adevăr au dat o hotărîre dreaptă în procesul tău. Căci oricine e un stricător al legii, poate fi socotit cu atât mai mult cuvânt, drept stricător al tinerilor necopţi la minte. Sau poate ai de gând să ocoleşti aceste cetăţi bine cârmuite, şi pe cetăţenii lor aşă de cuviincioşi? Atunci ce rost o să mai aibă viaţa pentru tine? Or, ai să te apropii de ei şi o să ai obrazul să le ţii . . . ce fel de predici, Socrate? La fel cu acelea de aici, că anume virtutea şi dreptatea, legile şi legalitatea, sunt lucrurile cele mai de preţ pentru muritori? Nu ţi-se pare ţie că o asemenea purtare va fi judecată ca nevrednică şi ruşinoasă pentru un Socrate? Nu mă îndoiesc, că da. Dar să presupunem că te vei îndepărta de aceste locuri, şi te vei duce în Tesalia la cunoştinţele lui Criton. Acolo domneşte cea mai mare nerânduială şi imoralitate, şi poate că le va face plăcere să te asculte povestind în ce chip caraghios ai fugit din închisoare, sub cine ştie ce travestire, cu o sarică de piele în spinare, sau cu alt vestmânt de acelea cum obişnuiesc să poarte cei ce evadează, şi căutând să-ţi schimbi mersul şi statura, ca să nu fii recunoscut. Că tu în anii tăi, căruia — după toate legile firii —

nu-i mai rămâne decât puțin timp de trăit, — aicutezat să te agăți cu atâta lăcomie de viață, în disprețul legilor celor mai sfinte, e, crezi, un lucru de care nu te va întrebă nimeni? Poate că vei scăpa de această rușine, dacă izbutești să nu superi pe nimeni. Dar de nu izbutești, vei auzi, Socrate, multe vorbe ce te vor durea amarnic. Și atunci ce-ți mai rămâne, decât să-ți duci viața căutând să le intri pe sub piele și să-i slugărești pe toți? În ce alt chip, decât benchetuind acolo în Tesalia, ca și cum ziafetul ar fi fost scopul plecării tale în Tesalia? Și ce o să se aleagă atunci de acele frumoase predici ale noastre, despre dreptate și celelalte virtuți? Imi vei întâmpina poate, că dacă îți păstrezi viața, o faci doar ca să-ți poți crește copiii și să-i dai la învățătură. Cum adică? O să-i duci în Tesalia ca să-i crești și să le dai învățătură, înstrăinându-i de țara lor, ca să aibă prilej să-ți fie recunoscători și pentru această din urmă binefacere. Nu? Sau poate o să-mi spui că n'ai de gând să-i înstrăinezi, dar că oricum, dacă trăiești tu, vor căpăta o creștere și o educație mai îngrijită, măcar că tu n'o să fii în preajma lor? Căci firește, prietenii tăi o să aibă grijă de ei. Ori crezi poate că dacă te duci în Tesalia, o să aibă grijă de ei, iar dacă te duci în Hades, n'o să aibă? Apoi, dacă e vreo ispravă de cei cari ți se pretind prieteni, trebuie să fii încre-

dințat că vor avea grijă de copiii tăi și în acest din urmă caz».

XVI. «Haide, Socrate, ascultă de noi, Legile, sub scutul cărora ai crescut și nu pune nici pe copii și nici viața însăși mai presus decât dreptatea, pentru că ajungând în Hades, să poți aduce ca mărturie această purtare a ta, când te vei apăra în fața celor ce cârmuiesc lumea de jos. Vezi bine, că dacă faci ce te sfătuiește Criton, fapta ta n'o să fie nici mai dreaptă, nici mai bună, nici mai pioasă, nici pentru tine, și nici pentru vreunul din ai tăi, — nici pe lumea asta, nici pe lumea cealaltă. Dacă părăsești acum această viață, o părăsești ca nedreptățit, nu de noi Legile, ci de oameni; pe când, dacă fugi din închisoare, răspunzând în chip așa de rușinos, la nedreptate cu nedreptate, și la rău, cu rău, călcând învoiala și legământul față de noi, și aducând vătămare tocmai aceloră călora erai mai puțin îndreptățit s'o aduci — ție însuți, patriei, prietenilor și nouă — atunci și noi ne vom mâniă pe tine, atât noi în viața aceasta, cât și surorile noastre, Legile din Hades, care nu te vor primi cu bine în ceea lume, știind că pe cât ți-a stat în putință, ai încercat să ne dai pieirii. O, nu te luă după Criton, ci ascultă mai degrabă de sfatul nostru».

XVII. Fii încredințat, scumpul meu prieten Criton, că acestea sunt vorbele pe cari mi se

pare că le aud, precum celor inițiați la misterele Corybanților, li se pare că aud sunetul flautelor, și ecoul acestor vorbe răsună așa de puternic în mine, încât mă împiedică să aud altceva. Așa că orice ai spune tu ca să mă faci să-mi schimb aceste păreri, o vei spune în zadar. Dar dacă crezi tu că poți cumva să mă îndupleci, spune ce mai ai de spus.

C R I T O N: Nu, Socrate, nu mai am nimic de spus.

S O C R A T E: Atunci nu mai încercă, Criton, și să mergem pe calea arătată de mine, pentru că aceasta e și calea pe care ne călăuzește divinitatea.

HIPPIAS MINOR

HIPPIAS MINOR

(SAU DESPRE MINCIUNA)

Personagiile dialogului: EVDICOS, SOCRATE, HIPPIAS.

I. E V D I C O S: Dar tu de ce taci, Socrate, după acest lung discurs al lui Hippias? De ce nu-l lauzi și tu împreună cu noi, sau de ce nu-l critici, dacă crezi că e greșit în vreuna din părerile expuse? Mai ales, că am rămas noi între noi, oameni cari pretindem că ne interesăm atât de mult de chestiunile filozofice.

S O C R A T E: E drept că aș dorî să-mi dea lămuriri asupra unora din afirmațiile lui privitoare la Omer. Astfel, am auzit pe tatăl tău, Apemantos, spunând că în opera lui Omer, Iliada stă cu atât deasupra Odiseei, cu cât stă Ahile deasupra lui Ulise; căci el eră de părere că prima din aceste epopei a fost făcută în cinstea lui Ahile, cealaltă în cinstea lui Ulise. Tocmai cu privire la acest lucru aș dorî să-mi dea lămuriri Hippias, spunându-mi — dacă n'are nimic împotriva — ce părere are el despre acești doi bărbați: pe care din amândoi îl pune el

mai presus, căci tot el, printre alte lucruri de tot felul, ne-a arătat și ideile lui atât despre alți poeți cât și despre Omer.

II. E V D I C O S: Dar e neîndoios că Hippias o să aibă bunătatea să-ți răspundă, dacă-l întrebi ceva. Nu-i așa, Hippias, că vei răspunde la întrebarea pe care ți-ar pune-o Socrate? Ce zici?

H I P P I A S: Purtarea mea ar fi într'adevăr ciudată, Evdicos, dacă eu, care, ori de câte ori se țin jocurile din Olimpia, mă duc de acasă delaminate din Elida, la Olimpia la soborul de sărbătoare al tuturor grecilor, și în templul de acolo stau la dispoziția tuturor, cari vor să-mi ceară deslușiri asupra vreuneia din subiectele pe care le-am pregătit dinainte, gata să răspund la orice întrebare mi s'ar pune; purtarea mea, zic, ar fi ciudată dacă acum aș căuta să fug de întrebarea lui Socrate.

S O C R A T E: Tare fericit trebuie să fii, Hippias, dacă la fiecare Olimpiadă poți să fii așa de plin de încredere în spiritul tău, în înțelepciunea ta, când intri în sfântul locaș! Nu cred ca vreunul din atleții cari vin acolo să ia parte la lupte, bizuindu-se pe puterea trupului său, să fie așa de sigur și de încrezător în forțele lui, precum ești tu în inteligența ta.

H I P P I A S: Și cu drept cuvânt, Socrate căci de când mă tot duc la Olimpia să con-

curez, n'am dat niciodată peste un om care să-mi fie superior în vreo privință.

III. S O C R A T E: Frumos monument pentru Elis și pentru părinții tăi, trebuie să fie fainia înțelepciunii tale, o Hippias! Ei, dar nu ne spui ceva despre Ahile și Ulise?

Care din amândoi ți se pare superior? Și în ce privință? Adineauri, când îți țineai discursul și eră atâta lume înăuntru, n'am putut să te urmăresc și de întreb, mă sfiam să te întreb, din pricina mulțimii dinăuntru, și de teamă ca prin întrebarea mea să nu-ți împiedic demonstrația. Acum însă, cum suntem în număr destul de restrâns, mai ales că Evdicos mă îndeamnă să te întreb, haide, spune-ne, arată-ne deslușit, ce spuneai despre cei doi eroi. Ce deosebire făceai tu între ei?

H I P P I A S: N'am nimic împotriva, Socrate, și-s gata să-ți expun și mai lămurit părerea mea atât despre ei, cât și despre alții. Afirm că Omer ne-a înfățișat în Ahile, pe cel mai viteaz dintre luptătorii veniți la Troia, în Nestor, pe cel mai înțelept, și în Ulise, pe cel mai șiret din toată oastea.

S O C R A T E: Ti... ha! Hippias. Dar o să mă ierți și n'o să-ți bați joc de mine dacă îți mărturisesc că nu prea înțeleg și că vreau să-ți pun o mulțime de întrebări? Incearcă, rogu-te, să-mi răspunzi blajin și cu blândețe.

H I P P I A S: Ar fi rușinos, Socrate, ca eu, care în privința asta dau lecții altora, și chiar pretind plată pentru lecțiile mele, să n'am indulgență și să nu răspund blajin la întrebările tale.

IV. S O C R A T E: Foarte frumos din partea ta. De! Când ai spus că Omer a vrut să ne înfățișeze în Ahile pe cel mai viteaz luptător, și în Nestor, pe cel mai înțelept, te-am înțeles, cred. Însă când ai spus că poetul ne-a prezentat în Ulise pe cel mai mare șiret, asta, drept să-ți spun, n'am înțeles-o. Ci spune-mi, căci astfel voi înțelege poate mai bine: Omer n'a înfățișat și pe Ahile ca șiret?

H I P P I A S: Doamne ferește, Socrate; pe Ahile ni-l arată ca pe omul cel mai simplu și iubitor de adevăr, de vreme ce chiar și în «Rugăciunile», când autorul ne prezintă pe diferiții eroi vorbind laolaltă, Ahile spune către Ulise: «Laertiade, născutule din Joe, iscusite Ulise», «trebuie să-ți spun gândul meu fără înconjur», «astfel cum îl voiu împlini și cum cred că are să se săvârșească»:

«Urăsc deopotrivă ca pe Porțile Infernului»,
«Pe cel care una spune și alta are în suflet»,
«Ci eu voiu spune, ceea ce se va și face».

Prin aceste cuvinte Omer ne arată caracterul și al unuia și al altuia, înfățișându-ne pe Ahile ca pe un om iubitor de adevăr și fără înconjur, iar pe Ulise ca pe un om șiret și mincinos, pre-

cum se vede și din cuvintele de mai sus pe care Ahile le adresează lui Ulise.

S O C R A T E: Insfârșit, Hippias, acumă mi se pare că înțeleg ce vrei să spui. Pe cât pricep, numești șiret pe omul mincinos.

H I P P I A S: Chiar așa, Socrate, căci astfel ni-l înfățișează Omer pe Ulise, în mai multe locuri atât din Iliada cât și din Odiseia.

S O C R A T E: Prin urmare, Omer nu confundă, ci făceă o deosebire între omul iubitor de adevăr, și între mincinos.

H I P P I A S: Se puteă să n'o facă, Socrate?

S O C R A T E: Oare ești și tu de părerea lui, Hippias?

H I P P I A S: Mai încape vorbă? Ar fi și ciudat să nu fiu.

V. S O C R A T E: Atunci să-l lăsăm pe Omer, mai ales că nici nu putem să-l întrebăm de ce gând eră călăuzit, când scriă acele versuri. Iar tu, pentrucă iei asupra-ți responsabilitatea (acestei afirmări) și îmbrățișezi părerea pe care i-o atribui lui Omer, hai, răspunde-mi și în numele lui și în al tău, (la întrebările mele).

H I P P I A S: Fie. Dar întreabă-mă pe scurt, tot ce vrei.

S O C R A T E: Ce înțelegi tu prin mincinoși: oameni cari nu-s capabili de nici o acțiune — ca bolnavii, de pildă, sau oameni cari sunt capabili de o anumită acțiune?

H I P P I A S: Ea, oameni capabili de multe lucruri și mai cu seamă în stare să înșele pe alții.

S O C R A T E: Deci, după spusa ta, sunt capabili și șireți (totodată). Nu?

H I P P I A S: Ba da.

S O C R A T E: Dar sunt ei șireți și înțelegători din pricina neroziei și neghiobiei, sau fiindcă sunt înzestrați cu o istețime răufăcătoare?

H I P P I A S: Firește, fiindcă sunt înzestrați cu o istețime răufăcătoare.

S O C R A T E: Atunci, sunt oameni inteligenți.

H I P P I A S: Incă, pe Jupiter, prea inteligenți.

S O C R A T E: Dar dacă sunt inteligenți, se poartă ei așa cu știință sau din neștiință?

H I P P I A S: Ba, cu foarte multă știință. Tocmai deaceea sunt niște răufăcători.

S O C R A T E: Dar dacă ținem socoteală de această știință a lor, putem să-i numim ignoranți sau isteți?

H I P P I A S: Isteți, se înțelege, în arta aceasta de a înșelă.

VI. S O C R A T E: Stai nițel. Să recapitulăm ce ai spus până acum: Afirmi că mincinoșii sunt oameni capabili, inteligenți, știutori și dibaci în lucrurile în care sunt mincinoși.

H I P P I A S: Da, afirm.

S O C R A T E: Ei bine, după spusa ta, reiese că mincinoșii sunt oameni capabili și isteți.

HIPP I A S: Perfect.

SOCRA T E: Dar când spui că mincinoșii sunt capabili și isteți, vrei să zici că sunt capabili tocmai în aceasta, anume că pot să înșele când vor, sau că nu sunt stăpâni pe voința lor când mint?

HIPP I A S: Vreau să zic, că pot (să mintă când vor).

SOCRA T E: Așadar, ca să rezumăm: mincinoșii sunt cei isteți în minciună și cei capabili de ea.

HIPP I A S: Chiar așa.

SOCRA T E: Prin urmare, omul care nu poate minți și e neștiutor, nu poate să fie mincinos.

HIPP I A S: Intr'adevăr.

SOCRA T E: Dar numim capabil de un lucru pe omul care poate să facă acel lucru ori-când vrea. Nu vreau să înțeleg prin asta piedicile provenind din pricina boalei sau alte cauze asemănătoare, ci așa precum tu — de pildă — ești capabil să scrii numele meu, ori-când vrei. Nu înțelegi și tu tot astfel capacitatea sau puțința de a face ceva?

HIPP I A S: Ba da.

VII. SOCRA T E: Ia spune-mi, Hippias, nu ești tu maestru în socoteli și în arta socotelilor?

HIPP I A S: Mai mult decât oricare altul, Socrate.

S O C R A T E: Aşadar, dacă te-ar întreba cineva cât face de trei ori şapte sute, n'ai da tu mai repede decât toţi, dacă ai vrea, răspunsul exact la această întrebare?

H I P P I A S: Se înţelege.

S O C R A T E: Nu oare pentrucă eşti cel mai capabil şi cel mai isteţ în acest fel de lucruri?

H I P P I A S: Ba da.

S O C R A T E: Şi dacă eşti cel mai capabil şi mai isteţ în privinţa asta, atunci nu eşti tu şi cel mai bun la socoteli, de vreme ce eşti cel mai tare şi mai dibaci în ele?

H I P P I A S: Fireşte, şi cel mai bun, Socrate.

S O C R A T E: Aşadar tu eşti cel mai în măsură să spui adevărul asupra lor. Nu?

H I P P I A S: Aşa cred şi eu.

S O C R A T E: Nu oare să şi minţi asupra lor? Ci haide, Hippias, ia răspunde-mi frumos şi bărbăteşte ca şi mai înainte: Dacă te-ar întreba cineva, cât face de trei ori şapte sute, nu oare tu l'ai putea minţi mai bine decât oricare altul, susţinând într'una aceeaş minciună, dacă ai vrea să-l minţi şi să nu-i răspunzi adevărul niciodată; sau crezi că un ignorant în ale aritmeticei ar fi în stare, dac'ar vrea, să-l mintă mai bine decât tine? Nu eşti de părere că ignorantul, tot minţind ar putea odată, din neştiinţa şi fără voia lui să nemerească adevărul,

pe câtă vreme tu, care ești isteț în (minciună), dacă ai vrea să minți, ai putea să minți, consecvent ?

H I P P I A S: Da, ai dreptate, așa e.

S O C R A T E: Au crezi că mincinosul poate minți despre orice afară de numere, și de arta socotelii?

H I P P I A S: Ba, pe Jupiter, poate să mintă și despre numere.

VIII. S O C R A T E: Atunci să adăditem, Hippias, că sunt oameni cari pot minți și despre numere sau socoteli?

H I P P I A S: Da.

S O C R A T E: Și cum avem să ni-i închipuim pe oamenii aceștia? Pentru ca să poată minți, nu trebuie oare, precum ai mărturisit și tu adineauri, să fie capabili să mintă? Căci, dacă ți-aduci aminte, ai spus tu însuși, că cel care e incapabil să spuie minciuni, nu poate fi mincinos.

H I P P I A S: Da, mi-aduc aminte că am spus.

S O C R A T E: Nu te-ai arătat tu adineauri ca fiind cel mai capabil să minți în socoteli?

H I P P I A S: Da, s'a arătat și aceasta.

S O C R A T E: Atunci nu ești tot tu cel mai capabil să spui adevărul cu privire la socoteli?

H I P P I A S: Bine înțeles.

S O C R A T E: Așadar, cel care e capabil să

mintă în materie de socoteli, tot acela e în stare să ne spuie și adevărul asupra lor și acesta nu poate fi altul decât omul tare în socoteli, calculatorul.

H I P P I A S: Așa e.

S O C R A T E: Atunci cine altul ajunge să ne înșele în socoteli, decât tocmai omul priceput în calcul, căci numai el are posibilitatea să o facă și tot el e acela care poate să ne spue adevărul cu privire la socoteli?

H I P P I A S: Se pare că așa e.

S O C R A T E: Ei, vezi acum, că acelaș om ne minte și ne spune adevărul privitor la aceste lucruri, și că iubitorul de adevăr nu-i mai bun decât mincinosul? Căci el întrunește în persoana sa amândouă rolurile, cari nu stau de loc în opoziție unul cu altul, cum credeai tu adineauri.

H I P P I A S: După demonstrația ta, reiese într'adevăr că nu sunt opuse.

S O C R A T E: Vrei acum să examinăm chestia și în alt fel?

H I P P I A S: Dacă vrei, de ce nu?

IX. S O C R A T E: Tu ești un cunoscător și în ale geometriei. Nu?

H I P P I A S: Ba da. Cum nu?

S O C R A T E: Ei bine, în geometrie nu se întâmplă la fel? Cine e mai în stare să ne mintă și să ne spue adevărul asupra figurilor geometrice, decât tocmai geometrul?

HIPPIAS: E adevărat.

SOCRATE: Și cine se pricepe mai bine în materia asta ca el?

HIPPIAS: Nimeni.

SOCRATE: Așadar, geometrul priceput și dibaci, e cel mai capabil de ambele lucruri (să ne mintă sau să ne spună adevărul) în materie geometrică. Nu? Și dacă ne minte cineva în materie de geometrie, apoi tocmai el e, cel cunoscător în ale geometriei. Nu? Căci tocmai el e mai în stare, pe când cel nepriceput, nu poate să ne mintă, așa că precum am arătat mai sus, cel care nu poate să mintă, nici nu poate să ajungă mincinos.

HIPPIAS: Așa e.

SOCRATE: Să luăm acum în considerare și a treia știință, astronomia, în care tu ești încă și mai priceput decât în cele două pomenite mai sus. Nu-i așa, Hippias?

HIPPIAS: Ba da.

SOCRATE: Observațiile făcute mai sus nu se potrivesc și pentru astronomie?

HIPPIAS: Probabil, Socrate.

SOCRATE: Căci tot astfel, și în astronomie, cel care va minți, va fi mai ales astronomul priceput, care singur e în stare să ne mintă (mai bine decât alții). Căci n'o să poată cel nepriceput, întrucât e ignorant.

HIPPIAS: Reiese că-i așa.

S O C R A T E: Atunci și în astronomie, aceeaș persoană ne spune adevărul și ne înșeală.

H I P P I A S: Se pare că da.

X. S O C R A T E: Haide, Hippias, cercetează tot așa nestânjenit toate științele, și vezi dacă observațiile noastre nu se potrivesc la fel pentru toate, căci tu ești omul cel mai priceput în toate deopotrivă, după cum te-am auzit odinioară lăudându-te tu însuși, când înșirai în piață lângă mesele zarafilor, toată știința ta vrednică de pizmuit. Povesteați atunci că ai venit odată la Olimpia, cu toate lucrurile de pe trupul tău făcute de mâna ta. Mai întâiu ai spus că inelul — pe care îl aveai în deget, — căci cu asta ai început, — eră făcut de tine, vrând să arăți că știai să făurești un inel; și tot astfel despre pecetea ta, de strigilul și fiola pe care tot tu le lucrașezi. Pe urmă ai adăugat că încălțămintele tale tot tu le croișezi, că tu-ți țesuseși cămașa și mantaua, și, ceace a minunat mai mult pe toți și eră o dovadă de istețimea ta ne mai pomenită, i-ai încredințat că tot tu împletiseși și cingătoarea cămășii tale, la fel cu brăurile persane cele mai luxoase. Insfârșit vesteai că ai venit aducând cu tine poeme, epopei, tragedii și ditirambi, și tot felul de scrieri în proză. Ai mai spus apoi că te pricepi mai bine decât oricare altul în științele mai sus pomenite, și că ești cunoscător în ale ritmului, în armonie, în gra-

matică, și pe deasupra în multe alte lucruri, pe cât mi-aduc aminte. Ba încă uitasem mnemotehnica ta, de care ești mai mândru decât de toate celelalte; dar cred că am mai uitat multe lucruri. Și cum spuneam, dacă ai examina și aceste științe ale tale, — căci sunt destul de numeroase — și pe acelea ale altora, spune-mi, dacă după cele constatate mai sus, găsești vreuna în care persoana ce ne spune adevărul și minciuna, să fie deosebită, și să nu fie unul și acelaș om? Cercetează problema. În orice îndemânare sau în orice șmecherie, sau cu ce nume vrei să le numești, și (sunt sigur) că n'o să descoperi (știința în care persoana celui care ne poate spune adevărul ori minciuna, să fie deosebite), amice, căci o asemenea știință, nu există. Dacă o știi tu, spune-mi-o!

XI. HIPPIAS: Dar n'o descoper, Socrate, cel puțin acum.

S O C R A T E: Și nici n'o s'o descoperi, cred. Atunci, dacă ceeace spun eu e adevărat, adu-ți aminte de rezultatul la care am ajuns după discuția noastră, Hippias!

H I P P I A S: Nu prea înțeleg ce vrei să spui, Socrate.

S O C R A T E: Pentru că probabil, acum ai uitat să te slujești de mnemotehnica ta sau crezi poate că nu e nevoie. Ci haide să-ți aduc eu aminte: Ți-amintești că ai spus că

Ahile erà iubitor de adevăr, iar Ulise mincinos?

H I P P I A S: Da.

S O C R A T E: Acuma însă bag de seamă că s'a dovedit în chip neîndoios că acelaș om e și mincinos și iubitor de adevăr, astfel că dacă Ulise erà mincinos, el devine în acelaș timp și iubitor de adevăr, și invers: dacă Ahile erà iubitor de adevăr, el e prin aceasta însăși, și mincinos, încât oamenii aceștia nici nu se deosebesc între sine, necum să-și fie opuși, ci sunt la fel. Nu?

H I P P I A S: Ei, Socrate, tu întotdeauna ai obiceiul să urzești raționamente de acestea. Tu desparți din argumentație partea cea mai încâlcită, te legi de ea din ce în ce mai mult, în loc să te ocupi de subiectul în discuție, în întregul lui. Dacă-i așa, și acuma îți pot dovedi cu un lux de argumente că Omer ne-a înfățișat pe Ahile ca fiind mai bun decât Ulise, și incapabil de minciună, pe câtă vreme pe cetalalt l'a făcut viclean, mințind fără încetare, într'un cuvânt mai rău decât pe Ahile. Răspunde-mi și tu acum la rândul tău prin un discurs la discursul meu, și dovedește-mi că Ulise e mai bun ca Ahile. Astfel, cei de față vor putea să judece al cui discurs e mai bun.

XII. S O C R A T E: Hippias, nu tăgăduesc că tu ești mai deștept decât mine. Dar obiceiul

meu a fost întotdeauna, când spune cineva ceva, să fiu cu luare aminte, mai ales când găsesc că cel care vorbește e un om isteț. În dorul meu de a pricepe ce spune, îl descos, cercetez pe toate fețele spusele sale, le apropii între ele, ca să-l înțeleg. Când însă convorbitorul meu mi se pare slab, nici nu-l întreb, nici nu mă sinchiesc de ce spune. În felul acesta vei cunoaște pe cari oameni îi socotesc ca isteți. Vei vedea că eu stărui asupra cuvintelor lor, cerându-le deslușiri, ca să le pricep și să pot trage un folos din ele. Tot astfel am băgat de seamă când vorbeai că în versurile pe cari le recitai adineauri, Ahile ne e înfățișat ca un Tae-Piroane, când vorbește lui Ulise, și apoi, dacă-i adevărat ce spui tu, mi se pare ciudat că Ulise, șiretul, nu apare nicăieri (în poemele omerice) ca un mincinos, pe când după spusa ta, dimpotrivă, Ahile ne e înfățișat ca un șiret, căci minte. Intr'adevăr, după ce a spus versurile pe cari le-ai recitat și tu adineauri: «Mi-e dușman deopotrivă ca Porțile Infernului, omul care una spune și alta ascunde în pieptu-i» ¹⁾).

Nu mult în urmă ne spune că nici Ulise, nici Agamemnon, nu ar putea să-i schimbe hotărârea, și că n'o să rămâe la Troia, ci: «Chiar mâine, spune el, după ce voi face sacrificiul

¹⁾ Iliada IX, 312.

lui Zeus și tuturor zeilor, îmi voiu încărcă corăbiile, le voiu trage pe mare, și astfel, dacă îți pasă și dacă vrei, ai să vezi vasele mele plutind odată cu dimineața, pe Hellespontul cel plin de pește, și pe oamenii mei vâslind din toată inima. Și dacă zeul care cutremură pământul, îmi va hărăzi un drum prielnic, în ziua a treia voi ajunge la Fthia cea roditoare»¹⁾.

Ba încă mai înainte, când ocără pe Agamemnon, spusese:

«Acum mă voi întoarce în Fthia, căci e mult mai bine să mă duc acasă cu corăbiile mele încovoiate, căci n'am de gând să rămân aici, lipsit de glorie ca să-ți agonisesc ție avere și bogăție»²⁾.

Și după ce a spus acestea, când în fața întregii armate, când tovarășilor săi, de arme, nu-l vedem totuș nicăiri, nici pregătindu-se, nici încercând să-și tragă vasele pe mare ca să se întoarcă acasă. Aș! el stă nepăsător și nesocotește adevărul spuselor sale. Eu, Hippias, chiar dela început te-am întrebat, căci nu știam pe care din acești doi eroi, l-a înfățișat poetul ca mai bun, și apoi socoteam că amândoi erau deopotrivă de ispravă, și că e greu să hotărâști care din doi e mai tare în adevăr, în minciună și în orice altă virtute. Căci și în această privință (credeam eu) se aseamănă între ei.

¹⁾ Iliada IX 357—363.

²⁾ Iliada I 169—172.

XIII. HIPP I A S: Pentru că tu nu judeci cum trebuie, Socrate. Căci dacă Ahile minte, n'o face dinadins, ci fără voie, fiindcă nenorocirea lagărului îi silește să rămâie pe loc, ca să ajute Grecilor. Ulise însă, minte, de bună voie și dinadins.

SOCRA TE: Vrei să mă tragi pe sfoară, scumpul meu Hippias! Il imiți și tu pe Ulise.

HIPP I A S: Ba, nici de cum, Socrate! Ce vrei să spui cu asta? La ce faci aluzie?

SOCRA TE: La afirmația ta de mai sus că Ahile nu minte intenționat, el care — după cum mi-l înfățișează Omer — eră așa de șarlatan și de fățarnic în lăudăroșia lui, încât ne apare mai deștept decât Ulise, pe care își închipue că-l poate duce de nas, fără ca acesta să bage de seamă — și se contrazice fără ca Ulise să bage de seamă. Cel puțin, din cecece spune acesta nu reiese că observă cum că Achile îl minte.

HIPP I A S: Ce vrei să spui cu asta, Socrate?

SOCRA TE: Nu știi că după ce i-a spus lui Ulise că va plecà cu corăbiile cum se va crăpà de ziuă, puțin după aceea îi spune lui Ajax că nu va plecà și schimbă vorba?

HIPP I A S: Unde spune asta?

SOCRA TE: In versurile următoare:

«N'am să mă gândesc la lupta sângeroasă, până ce fiul înțeleptului Priam, divinul Hec-

tor, va ajunge, măcelărind pe Argieni, până la corturile Mirmidonilor, la vasele noastre ca să le dea foc. Numai lângă cortul meu și corabia mea neagră, socot să-l opresc pe Hector, oricât de mare ar fi avântul lui la luptă»¹⁾).

Poți tu, Hippias, să-l crezi pe fiul lui Thetis, crescut de prea înțeleptul Hiron, așa de uituc, încât după ce a vorbit cu atâta înverșunare împotriva mincinoșilor, să spuie numai decât lui Ulise că va plecà, iar lui Ajax, că va rămâne pe loc, și asta fără nici un gând ascuns? Nu crezi mai de grabă că-l socotea pe Ulise drept un nerod, față de care el se credea mai tare în arta înșelătoriei și a minciunii?

XIV. H I P P I A S: Părerea mea e alta, Socrate. În simplitatea firii sale, el și-a schimbat gândul și deaceea, una îi spune lui Ulise, și alta lui Ajax. Cât despre Ulise, oridecâteori spune adevărul, o face cu un gând ascuns, și tot astfel de câte ori spune o minciună.

S O C R A T E: Atunci, pe cât se pare, Ulise stă mai presus decât Achile?

H I P P I A S: Ba nicidecum, Socrate.

S O C R A T E: Cum asta? Nu ne-am înțeles adineauri că cei cari mint voluntar sunt superiori celor cari mint involuntar?

H I P P I A S: Dar cum s'ar putea, Socrate,

¹⁾ Iliada IX 650—655.

ca cei cari fac nedreptăți cu bună știință și cei cari urzesc răul de bună voie, cât și făcătorii de rele, să fie mai buni decât cei cari săvârșesc astfel de lucruri împotriva voinței lor? Aceștia, în orice caz, mi se pare că merită toată iertarea, întrucât, dacă nedreptățesc, mint sau fac vreo faptă rea, apoi o fac fără știință. Chiar legile sunt mai aspre pentru cei cari păcătuiesc de bună voie, decât pentru cei cari fac vreun rău sau mint, fără voința lor.

XV. S O C R A T E : Vezi, Hippias, că am dreptate când spun că stăruiesc cu întrebările mele către oamenii iscusiți? și mi se pare că printre atâtea cusururi, aceasta-i singura mea calitate. Căci eu nu știu cum e realitatea, nici nu știu ce e. Dovada e, că oridecâteori mă găsesc în fața unuia dintre voi, vestiți pentru știința voastră, recunoscută de toți Elenii, se vede că eu nu știu nimic, căci eu nu mă potrivesc cu voi în nici o părere. Și ce probă mai bună ar putea fi, de neștiința mea, decât faptul că mă deosebesc în păreri de oamenii știutori? Inșă am și eu o parte bună care mă scapă: nu mi-e rușine să cer deslușiri, ci întreb și descos, și sunt foarte recunoscător celui care mi le dă. Intotdeauna mi-am arătat mulțumirea mea față de aceștia; niciodată n'am tăgăduit când am învățat vreun lucru, nici nu mi l-am însușit înfățișându-l ca descoperirea mea, ci laud ca pe un

om isteț pe cel care m'a învățat ceva, și spui și altora dela cine am învățat. Și acumă mă deosebesc în păreri de tine, și nu te aprob. Știi foarte bine că eu sunt de vină (de această neînțelegere) și pricina e că eu sunt așa cum sunt, ca să nu întrebuițez un cuvânt mai tare. Mie mi se pare, Hippias, că adevărul e cu totul altfel de cum spui tu: cei cari vatămă, nedreptățesc, mint, și înșeală pe oameni, într'un cuvânt toți cei cari păcătuiesc voluntar, nu involuntar, sunt mai buni decât cei cari păcătuiesc împotriva voinței lor. Uneori mi se pare că contrariul e adevărul, și șovăesc dela o idee la alta, de sigur, pentrucă nu știu (cum stau lucrurile). Acumă însă m'a cuprins așa ca un fel de aiureală și mi se pare că cei cari fac răul voluntar sunt mai buni decât cei cari îl comit involuntar. Vina pățaniei mele de acum, o poartă raționamentele de mai sus, căci din ele reiese acum că cei cari fac păcatele sus pomenite în chip involuntar, sunt mai răi decât cei cari le fac cu bună știință. Fii deci așa de bun, și nu-mi lăsă sufletul nețămăduit, căci îmi vei face un bine mult mai mare vindecându-mi sufletul de neștiință, decât mi-ai face, lecuindu-mi trupul de boală. Și-ți spun din capul locului, că dacă încerci să mă vindecî cu un discurs (lung), truda ta are să fie zadarnică, căci n'o să te pot urmări. Imi vei face însă mult bine, dacă vrei să răspunzi

ca adineauri (la întrebările mele), și cred că nici ție n'o să-ți prindă rău. (Către Evdicos). Drept e să te chem și pe tine în ajutorul meu, o fiu al lui Apemantos, căci tu m'ai stârnit să intru în vorbă cu Hippias. Și acum, dacă Hippias nu vrea să-mi răspundă, roagă-l tu pentru mine.

E V D I C O S: Aș, Socrate, nu cred ca Hippias să aibă nevoie de rugăciunea mea. Căci ne-a spus doar nu de mult, că el nu refuză să răspundă la vreo întrebare. (Către Hippias) N'ai spus așa?

H I P P I A S: Firește. Dar vezi tu, Evdicos, Socrate încurcă totdeauna vorba, și mie mi se pare că umblă să pue bețe în roate.

S O C R A T E: O, prea bunul meu Hippias, n'o fac de bună voie, așa că te rog să fii indulgent cu mine, căci tot ai spus că se cuvine iertare celor cari fac răul fără voia lor.

E V D I C O S: N'ai încotro, Hippias. Atât din pricina declarației tale de mai sus, cât și de hătărul meu, nu-ți rămâne alta de făcut, decât să răspunzi la întrebările lui Socrate.

H I P P I A S: Fie, voi răspunde, fiindcă mă rogi tu. (Către Socrate) ci hai, întreabă-mă ce vrei.

XVI. S O C R A T E: Ei bine, tare aș dori să cercetez chestia în discuție, numai dacă-s mai buni cei cari păcătuiesc voluntar sau involuntar. Felul cel mai bun de cercetat ar fi acesta. De ex.: Ia răspunde-mi: Există vreun alergător bun?

HIPP I A S: Se înțelege.

SOCRA T E: Dar rău?

HIPP I A S: Sigur.

SOCRA T E: Deci alergător bun e cel care fuge bine, iar rău, cel care fuge rău. Nu?

HIPP I A S: Ba da.

SOCRA T E: La alergat așadar, iuțeala e un bine, încetineala e un rău?

HIPP I A S: Mai încape vorbă?

SOCRA T E: Atunci, care alergător e mai bun: cel care de bună voie fuge încet, sau cel care fuge încet fără voia lui?

HIPP I A S: Cel de bună voie.

SOCRA T E: A alerga nu este oare o acțiune?

HIPP I A S: Da, o acțiune.

SOCRA T E: Și dacă-i o acțiune, nu e și o faptă?

HIPP I A S: Ba da.

SOCRA T E: Așadar cel care fuge rău, prin această fugă a lui face un fapt și rău și rușinos. Nu?

HIPP I A S: Rușinos, vezi bine.

SOCRA T E: Nu aleargă rău cel care aleargă încet?

HIPP I A S: Da.

SOCRA T E: Așadar alergătorul bun, face (când aleargă încet) de bună voie un fapt rău

și rușinos, iar alergătorul rău, îl face fără voia lui. Așa e?

HIPP I A S: Așa se vede.

SOCRA T E: Astfel că la alergat, acel ce fuge rău, fără voia lui, e mai rău decât cel care fuge rău, de bună voie. E drept?

HIPP I A S: Da, la alergat, da.

SOCRA T E: Dar la luptă? Care luptător e mai bun: cel care se lasă trântit de bună voie sau cel care e trântit fără voia lui?

HIPP I A S: Cred că cel care se lasă de bună voie.

SOCRA T E: La luptă, nu e oare mai rău și mai rușinos să fii trântit, decât să trănțești pe adversar?

HIPP I A S: Firește.

SOCRA T E: Așadar și la luptă, cel care comite faptul rău și rușinos de bună voie, e mai bun luptător decât cel care îl comite fără voie?

HIPP I A S: Așa se vede.

SOCRA T E: Dar în celelalte exerciții ale trupului? Nu oare omul mai vârtos la trup, poate să facă și faptul mai greu și cel mai ușor, și cel bun și cel rău? Incât dacă cu trupul lui face un lucru rău, omul mai puternic la trup, îl face de bună voie, pe când cel nevolnic la trup, îl face rău de nevoie (că nu poate să-l facă mai bine)?

H I P P I A S: Reiese că raționamentul tău se potrivește și la exercițiile corporale.

S O C R A T E: Dar privitor la bună ținută, Hippias? Nu oare cel care are un trup mai bine făcut, poate să ia după cum vrea atitudini și urâte și frumoase, pe când cel cu trupul (nedestoinic) ia atitudini (urâte) fără să vrea? Nu-i așa?

H I P P I A S: Ba, tocmai.

S O C R A T E: Astfel că reaua ținută când e voluntară provine din o calitate a corpului, pe câtă vreme, când e involuntară provine dintr'un cusur al trupului.

H I P P I A S: Pare că da.

S O C R A T E: Dar ce zici despre glas? Care glas e mai bun: al omului care de bună voie cântă fals, sau a celui care cântă fals fără voia lui?

H I P P I A S: A celui de bună voie.

S O C R A T E: Iar al celui care cântă fals fără voia lui e mai rău. Nu?

H I P P I A S: Ba da.

S O C R A T E: Ce ai preferi tu să ai: ceeace e bun sau ceeace e rău?

H I P P I A S: Ceeace e bun.

S O C R A T E: Astfel, ce ai vrea tu mai bine: Să schiopătezi de bunăvoie, sau de nevoie?

H I P P I A S: De bunăvoie.

S O C R A T E: Șchiopătatul, nu-i el un defect urât?

H I P P I A S: Ba da.

S O C R A T E: Dar miopia, nu e un cusur al ochilor?

H I P P I A S: Ba da.

S O C R A T E: Atunci de ce fel de ochi ai prefera tu să ai parte: De niște ochi cu care ai vedeà bine și cu care ai face pe miopul, când ai vrea, sau de niște ochi cu care de nevoie vezi rău?

H I P P I A S: De cei dintâi.

S O C R A T E: Așadar ești de părere că organele tale, cari lucrează rău, numai când vrei tu, sunt preferabile acelor cari funcționează rău independent de voința ta?

H I P P I A S: In această privință cel puțin.

S O C R A T E: Prin urmare, tuturor acestor organe ale simțurilor, urechi, nas, gură, li se aplică acelaș raționament: acelea cari funcționează rău independent de voința noastră, trebuie considerate rele și nu-s de dorit, pe câtă vreme cele ce funcționează rău (doar când vrem noi), trebuie considerate ca bune, și merită să le avem.

H I P P I A S: Sunt de părerea ta.

XVII. S O C R A T E: Dar privitor la unelte? A căror întrebuințare ne e mai folositoare: a acelor cu cari lucrăm voluntar, sau involuntar? De pildă: E mai bună o cârmă cu care câr-

mești rău când vrei, sau una cu care cârmești rău, chiar când nu vrei?

HIPP I A S: De sigur că cea dintâiu.

SOCRA T E: Nu putem spune acelaș lucru și de un arc, de o liră, de un flaut și de orice lucru în genere?

HIPP I A S: Ba da, ai dreptate.

SOCRA T E: Dar când e vorba de un cal, crezi tu că-i mai bine să ai un cal a cărui fire e astfel, încât poți să-l conduci rău când vrei, sau unul, pe care-l conduci rău împotriva voinei tale?

HIPP I A S: E mai bine, firește, să ai calul dintâiu.

SOCRA T E: Așadar, acela e calul mai bun; nu?

HIPP I A S: Ba da.

SOCRA T E: Așadar, cu un cal înzestrat cu o asemenea fire, poți să execuți rău mișcările firești calului, numai când vrei, pe când cu un altfel de cal (nărăvaș), le execuți rău, chiar împotriva voinței tale. Așa e?

HIPP I A S: Tocmai.

SOCRA T E: Raționamentul acesta nu se poate aplică deopotrivă și cânelui și tuturor celorlalte dobitoace?

HIPP I A S: Ba da.

SOCRA T E: Atunci, nu e mai bine să ai sufletul (îndemânarea) unui arcaș care greșește

ținta când vrea, decât să ai pe acela al unui arcaș care trage greșit împotriva voinței lui (pentru că nu poate să tragă mai bine)?

HIPP I A S: Firește că da.

SOCR A T E: Deci un astfel de suflet e mai necesar pentru arta tirului?

HIPP I A S: Da.

SOCR A T E: Așadar și sufletul care greșește scopul involuntar, e mai prejos decât acel care îl găsește voluntar?

HIPP I A S: Afirmatia se potrivește cel puțin când e vorba de arta tragerii.

SOCR A T E: Dar în medicină? Nu e mai meșteră în ale medicinei, persoana care vatămă trupul voluntar (cu știință)?

HIPP I A S: Da.

SOCR A T E: Deci, ea e superioară în arta asta, persoanei (care face răul fără știință)?

HIPP I A S: Da, e superioară.

SOCR A T E: Nu e tot așa și în citaristică, în avletică și în genere în toate artele și științele? Nu e oare superioritatea de partea aceluia care procedează rău, greșește și nesocotește frumosul, voluntar, și nici de cum de partea aceluia care face toate aceste păcate involuntar?

HIPP I A S: Evident.

SOCR A T E: Atunci, am putea prefera să avem sclavi cari greșesc și păcătuiesc voluntar, iar nu de acei cari fac răul involuntar, căci

primii sunt mai apți în aceste privințe (artele enumerate mai sus). Nu?

HIPP I A S: Ba da.

S O C R A T E: Dar noi oamenii, n'am dori să avem un suflet cât mai bun cu putință?

HIPP I A S: Da.

S O C R A T E: Și nu va fi el — sufletul — mai bun dacă e în stare să greșască sau să facă răul de bună voie, decât independent de voia lui?

HIPP I A S: Dar ciudat lucru ar fi, Socrate, să admitem că cei cari fac răul voluntar sunt mai buni decât cei cari îl fac involuntar.

S O C R A T E: Dar așa reiese evident din raționamentele de mai sus.

HIPP I A S: Nu pentru mine, însă.

XVIII. S O C R A T E: Credeam, Hippias, că e evident și pentru tine. Ci ia, răspunde-mi iar: Ce e dreptatea: o putere, sau o știință? Ori și una și alta? Nu e necesar ca să fie unul din aste două lucruri?

HIPP I A S: Da.

S O C R A T E: Așadar, dacă dreptatea e o putere nu reiese că sufletul mai puternic va fi mai drept? Căci un astfel de suflet e mai bun, dragul meu. N'am stabilit noi lucrul acesta mai sus?

HIPP I A S: Ba da, l'am stabilit.

S O C R A T E: Dar dacă (dreptatea) e o

știință? Nu rezultă că sufletul mai învățat va fi mai drept, iar cel ignorant, mai nedrept?

HIPP I A S: Da.

S O C R A T E: Dar dacă (dreptatea) e și una și alta? N'are să fie oare mai drept sufletul care are și știința și puterea, pecând sufletul mai ignorant are să fie (prin aceasta însăș) și mai nedrept? Nu rezultă în chip necesar?

HIPP I A S: Da, evident.

S O C R A T E: Așadar sufletul mai puternic și mai învățat este — precum am recunoscut — și mai capabil să facă și una și alta: și binele și răul în orice lucru. Așa e?

HIPP I A S: Da.

S O C R A T E: Așadar când va face ceva urît, îl va face voluntar prin puterea și arta lui. Și, amândouă acestea (binele și răul=frumosul și urîtul), sau în orice caz numai unul (binele = frumosul) sunt de domeniul dreptății.

HIPP I A S: Așa se vede.

S O C R A T E: Și, a face nedreptatea, înseamnă a face răul, iar a se abține dela fapte rele înseamnă a te purta bine.

HIPP I A S: Da.

S O C R A T E: Prin urmare, sufletul mai puternic și mai bun, când va comite o nedreptate, o va face de bună voie, pe când sufletul inferior, va face involuntar. Nu?

HIPP I A S: Așa rezultă.

S O C R A T E: Deci om bun e acel care are un suflet bun, iar rău, acel care are un suflet rău.

H I P P I A S: Intr'adevăr.

S O C R A T E: Aşadar, stă în firea omului bun să facă o nedreptate de bunăvoie, iar cel rău, de nevoie, căci am stabilit mai sus că om bun e acela al cărui suflet e bun.

H I P P I A S: Da, cel care are un asemenea suflet.

S O C R A T E: De unde rezultă, Hippias, că acel care păcătuieşte ori comite o faptă rea sau ruşinoasă de bună voie, — dacă există un astfel de om, — apoi acesta este omul (într'adevăr) bun.

H I P P I A S: Mi-e peste putinţă să aprob părerea ta, Socrate.

S O C R A T E: Şi nici eu nu pot s'o aprob pentru mine, Hippias. Dar aceasta reiese din raţionamentul nostru. Decât, cum îţi spuneam şi mai adineauri, în privinţa asta părerea mea şovăe de colo până colo, şi nu pot să ajung la o idee statornică. Dar nu-i de loc de mirare, că eu sau un alt profan şovăi în părerile mele; însă ceea ce-i cumplit şi pentru noi, e că voi, ăştia învăţaţii, nu sunteţi statornici în părerile voastre, aşă că nici când ne adresăm la voi, nu puteţi pune capăt rătăcirii noastre.

LACHES

LACHES

(SAU DESPRE BĂRBĂȚIE)

Persoanele dialogului: LYSIMAH, MELESIAS, NICIAS, LACHES,
fii lui LYSIMAH și MELESIAS, SOCRATE.

I. L Y S I M A H: Nicias și Laches, ați văzut lupta acestui om înarmat. Nu v'am spus dela început pentru ce v'am poftit eu și Melesias, să vedeți împreună cu noi acest spectacol: acum însă vă vom spune, fiindcă socotim că trebuie să fim cu inima deschisă față de voi. Sunt unii cari își bat joc de asemenea reprezentații, și dacă îi întrebi ce părere au, nu-ți spun ce gândesc cu adevărat, ci-ți răspund fără sinceritate, numai ca să nu te jignească pe tine, cel care ai întrebat. Pe voi însă, vă socotim oameni capabili să-și facă o părere și totodată să o și spue pe față, și deaceea v'am chemat să vă dați și voi părerea asupra lucrului pe care vi-l vom aduce la cunoștință. Și lucru, de care vorbii cu atâtea ocoluri, e următorul:

Noi — eu și Melesias — avem copiii ăștia: acesta, cu numele de Tucidide, ca și bunicul

său, e fiul lui Melesias; cestălalt, care e botezat și el după bunicu-său, e copilul meu și se numește Aristide. Vrem să îngrijim de ei cât mai bine cu putință și să nu facem cum fac atâția alții, lăsându-i, îndată ce ajung băieți mari, în plata Domnului, ci de acuma mai ales să începem să ne îndreptăm asupra lor toată atenția de care suntem capabili. Și astfel, știind că și voi aveți copii, ne-am gândit că și pentru voi, grija de căpetenie e grija de copii și creșterea de pe urma căreia pot să ajungă oameni de ispravă; iar dacă nu v'ați bătut capul prea mult cu acest gând, (apoi am venit) ca să vă aducem noi aminte că nu trebuie să pierdeți din vedere acest lucru și să vă îndemnăm să chibzuiți împreună cu noi asupra măsurilor de luat pentru creșterea fiilor voștri și ai noștri.

II. Să ascultați acum, Nicias și Laches, cum ne-a venit idea asta, deși povestea e ceva mai lungă. Eu și Melesias luăm masa împreună, iar copiii mănâncă laolaltă cu noi. Și cum vă spuneam și la început, vom fi sinceri față de voi. Acuma, fiecare din voi doi găsește în viața tatălui său multe fapte frumoase, pe care le povestește copiilor, fie fapte din războiu, fie din timpul păcii, pe care tații noștri le-au săvârșit în interesul țării noastre sau al aliaților; dar nici eu nici Melesias, n'avem nimic de povestit despre noi înși-ne. Așa că ne e cam rușine de

copii, și învinovățim pe tații noștri că ne-au lăsat de capul nostru când am ajuns băieți mari, și au văzut de treburile altora. Și tocmai asupra lucrului ăstuia atrăgeam luarea aminte și a băieților, punându-le în vedere, că dacă se lasă în voia întâmplării și nu ascultă de noi, vor avea parte de o viață fără glorie, iar dacă își dau osteneală (să se educe cum trebuie), ar putea să ajungă vrednici de numele pe care le poartă.

Ei ne făgăduiesc că au să ne asculte, iar noi căutăm să vedem ce învățătură sau ce îndeletnicire poate să facă din ei oameni de seamă. Cineva ne-a spus că și îndeletnicirea aceasta de a concura înarmat la lupte atletice este o învățătură frumoasă pentru un tânăr. Apoi arătându-ne pe omul ale cărui exerciții le vedeți acum, l-a lăudat și ne-a îndemnat să venim să-l vedem. Atunci noi am găsit că e bine să mergem să-l vedem, și să vă luăm și pe voi, ca să ne dați o părere, și totodată, dacă vreți să și luați parte la consfătuirea noastră privitoare la educația copiilor.

Iată ce aveam să vă spunem. Acum e rândul vostru să ne dați un sfat dacă e bine sau nu să învețe această artă, sau dacă puteți voi să ne recomandați altă îndeletnicire sau învățătură potrivită pentru un om tânăr, și totodată să ne spuneți dacă primiți invitarea de a vă asocia la consfătuirea noastră.

III. N I C I A S: Eu n'am decât cuvinte de laudă, pentru idea voastră, Lysimah și Melesias, și sunt gata să iau parte la consfătuire. Cât despre Laches, cred că nici el n'are nimic împotriva.

L A C H E S: Și nu te înșeli, Nicias. Căci ce a spus Lysimah despre tatăl său și al lui Melesias, se poate spune — cred — foarte bine și despre aceia și despre noi, cât și despre toți cei cari se îndeletnicesc cu treburile obștești; astfel de oameni obișnuiesc — cum spune Lysimah — să nesocotească și să-și lase în voia soartei și copiii și propriile lor afaceri. Așa că ai foarte mare dreptate, Lysimah, în această privință, dar mă mir că ne chemi pe noi ca să-ți dăm un sfat pentru educația tinerilor, și nu-l chemi pe Socrate, care îi și el de față; e din aceeaș suburbie cu voi, și-și petrece toată vremea în locurile unde se poate găsi ceea ce cauți tu, adică învățătura sau îndeletnicirea cea mai potrivită pentru un tânăr.

L Y S I M A H: Ce spui, Laches? Socrate se ocupă de astfel de lucruri?

L A C H E S: Chiar așa, Lysimah.

N I C I A S: De acest lucru te pot încredința și eu tot așa de bine ca și Laches. Nu de mult, Socrate mi-a găsit pentru fiul meu un maestru de muzică, pe elevul lui Agatocle, Damon, care e nu numai un muzicant fermecător, dar e și

neîntrecut în toate îndemânările vrednice de știut pentru niște tineri la vârsta asta.

IV. LYSIMAH: Noi oamenii din generația noastră, ca Nicias și Laches, nu cunoaștem pe tineri, o Socrate, deoarece din pricina vârstei ne petrecem vremea mai mult pe-acasă. Dar tu, fiu al lui Sofroniscos, dacă poți să-mi dai un sfat bun, mie care-s din aceeaș suburbie cu tine, apoi trebuie să mi-l dai. Ești dator să mi-l dai, căci prin tatăl tău mi-ești și prieten: eu și tatăl tău am fost totdeauna buni camarazi și prieteni, și el a murit înainte ca să fi avut vreo neînțelegere cu mine. Dar acum îmi vin în minte și vorbele proaspete ale tinerilor ăstora, cari acasă în conversațiile lor pomenesc adesea de Socrate cu foarte multă laudă; însă nu i-am întrebat niciodată dacă-i vorba de fiul lui Sofroniscos. Ia spuneți, băieți, acesta e Socrate ăla de care tot pomeniți voi?

BĂIEȚII: Da, chiar el e, tată.

LYSIMAH: Pe Hera, îmi pare foarte bine, Socrate, că faci cinste tatălui tău, și mai ales că de aci încolo, tot ce-i al tău o să fie și al nostru, și tot ce-i al nostru o să fie și al tău¹⁾.

LACHES: Stai, Lysimah; nu da drumul omului căci eu am avut și aiurea prilejul să văd că purtarea lui face cinste nu numai ta-

¹⁾ Aluzie la vestita maximă greacă: Bunurile prietenilor sunt comune.

tălui său, dar și țării sale. În retragerea dela Delos eră alături de mine, și te încredințez că dacă toți s'ar fi purtat ca el, (astăzi) Statul ar fi putut să ție capul sus, și n'ar fi suferit o asemenea înfrângere.

L Y S I M A H: Lauda aceasta, pe care o primești din partea unor oameni vrednici de crezare, mai ales că e privitoare la un lucru pe care aceștia îl socot demn de laudă, e frumoasă, Socrate. Fii așadar încredințat că și eu mă bucur când aud că ai un nume bun, și totodată — te rog să mă socotești printre cei mai buni prieteni ai tăi. Ar fi trebuit încă mai de mult să ne cercetezi și să ne consideri ca prieteni, căci așa se și cădeă. Așadar de azi încolo, pentru că am legat iar cunoștință, nu fă altfel, ci fii mai pe lângă noi, caută să ne cunoști mai deaproape pe noi și pe tinerii noștri, pentru ca astfel și voi să păstrați prietenia noastră. Iată ce ai de făcut (dacă vii la noi); cât ne privește, fii sigur că noi îți vom aduce aminte de asta cât de des. Dar ce credeți despre problema pe care am pus-o la început? Ce părere aveți? E bine sau nu pentru un tânăr să învețe arta de a lupta în arme?

V. S O C R A T E: În privința asta voi încercă, Lysimah, să-ți dau — de voi putea — un sfat, și totodată să fac tot ce mă rogi. Dar întrucât eu sunt mai tânăr ca aceștia, și mai

lipsit de experiență, se cuvine — cred — mai întâiu de toate să ascult ce au ei de spus, ca să învăț și eu ceva, și numai după cele spuse de ei, dacă am vreo observație de făcut, să vă spun părerea mea și să te conving și pe tine și pe aceștia, de temeinicia ei. Nicias, de ce nu vă spuneți părerea întâiu unul din voi doi?

N I C I A S: Despre partea mea nici o piedică, Socrate. Mie mi-se pare că această îndeletnicire le este folositoare tinerilor, în multe chipuri. Mai întâiu prin aceea însăși că tinerii nu-și petrec timpul în vreunul din acele locuri, unde li-e drag să stea când au timp liber, ci și-l petrec într'un astfel de loc (unde fac exerciții atletice); ei trag un folos, pentrucă vrând nevrând își întăresc trupul — căci îndeletnicirea asta nu stă mai prejos decât nici unul din exercițiile gimnastice — și apoi, pentru un om liber, nu e nici unul mai potrivit decât acesta și călăria. Căci numai concursurile în cari ne deprindem să mânuim sculele războiului, ne dau putință să luăm parte la ele ca luptători, și totodată cuprind scopul lor în sine însăși.

Apoi această deprindere ne e de folos și la războiu, când trebuie să ne luptăm așezați în rânduri cu mulți alții; dar ea ne e de cel mai mare folos, când se rup rândurile și suntem nevoiți să ne batem în lupte singulare, fie urmărind pe un dușman care dă înapoi, fie apărân-

du-ne de un dușman care ne întetește în timpul retragerii. Cel care a învățat scrima, e la adăpost de orice primejdie când luptă cu un singur adversar, și chiar cu mai mulți, căci pretutindeni el iese deasupra prin această artă. Și apoi arta aceasta te duce la studiul altei arte mai frumoase: căci orice om care a învățat scrima, dorește să cunoască și studiul următor, tactica; și după ce și-a însușit-o și pe asta și a prins gust de ea, purcede la studiul întregului, adică al strategiei.

Iată deci, cum de această învățătură (a scri-meii), se leagă o serie întreagă de științe și îndeletniciri, frumoase și vrednice de a fi învățate și deprinse de un om.

Și apoi încă unul din meritele nu cele mai mici ale acestei științe, e și acela că face în războiu pe orice om mai încrezător și mai curajos, ridicându-l oarecum deasupra lui însuși. Și apoi, să nu ne fie rușine de a releva și alt merit, — pe care unii îl socotesc prea neînsemnat spre a putea fi pomenit — anume acela că ne dă o ținută mai frumoasă unde trebuie să părem mai chipeși, făcându-ne să părem mai de temut dușmanilor, tocmai din pricina acestei chipeșii.

Astfel, precum spun, Lysimah, cred că tinerii trebuie să învețe această știință, și ți-am spus și pentru ce. Dacă Laches mai are ceva de adăugat, îl ascult cu plăcere.

VI. L A C H E S: Despre oricare știință e greu să spui, Nicias, că nu trebuie să o învățăm, căci se pare că e bine să știi orice. Așadar și această știință a armelor, dacă într'adevăr e o știință cum susțin maestrii de scrimă, și cum afirmă și Nicias, trebuie învățată. Dar dacă nu e o știință, ci ne induc doar în eroare cei cari susțin acest lucru, sau dacă e într'adevăr o știință, dar nu destul de serioasă, atunci la ce bun să o mai înveți? Când spun aceste lucruri, mă gândesc că dacă ea aveà cu adevărat vreo însemnătate, nu le-ar fi scăpat Lacedemonienilor cari în toată viața lor n'au altceva în vedere decât să cerceteze și să se îndeletnicească cu aceea ce le-ar asigura superioritatea în războiu. Și dacă acelora le-ar fi scăpat din vedere, apoi nu putea să le scape maestrilor de scrimă, că tocmai ei — Spartanii — se interesează mai mult de acest lucru și că la dâșii și la alte popoare un astfel de maestru, fiind apreciat pentru arta lui, ar putea să tragă cele mai mari foloase bănești, precum se întâmplă la noi cu autorii de tragedii, pe care îi apreciem. Căci cel care e încredințat că poate să facă o tragedie frumoasă, nu colindă în cerc orașele mărginașe ale Aticei ca să-și arate talentul, ci vine deadreptul încoace și — precum e firesc — încearcă să se facă cunoscut aici. Dar văd că acești maestri de scrimă socotesc Lacedemona ca un templu de nepă-

truns, unde nu pun măcar nici vârful degetelor, și o ocolesc de jur-împrejur, ca să-și arate talentul lor tuturor altora, și mai ales acelor cari mărturisesc ei înșiși că în privința războiului sunt în urma multor altora.

VII. Apoi, Lysimah, eu i-am văzut la lucru pe un număr nu tocmai mic dintre acești maeștri de scrimă, și îi știu ce le poate pielea. Puteți să judecați și voi din următoarea constatare: Par'că dinadins, nici unul dintre acești maeștri de arme nu s'a ilustrat în vreun războiu. Și în alte arte se știe doar că aceia cari se îndeletnicesc cu ele (de obicei), se și disting mai mult; dar ăștia, pe cât se pare, în privința asta sunt foarte nenorocoși. Chiar pe Stesileos ăsta, pe care l-ați văzut împreună cu mine, arătându-și talentul în fața mulțimei și lăudându-se așa de strașnic cum l-ați auzit, am avut prilejul să-l văd în altă parte, fără voia lui, arătându-ne cât îi plăteà pielea într'adevăr.

Vasul, pe care erà imbarcat ca luptător, abordase o corabie de transport și el, Stesileos, luptă cu o lance în vârful căreia erà legată o coasă, armă, care erà cu atât mai presus de cele obișnuite, cu cât erà el mai presus — vezi Doamne — decât ceilalți soldați. Nu vreau să vă mai povestesc celelalte isprăvi ale omului nostru, dar ascultați numai ce s'a ales din născocirea lui cu coasa înfiptă în vârful lăncii. Pe când se

luptă el așa, coasa s'a prins în frânghiile corăbiei (dușmane), și s'a agățat acolo. Stesileos trăgea de foc s'o desfacă, dar nu izbutea. Într'acestea vasul de transport tot înainta pe lângă al nostru și până când să ajungă să depășească pe al nostru, maestrul tot alergă pe bordul corăbiei, fără să dea din mână drumul lăncii. Când însă vasul de transport l'a depășit pe al nostru, trăgând și pe Stesileos care ținea mereu de lance, acesta a lăsat-o să-i alunece prin mână până la capătul mânerului. Echipajul de pe vasul de transport, bătea din palme și râdea de ținuta lui, până când în cele din urmă, o piatră aruncată de unu, căzând la picioarele lui pe pod, îl făcu să dea drumul lăncii. Atunci nici noiăștia de pe triemă n'am mai putut să ne stăpănim râsul, văzând faimoasa lui lance spânzurată de frânghiile celuilalt vas. Poate că știința asta are vreo însemnătate, cum spune Nicias; dar una din înfățișările ei, e și aceea la care fusei eu martor (și despre care v'am povestit).

VIII. Așadar, cum vă spuneam și la început: Fie că e o știință — însă de un folos așa neînsemnat — fie că nu e, — și atunci ea își dăorește minciunii și prefăcătoriei denumirea de știință — și într'un caz și într'altul, ea nu merită să fie învățată. Căci eu cred că dacă un fricos își închipue că o știe și capătă mai multă

încredere în sine, prin asta riscă cu atât mai mult să-și dea de gol lașitatea lui; iar un om curajos (care și-a însușit-o), n'ar putea să facă nici cea mai mică greșală, fără a se expune la aspre muștrări din partea celor cari îl observă. Cel care își dă aere că e stăpân pe o astfel de știință își atrage invidia, și cine pretinde că o cunoaște, trebuie să facă într'adevăr minuni de vitejie, spre a putea scăpa de ridicul. Aceasta e, Lysimah, părerea mea despre studiul acestei științe. Dar cum spuneam și la început, să nu lăsăm să plece pe acest Socrate; să-l rugăm să ne dea și părerea lui în materia de care e vorba.

L Y S I M A H: Uite, te rog eu, Socrate, mai ales că sfatul nostru are nevoie de un supra-arbitru. Dacă ăștia doi, s'ar fi înțeleș la părere, n'am mai fi avut așa mare nevoie de tine; dar acum vezi, că Laches a votat împotriva lui Nicias — și atunci trebuie să ne spui de partea cui ești tu.

I X. S O C R A T E: Ce zici, Lysimah? Trebuie să urmezi părerea pe care o va încuviința majoritatea noastră?

L Y S I M A H: Ce altceva aș putea să fac, Socrate?

S O C R A T E: Și tu ai face la fel Melesias? Și dacă ar fi vorba de exercițiile gimnastice, pe cari ar trebui să le facă fiul tău, ai asculta oare de părerea majorității formate dintre noi,

sau mai degrabă de a aceuia care a luat lecții dela un bun maestru de gimnastică și a făcut exerciții sub conducerea lui?

MELÉSIA S: Firește că de a acestuia din urmă, Socrate.

SOCRATE: Prin urmare ai ascultă mai degrabă de acesta decât de noi patru.

MELÉSIA S: Poate.

SOCRATE: Așadar, cel care vrea să judece bine într'o chestie, trebuie să se întemeieze pe știință, nu pe părerea mulțimii.

MELÉSIA S: Fără îndoială.

SOCRATE: Deci și acum, trebuie să vedem dacă e printre noi unul priceput în materia de care e vorba și în caz când e vreunul, să ascultăm pe acesta, iar pe ceilalți să-i lăsăm în treaba lor; de unde nu, să căutăm pe altcineva. Tu și cu Lysimah, credeți voi oare că e vorba de un lucru neînsemnat, sau mai degrabă de cel mai prețios din toate bunurile noastre? Căci după cum fiii voștri vor ieși buni sau răi, și casa tatălui lor va fi bine sau rău condusă.

MELÉSIA S: Ai dreptate.

SOCRATE: Prin urmare lucrul ăsta merită toată băgarea de seamă.

MELÉSIA S: Chiar așa.

SOCRATE: Dar, încăodată: cum trebuie să cercetăm noi, dacă vrem să vedem cine e

mai priceput la luptele gimnastice? Nu cel care a învățat și s'a deprins în arta asta, sub niște buni maestri?

M E L E S I A S: Mie cel puțin, așa mi-se pare.

S O C R A T E: Prin urmare trebuie să știm mai înainte, care-i acel lucru pentru care căutăm dascăl?

M E L E S I A S: Cum adică?

X. S O C R A T E: Să vorbesc mai lămurit. Se pare că nu ne-am înțeles dela început asupra naturii lucrului despre care discutăm acuma, și privitor la care căutăm să vedem cine dintre noi, după ce va fi învățat acest lucru sub dascăli anume, e mai priceput sau nu.

N I C I A S: Dar, Socrate, nu fuse vorba de exercițiile în arme, dacă e sau nu bine ca tinerii să le învețe?

S O C R A T E: Ba tocmai, Nicias. Dar când e vorba de o alifie de ochi, și cineva va întreba dacă e bine sau nu să se ungă cu ea, discuția e crezi tu — privitoare la leac, sau mai degrabă la ochi însăși?

N I C I A S: La ochi.

S O C R A T E: Și tot astfel când cineva se întreabă dacă trebuie sau nu, să puie frâu calului, și când să puie, omul se gândește la cal, nu la frâu.

N I C I A S: Adevărat e.

S O C R A T E: Așadar, într'un cuvânt: când cineva cercetează un lucru în vederea altuia, discuția e privitoare la lucrul în vederea căruia se făcea cercetarea, și nu la acela care e cercetat doar în vederea altui lucru.

N I C I A S: Neapărat.

S O C R A T E: Prin urmare, când căutăm un sfătuitor, trebuie să vedem dacă se pricepe la aplicarea în practică a acelui lucru, în vederea căruia noi am început această discuție.

N I C I A S: Fără doar și poate.

S O C R A T E: Deci, ținta discuției noastre e studiul sufletului tinerilor. Nu?

N I C I A S: Ba da.

S O C R A T E: Atunci e vorba să vedem care dintre noi e priceput la tratarea sufletului, cine poate să-l îngrijească bine, și dacă a învățat arta asta la niște dascăli buni.

L A C H E S: Dar ce? Tu n'ai văzut, Socrate, că unii fără dascăli, au ajuns la mai multă îndemânare în unele arte, decât cei cari au avut dascăli?

S O C R A T E: Ba da, Laches. Dar tu, nu i-ai crede doar pe cuvânt, dacă nu ți-ar arăta unul sau mai multe produse reușite ale artei lor.

L A C H E S: Asta e drept.

XI. S O C R A T E: Tot astfel și noi, Laches și Nicias, pentru că Lysimah și Melesias ne cer sfatul nostru privitor la fiii lor, ca să le facă

sufletele cât mai desăvârșite, dacă afirmăm că suntem stăpâni pe arta aceasta, trebuie să le arătăm cine au fost dascălii noștri și că aceștia, înainte de a ne instrui pe noi, erau ei înșiși oameni de ispravă și au desăvârșit sufletele multor tineri. Sau dacă vreunul din noi declară că n'a avut învățător, însă poate să ne arate rezultatul operei sale, atunci să ne spună ce Atenieni sau străini, oameni liberi sau sclavi, au ajuns datorită lui oameni de ispravă, recunoscuți ca atare de toată lumea. Iar dacă nu îndeplinim nici una din aceste două condițiuni, să-i rugăm să caute în altă parte omul care le trebuie, ca nu cumva să le stricăm copiii, și să ne facem vinovați de cea mai grea vină față de părinții lor.

Cât mă privește, Lysimah și Melesias, țin să vă spun eu cel dintâiu, că n'am avut dascăl să mă învețe această artă, deși, de când eram tânăr, tot doream să o cunosc. Apoi n'am avut nici bani ca să plătesc pe sofști, cari mă încredințau că numai ei pot să facă pe cineva să ajungă om cult și bine crescut; iar ca s'o descoper prin mine însu-mi, mi-a fost și-mi este încă cu neputință. Nu m'ar miră, că Nicias sau Laches să fi descoperit sau să fi învățat această artă, căci ei au mai multe parale, așa că au putut să ia lecții, și apoi sunt și mai în vârstă, încât au avut vremea să o descopere prin ei înșiși. Ei îmi fac impresia că pot să dea creș-

tere unui om; altfel n'ar hotărî cu atâta siguranță ce îndeletnicire e bună sau rea pentru tineri, dacă n'ar avea o deplină încredere în știința lor. Așa că sunt îndreptățit să mă bizui pe ei în această privință. M'a mirat doar un lucru: neînțelegerea dintre ei. Deaceea, Lysimah, precum te rugă mai adineauri Laches să nu mă slăbești, ci să mă întetești cu întrebările, tot astfel te rog și eu la rândul meu să nu slăbești nici pe Laches, nici pe Nicias, ci să-i descoși (cum se cade), spunându-le totodată că Socrate declară că n'are idee de lucrurile astea, și nici nu e în stare să vadă care din ei amândoi¹⁾ are dreptate, de oarece el nici n'a învățat această artă dela cineva, nici n'a descoperit-o prin el însuș. Ia spuneți-mi voi, Laches și Nicias, la ce dascăl renumit de educație ați luat lecții? Ia spuneți, știința asta ați căpătat-o dela cineva, sau ați descoperit-o singuri? Și dacă ați învățat-o dela cineva, apoi spuneți cine v'a fost dascăl, și ce alți colegi mai avea el? Astfel, dacă voi din pricina treburilor obștești n'aveți vreme, am putea noi să ne ducem la ei și să-i înduplecăm prin rugăminți sau cu parale, sau prin amândouă mijloacele, ca să ia sub îngrijirea lor și pe copiii noștri și pe ai voștri, ca aceștia să n'ajungă oameni de nimic și să facă

---

¹⁾ Laches și Nicias.

de ocară pe străbunii lor. Dacă însă ați descoperit arta aceasta prin voi înșivă, apoi dați-ne exemple, arătați-ne pe ce oameni i-ați făcut buni din răi, prin îngrijirea voastră. Căci dacă abia acum veți începe să faceți pe pedagogii, gândiți-vă că nu faceți bărbierie pe capul unui Carian¹⁾, ci pe socoteala copiilor voștri și ai prietenilor voștri; mi-e teamă să nu pățiți și voi ca olarul care începe să-și învețe meseria, încercând să facă întâiu o amforă (lucrul cel mai greu) cum spune zicătoarea. Ia spuneți, împliniți vreuna din condițiile de mai sus, sau nu? Cam întrebările astea ar trebui să le pui, Lysimah, și să nu le dai drumul (până nu ți-or răspunde).

LYSIMAH: Mi-se pare că Socrate are toată dreptatea, oameni buni. Acuma e rândul vostru, Nicias și Laches, să hotărâți, dacă vă convine să auziți întrebările și să răspundeți la ele. Pentru mine și Melesias, ar fi o plăcere, firește, ca să vă auzim desfășurându-vă ideile în răspunsurile la întrebările lui Socrate. Căci precum am spus și la început, dacă v'am cerut sfatul, apoi am făcut asta pentru că socoteam că vă interesează — firește — și pe voi problema de care-i vorba, mai cu seamă că și copiii voștri au atins ca și ai noștri, vârsta la care trebuie să-și desăvârșească educația. Așadar, dacă n'a-

---

¹⁾ Din Caria se recrutau sclavii cei mai netrebncici.

veți nimic împotrivă, spuneți-ne, și luați lucrul în cercetare împreună cu Socrate, examinând fiecare părerea celuilalt; căci Socrate are dreptate și când spune, că lucrul pe care-l puneți acum în discuție, e de cea mai mare importanță pentru voi. Ia vedeți dacă vă convine felul acesta de a proceda.

N I C I A S: Se vede că nu-l cunoști pe Socrate decât de pe tată, Lysimah, și că nu te-ai întâlnit cu el de când eră copil, când venia cu tată-său la templu ori la vreo adunare a demoiilor¹⁾. Se vede că nu ai mai dat ochi cu el de când s'a maturit.

L Y S I M A H: Și ce te face să presupui asta, Nicias?

XIII. N I C I A S: Pe cât văd, nu știi că cel care ține de cercul oarecum al familiei de buni prieteni al lui Socrate și se dă în vorbă mai de aproape cu dânsul, nu scapă, oricare ar fi începutul conversației, până ce nu e sucit și învârtit în așa fel de firul convorbirii, încât e silit vrând nevrând, să se spovedească, să spuie ce vieată duce acum și cum a trăit mai înainte. Și apoi nu mai știi, că odată ajuns aci, Socrate nu ți-l slăbește până nu i-a cercetat de-a fir — apăr toate faptele vieții lui. Eu sunt obișnuit cu apu-

---

¹⁾ Cetățenii cari aparțineau aceleiaș «demos» = suburbie, circumscripție. Ei se adunau uneori în adunări spre a pune la cale afaceri de caracter municipal.

căturile lui, și știu că nu poți scăpa fără să treci prin asta, ba încă, vād bine că nici de data asta n'o să fiu cruțat. Dar mie îmi place tovărășia lui și cred că nu e nici un rău să ți-se aducă aminte de binele sau răul pe care l-ai făcut sau îl faci. Astfel, cel care nu fuge de această spovedire, e silit să fie mai prevăzător în viitor, mai ales dacă e aplecat să învețe mereu cât trăiește — vorba lui Solon — și nu-și închi-pue că bătrânețea singură aduce dela sine înțelepciunea. Pentru mine — precum vezi — nu e nici un lucru neobișnuit, nici neplăcut ca să fiu discusut de Socrate, și știam de mult că dacă intrăm în vorbă cu Socrate, n'o să fie vorba de băieții ăștia, ci de noi înși-ne. Și cum spun, despre partea mea nu e nici o piedică; Socrate poate să stea de vorbă cu noi în felul în care vrea el. Mai rămâne să vezi acum ce zice Laches.

XIV. L A C H E S: Atitudinea mea față de cuvântări, e simplă, Nicias; sau, dacă vrei, e, nu simplă, ci dublă, căci uneori par'că sunt prieten al cuvântărilor, alteori par'că le urăsc. Când aud cuvântând despre virtute sau despre vreo știință, pe un om care e într'adevăr om, și e vrednic de cuvintele lui, mă bucur peste măsură, văzând că e o potrivire și oarecum o armonie între cuvântător și cuvintele sale. Pentru mine — de pildă — muzicant cu adevărat e acela care nu se mulțumește numai să scoată

cea mai frumoasă armonie din liră sau alt instrument de distracție, ci acela, care în viața lui însuș, armonizează vorbele cu faptele, nu după modul ionic, și nici după cel frigid sau lidic, ci după modul doric, care e singurul mod cu adevărat grecesc. Glasul unui asemenea om mă desfătează și el poate cu drept trece în fața oricui de prieten al cuvântărilor; așa de tare îmi place vorbele lui. Cel ce face însă dimpotrivă, mă mâhnește, cu atât mai mult cu cât vorbește mai bine, și într'un altfel de om nu văd decât un dușman al cuvântărilor.

Cât despre Socrate, încă nu-i cunosc cuvântările, dar mai înainte am avut prilej să-i văd faptele și în acestea l-am găsit vrednic de vorbele cele mai frumoase și de libertatea de a spune tot ce vrea. Dacă are și această calitate, sunt gata să-i fac pe voie și să mă las foarte bucuros cercetat de el fără ca să mă supăr că am ocazie să învăț, după maxima lui Solon, la care eu aș adăugă un singur cuvânt: vreau să învăț mereu până la bătrânețe, însă dela niște dascăli de ispravă. Cer să mi-se încuviințeze acest lucru, pentru ca să nu par că sunt dușman învățaturii, când mă veți vedeà că ascult fără plăcere. Incolo, poate să fie tânăr, fără renume, sau să aibă alt cusur; de dealdeasta nu-mi pasă. Pe tine, Socrate, te poftesc să mă înveți și să mă întrebi ce vrei, și la rândul meu ți-oiu arăta

ce ştiu şi eu. Această părere a mea despre tine durează din ziua când ai împărţit cu mine pri-mejdia, dând astfel despre virtutea ta, dovada pe care trebuie s'o dea cel care vrea să câştige deplina încredere a cuiva. Spune deci ce vrei, fără să ții socoteală de vârsta noastră.

XV. S O C R A T E: Nu vouă deci vă vom aduce învinuirea că n'ați fi gata să luați parte la discuție și la cercetare.

L Y S I M A H: Lucrul ne privește pe toți deopotrivă, Socrate, căci și pe tine te socot ca pe unul de-ai noștri. Ci tu, în interesul acestor băieți, caută de află dela Nicias și Laches lămuririle de care avem nevoie și chibzuește lucrul stând de vorbă cu dânșii. Eu, din pricina bătrâneței, uit multe din întrebările pe care vreau să le pun și dacă se mai aduce vorba și de alte lucruri, nu-mi mai aduc aminte nici de ceeace s'a spus până atunci. Deaceea e mai bine să vorbiți voi în de voi, chibzuind și deslușind lucrul de care e vorba. Eu o să trag cu urechea, și după ce veți fi isprăvit, voi face împreună cu Melesias, ceeace veți fi hotărît voi.

S O C R A T E: Laches și Nicias, trebuie să ascultăm de Lysimah și Melesias. Cât privește cercetarea pe care am făcut-o adineauri ca să văd ce dascăli de pedagogie ați avut voi și pe ce oameni i-ați făcut mai buni, poate că nu eră cu totul neîndreptățită; dar cred că cercetarea

pe care am de gând s'o fac acum, ne duce la acelaş rezultat şi oarecum e mai nimerită ca să începem cu ea. Dacă — indiferent de ce lucru ar fi vorba — ştim că un obiect prin prezenţa lui îmbunătăţeşte starea subiectului care îl posedă, şi pe lângă asta, mai suntem în stare să procurăm subiectului această posesiune, e limpede atunci, că am cunoaşte obiectul despre care am fi întrebaţi cum l'am putea dobândi mai uşor şi mai bine. Poate că nu pricepeţi ce vreau să vă spun; veţi înţelege mai uşor în chipul următor :

Dacă, de pildă ştim că prezenţa vederii face mai buni ochii cari o posedă, şi pe lângă asta, dacă mai putem şi să procurăm ochilor această vedere, atunci e limpede că noi ştim ce e vederea, căci am putea să arătăm celui care întreabă, mijlocul cel mai bun şi mai lesnicios, ca s'o poată dobândi. Căci dacă n'am şti nici măcar atâta: ce e vederea sau auzul, vai de asemenea medici, da, straşnici medici de ochi sau urechi, când ar fi nevoiţi să dea lămuriri şi despre chipul cum se capătă mai bine auzul şi vederea.

L A C H E S: Ai dreptate, Socrate.

XVI. S O C R A T E: Tot astfel şi acum, Laches, aceşti doi ne roagă să le spunem în ce chip să dobândească pentru fiii lor virtutea care le face sufletele mai bune. Nu?

L A C H E S: Ba tocmai.

S O C R A T E: Dar nu trebuie mai întâiu să știm ce e virtutea? Căci dacă n'avem idee de ce e virtutea, cum am putea să-i arătăm cuiva mijlocul cel mai bun de a o dobândi?

L A C H E S: Cred c'ar fi peste puțină, Socrate.

S O C R A T E: Atunci spunem că știm ce e virtutea, Laches.

L A C H E S: Da, așa spunem.

S O C R A T E: Așadar, dacă știm, putem spune ce e.

L A C H E S: Cum nu?

S O C R A T E: Dar, prea bunele, să nu vorbim așa de iute de *toată* virtutea, în întregul ei, căci ne-am lua o sarcină poate prea grea. Să ne oprim mai întâiu la una din părțile ei, să vedem cam ce știm noi despre ea; lucru va fi în felul ăsta mai ușor, firește.

L A C H E S: Să facem așa cum vrei tu, Socrate.

S O C R A T E: Asupra cărei părți a virtuții să ne oprim? Neapărat că asupra acelei părți către care pare că tinde învățarea luptei în arme și aceasta, după cum i se spune de mulțime, este (așa numitul) curaj. Nu?

L A C H E S: Ba da, chiar asta e.

S O C R A T E: Atunci, Laches, să încercăm mai întâiu să găsim o definiție pentru curaj. Apoi să vedem cum poate fi dobândit de tineri,

și întrucât învățătura și anumite exerciții pot să ni-l dea. Ia încearcă de răspunde la ce te întreb: Ce e curajul?

XVII. L A C H E S: Pe Joe, nu e greu de răspuns, Socrate. Când un ostaș rămâne la post, împotrivindu-se dușmanului fără să fugă, apoi asta e un om curajos.

S O C R A T E: Ai dreptate, Laches. Dar poate eu sunt de vină fiindcă n'am vorbit destul de limpede. Deaceea nu-mi răspunseși la întrebarea la care mă gândeam, ci la alta.

L A C H E S: Cum adică, Socrate?

S O C R A T E: O să te lămuresc pe cât îmi va stă în putință. Firește, e curajos și omul de care vorbești tu, acela care stă la post lup-tând împotriva dușmanului.

L A C H E S: Apoi da — așa zic și eu.

S O C R A T E: Și eu tot așa. Însă ce zici de cel care, se luptă împotriva dușmanului, dar nu stând la post, ci fugind?

L A C H E S: Cum fugind?

S O C R A T E: După cum se spune despre Sciți care se luptă tot așa de bine, fugind sau urmărind pe dușman; iar Omer lăudând caii lui Eneas, spune că știu deopotrivă de bine «să fugă și să urmărească». Și chiar pe Eneas îl laudă tot pentru știința fugii, spunând despre el că e un «maestru în arta fugii».

L A C H E S: Și cu drept cuvânt, Socrate,

aceștia sunt și ei călăreți. Cavaleria lor luptă așa, iar pedestrima greacă, așa cum am spus eu.

S O C R A T E: Afară poate de cea lacedemoniană. Căci se spune că la Platea, când s'au întâlnit cu gerroforii ¹⁾, n'au dat lupta stând pe loc, ci au luat-o la goană, iar când Perșii și-au rupt rândurile, Lacedemonenii s'au întors, au luptat ca și călăreții și astfel au câștigat bătălia.

L A C H E S: Ai dreptate.

XVIII. S O C R A T E: Tocmai ce spuneam adineauri; eu sunt de vină că n'ai răspuns bine, pentrucă nu ți-am pus bine întrebarea. Căci eu vreau să aflu dela tine, nu numai cine din pedestrima e curajos, dar și cine din călărime, și din toate felurile de războiu, și nu numai dintre cei ce se luptă la războiu, dar și despre curajul față de primejdiile pe mare; și de cel față de boli, sărăcie, și de cel care se arată în viața politică; și iarăși, nu numai despre curajul cu care unii întâmpină necazurile și temerile; ci și despre cel care dă unora putere ca să lupte împotriva dorințelor și plăcerilor, fie rămânând la post, fie retrăgându-se — căci sunt oameni, Laches, cari în toate împrejurările de mai sus — nu-i așa? — se arată curajoși.

L A C H E S: Și încă ce curajoși, Socrate!

---

¹⁾ Soldați înarmați cu un scut de trestie.

S O C R A T E: Aşadar, toţi aceştia sunt curagioşi, dar unii îşi arată curajul împotriva plăcerilor, alţii împotriva necazurilor, dorinţilor sau temerilor; şi tot astfel, alţii, în toate aceste împrejurări, îşi arată laşitatea lor.

L A C H E S: Foarte adevărat.

S O C R A T E: Întrebarea mea căută să afle, ce e fiecare din aceste două lucruri: curajul şi laşitatea. Încearcă deci să-mi spui, întâiu cu privire la curaj, care e elementul comun în toate împrejurările (enumerate mai sus). Sau nu înţelegi ce vreau să zic?

L A C H E S: Nu prea.

XIX. S O C R A T E: Uite ce vreau să spun. Cineva te întreabă: Ce este iuţeala? Pe aceasta o găsim în alergat, de pildă, sau în cântecul din liră, ori la învăţat sau în vorbire şi în alte lucruri, sau (ca să vorbim de iuţeală pe care o putem avea în unele lucruri mai vrednice de luare aminte) în repeziciunea cu care ne folosim uneori de mâinile, picioarele, gura noastră şi de glasul nostru, sau chiar de gândirea noastră. Nu eşti şi tu de aceeaş părere?

L A C H E S: Tocmai.

S O C R A T E: Aşadar, dacă m'ar întreba cineva: Socrate, ce înţelegi tu prin acel ce, pe care în toate aceste lucruri îl numişi iuţeală? I-aş răspunde: Numesc iuţeală putinţa ca într'un timp scurt să săvârşesc mult lucru când

e vorba de glas, de alergat și așa mai încolo.

L A C H E S: Și răspunsul tău ar fi nemerit.

S O C R A T E: Atunci încearcă și tu, Laches, să-mi spui ce este această puțință, care se arată față de plăcere sau durere, și de toate lucrurile pomenite mai sus, și pe care noi o numim curaj.

L A C H E S: Mi-se pare că e un fel de tărie a sufletului, dacă e vorba să definim firea curajului în genere.

S O C R A T E: Și trebuie să-l definim, Laches, dacă vrem să răspundem la întrebarea noastră: Dar acum, un lucru: După tine, nu orice tărie (de suflet) e și curaj, și presupunerea asta e isvorită din încredințarea că tu, Laches, socotești curajul printre lucrurile cele mai frumoase.

L A C H E S: Da, printre cele mai frumoase. De asta poți fi sigur.

S O C R A T E: Dar această tărie nu trebuie să fie împreună cu judecata, spre a fi bună și frumoasă?

L A C H E S: Se înțelege.

S O C R A T E: Dar dacă e împreună cu nesocotința? Nu e ea atunci dimpotrivă, vătămătoare și răufăcătoare?

L A C H E S: Da.

S O C R A T E: Atunci poți să mai numești

frumos un lucru care e și vătămător și răufăcător?

L A C H E S: N'ar fi drept, Socrate.

S O C R A T E: Prin urmare nu vei numi o astfel de tărie (sufletească), curaj, fiindcă nu e frumoasă și curajul trebuie să fie frumos.

L A C H E S: Ai dreptate.

S O C R A T E: Deci, după spusa ta, numai tăria socotită ar fi curaj.

L A C H E S: Așa se vede.

XX. S O C R A T E: Dar să vedem acum în ce trebuie să fie socotită. Față de toate lucrurile deopotrivă, și cele mari și cele mici? De pildă, dacă are tăria să cheltuiască o sumă de bani *cu socoteală* știind că, cu cheltuiala asta, va avea un câștig mai mare, pe omul acesta îl numești curagios?

L A C H E S: Doamne ferește.

S O C R A T E: Hai să luăm acu de pildă un medic. Fiul lui sau orice alt bolnav, suferă de pneumonie și-l roagă să-i dea să mănânce sau să bea. Medicul însă, nu se lasă înduplecat, ci are tăria să nu-i dea; asta e curaj?

L A C H E S: Nici asta n'are nimic de-aface cu curajul.

S O C R A T E: La războiu, un om e plin de stăruință și e gata să se lupte, dar după o socoteală cumpănită, știind că o să-i vină alții în ajutor, că va lupta împotriva unor dușmani

mai puțin numeroși și inferiori aceloră cu cari e el, și pe deasupra știind că ocupă și o poziție superioară. Pe omul acesta, a cărui tărie se întemeiază pe o astfel de socoteală și pregătire, îl poți numi tu oare mai curajos decât pe acela care e gata să stea la postul său în lagăr și să înfrunte dușmanul (fără nici o altă socoteală făcută dinainte)?

L A C H E S: Pe acesta din urmă, îl găsesc mai curajos, Socrate.

S O C R A T E: Dar tăria acestuia e mai lipsită de socoteală decât a celui alt.

L A C H E S: E adevărat.

S O C R A T E: Așadar și pe călărașul priceput care ține piept într'o luptă de cavalerie îl vei numi mai puțin curajos decât pe cel nepriceput.

L A C H E S: Așa cred.

S O C R A T E: Și tot astfel și pe prăștierul, arcașul și orice alt luptător la care tăria (sufletească) se întemeiază pe priceperea meșteșugului său.

L A C H E S: Se înțelege.

S O C R A T E: Și deasemenea pe cei cari sunt gata să se coboare într'un puț sau să se scufunde (în apă) fără să fi învățat meseria asta, îi socotești mai curajoși decât pe cei cari au îndrăsneala s'o facă, însă după ce mai întâiu au învățat această meserie.

LACHES: Pot să nu-ți dau dreptate, Socrate?

SOCRATE: Peste puțință, dacă judecăm lucrurile astfel.

LACHES: Dar așa le socotesc eu.

SOCRATE: Și totuși, Laches, e mai nesocotit curajul acesta de care dau dovadă cei cari se expun la primejdie fără experiența lucrului, decât al acelor care îl înfruntă după o anumită pregătire.

LACHES: Așa se vede.

SOCRATE: Dar mai sus am stabilit că îndrăzneala și curajul nesocotit e urât și vătămător.

LACHES: Da, chiar așa.

SOCRATE: Și totodată recunoscusem că curajul e ceva frumos.

LACHES: Da, recunoscusem.

SOCRATE: Și iată că acum, spunem că acel lucru urât, tăria sufletească nesocotită e curaj.

LACHES: Văd și eu.

SOCRATE: Și atunci, bun a fost raționamentul nostru?

LACHES: Doamne ferește, Socrate.

XXI. SOCRATE: Prin urmare, eu și cu tine nu ne-am armonizat — ca să-ți împrumut vorbele tale — după modul doric, Laches; căci faptele noastre nu țin isonul vorbelor noastre;

dacă cineva s'ar luà după faptele noastre, ar spune că avem curaj; dar, cred, dacă ne-ar auzi discutând acum și s'ar luà după vorbele noastre, ar zice că n'avem curaj.

LACHES: Ai toată dreptatea.

SOCRATE: Atunci ce-i de făcut? Crezi tu că frumos ne șade așa?

LACHES: Ba câtuși de puțin.

SOCRATE: Ei, vrei să ascultăm de îndemnul care reiese din discuția noastră cel puțin în această privință.

LACHES: Ce îndemn? Ce discuție?

SOCRATE: Aceea care ne îndeamnă să arătăm tărie sufletească. Să arătăm deci și noi tăria noastră sufletească, stăruind în această cercetare, căci dacă e adevărat, că adesea curajul se confundă cu tăria sufletească, o să ajungem să-și râdă de noi «curajul», că am pornit în căutarea lui «cu atâta lipsă de curaj».

LACHES: Eu, Socrate, sunt gata să nu mă las de cercetarea asta, dar nu sunt obișnuit cu astfel de discuții. Nu știu cum, m'a cuprins un fel de necaz pe vorbele mele, ba chiar sunt supărat deabinele, văzând că sunt așa de nedestoinic să spun ceeace gândesc. Și totuș, mi se pare că înțeleg ce e curajul, dar nu știu cum mi-a scăpat așa deodată, încât nu sunt în stare să-l cuprind în cuvinte și să spun ce e.

SOCRATE: Ei, prietene, vânătorul ade-

vărat trebuie să urmărească prada fără s'o slăbească.

L A C H E S: Asta da, e foarte drept.

S O C R A T E: Vrei să-l poftim și pe Nicias să ia parte la vânătoarea noastră? Poate el e mai norocos.

L A C H E S: Cum să nu vreau?

XXII. S O C R A T E: Haide, Nicias, dacă poți să ne fii de vreun bine, vino în ajutorul unor prieteni cari s'au înțepenit în discuție și nu știu pe unde să mai iasă. Căci vezi doar în ce încurcătură am ajuns. Spune-ne ce crezi că e curajul și scoate-ne din încurcătură, întemeindu-ți gândul tău pe dovezi.

N I C I A S: De mult mi-se pare, Socrate, că definiția pe care o dați curajului nu e nemerită, pentru că nu vă folosiți de o idee justă, pe care am auzit-o mai înainte din gura ta, Socrate.

S O C R A T E: Ce idee, Nicias?

N I C I A S: Te-am auzit adesea spunând că fiecare e bun în lucrurile pe care le știe, iar în lucrurile pe cari nu le știe, e rău.

S O C R A T E: Pe Joe, ai dreptate, Nicias.

N I C I A S: Prin urmare, dacă curajosul e bun, e limpede că e știutor în ale curajului.

S O C R A T E: Ai auzit, Laches?

L A C H E S: Am auzit, dar nu prea înțeleg ce spune.

S O C R A T E: Dar mie mi-se pare că înțeleg; omul acesta vrea să zică că curajul e o anume știință.

L A C H E S: Și ce știință, Socrate?

S O C R A T E: Pe el îl întrebi de asta. Nu?

L A C H E S: Ba da.

S O C R A T E: E! ia spune-i, Nicias, după tine, ce știință e curajul? Căci n'o fi doar știința de-a cânta din flaut?

N I C I A S: Da' de unde.

S O C R A T E: Nici știința de-a cânta din liră?

N I C I A S: Se înțelege că nici asta.

S O C R A T E: Dar atunci ce știință e? Știința cărui lucru?

L A C H E S: Intrebarea ta e foarte justă, Socrate, și el trebuie să ne spună ce fel de știință e aceea.

N I C I A S: E știința lucrurilor de care trebuie să te temi sau în care trebuie să te încrezi, atât în războiu cât și în toate celelalte împrejurări.

L A C H E S: Ce lucruri fără noimă spune Nicias, Socrate!

S O C R A T E: La ce te gândești de spui așa, Laches?

L A C H E S: La ce mă gândesc? Apoi, fiindcă n'are nimic de-aface cu știința.

S O C R A T E: Da, dar Nicias nu e de aceeaș părere.

LACHES: Nu, firește. Tocmai deaceea și trângănește el.

SOCRATE: Atunci să-l lămurim, fără să-l ocărîm.

NICIAS: E altceva. Laches ține mult ca să par și eu că vorbesc în vânt, pentru că adineauri a pățit el așa ceva.

XXIII. SOCRATE: Ba e chiar așa, Nicias, și voi încercă să ți-o dovedesc. Ceeace spui tu n'are nici o noimă. Fiindcă dacă vorbim de boale, de pildă, nu doctorii sunt cei cari cunosc lucrurile de cari trebuie să ne temem? Sau crezi cumva că cei curagioși știu acest lucru, ori vrei să-i numești pe doctori curagioși? (pentru că ei cunosc lucrurile de cari trebuie să ne temem).

NICIAS: Ba nici de cum.

LACHES: Și cred că nici pe plugari; și pe cât știu aceștia sunt în măsură să cunoască primejdiile în agricultură, precum tot astfel și toți ceilalți meseriași cunosc în meseria lor lucrurile de care trebuie să se teamă și pe acelea care trebuie să le inspire încredere. Și cu toate astea, nu pot fi socotiți mai curagioși pentru aceea.

SOCRATE: Ce zici de observația lui Laches, Nicias? căci mi se pare că nu e lipsită de miez.

NICIAS: Lipsită de miez n'o fi, dar adevărată știu că nu e.

S O C R A T E: De ce nu?

N I C I A S: Pentru că își închipue că știința medicilor privitoare la bolnavi, poate să meargă mai departe decât să ne spue ce e sănătate și ce e boală. Căci ei doar atâta știu. Și dacă se întâmplă că pentru un om, sănătatea ar fi mai primejdioasă decât boala, crezi tu, Laches, că medicii ar ști acest lucru? Nu ți-se pare ție că pentru mulți ar fi mai bine să nu se scoale de pe boală, decât să se vindece de ea? Ia spune-mi: Nu crezi tu că pentru mulți eră mai bine să fi murit, decât să trăiască?

L A C H E S: Asta da, o cred.

N I C I A S: Și atunci, crezi că aceleași sunt lucrurile de cari trebuie să se teamă și cei că-rora moartea le-ar fi mai folositoare, și acei pentru care e mai bine să trăiască?

L A C H E S: Nu, firește.

N I C I A S: Dar recunoști tu vreunui medic sau altui meseriaș puțința de a face această deosebire, — o recunoști tu, zic — altui om decât aceluia pe care după definiția mea l'am numit curagios?

S O C R A T E: Pricepi ce vrea să spună, Laches?

L A C H E S: Da, pricep că pentru el proorocii sunt oameni curagioși, căci cine altul poate ghici dacă pentru cutare e mai bine să moară sau să trăiască? Tu, Nicias, ce crezi despre

tine: că ești ghicitor, sau că nu ești nici ghicitor, nici curajos?

N I C I A S: Cum adică? Tu crezi că e de datoria ghicitorului să cunoască lucrurile de care trebuie să ne temem și pe acelea cari trebuie să ne inspire încredere?

L A C H E S: Apoi da. Cine altul?

XXIV. N I C I A S: Acela de care spui eu, mult mai mult decât ghicitorul, dragul meu. Căci acesta e dator să cunoască semnele viitorului, dacă aduce cuiva moarte, boală sau pierderea avutului, ori biruința sau înfrângerea în războiu sau orice altă întrecere. Cât privește întrebarea dacă e pentru cineva bine sau rău să pățească sau să nu pată cutare lucru, întrucât ar fi ghicitorul mai în stare să răspundă la ea, ca oricare altul?

L A C H E S: Eu nu înțeleg ce vrea să spună, Socrate. Căci nu-mi arată dacă vrea să înțeleagă prin curajos, pe ghicitor, pe medic sau pe altcineva, afară numai de n'o fi vrând să spună că vreun zeu oarecare îndeplinește această calitate. Pentru mine e limpede că Nicias nu vrea să recunoască bărbătește că vorbește doar să se afle în treabă, ci o tot sucește în sus și în jos numai ca să-și ascundă încurcătura în care se află. Dacă-i vorba pe asta, apoi și noi doi, tu și eu, am fi putut să întortochem lucrurile în felul ăsta, dacă am fi vrut să ascundem con-

tradițiile în care ne înfundăm. Dacă ne-am fi aflat în fața unui tribunal, felul acesta de a vorbi ar fi avut o îndreptățire. Dar acum că ne găsim într'o astfel de societate, de ce să mai încerci a te împăună cu vorbe goale?

S O C R A T E: Și eu sunt de părere că n'ar avea nici un rost, Laches. Dar stai, să vedem. Poate că Nicias e încredințat de temeinicia spuselor lui, și nu vorbește doar așa ca să se afle în treabă. Să-l rugăm să ne spue mai limpede, care e ideea lui. Și dacă s'o vedeă că e întemeiată spusa lui, să-i dăm dreptate; dacă nu, să-i arătăm noi cum e adevărul.

L A C H E S: Atunci, dacă vrei să-l întreb, întrebă-l tu, Socrate; eu m'am convins (de ce știe el).

S O C R A T E: N'am nimica împotriva. O să-l descos atunci și pentru tine și pentru mine.

L A C H E S: Foarte bine.

XXV. S O C R A T E: Ia spune-mi, Nicias, sau mai degrabă, spune-ne (căci eu iau cuvântul nu numai în numele meu, ci și al lui Laches): Tu afirmi că curajul e știința lucrurilor de cari trebuie să ne temem și a acelor cari ne inspiră încredere?

N I C I A S: Da, afirm.

S O C R A T E: Și că știința asta nu e la îndemâna oricui, de vreme ce nici medicul, nici ghicitorul n'o cunosc, și că cine vrea să fie cu-

ragios, trebuie să și-o însușească fără doar și poate. N'ai spus așa?

N I C I A S: Ba da, așa.

S O C R A T E: Atunci, vorba zicătoarei: După tine, nu orice scroafă poate să-și însușească această știință, nici să devie curajoasă.

N I C I A S: Nu, firește.

S O C R A T E: E limpede, deci, Nicias, că tu nu recunoști curaj nici scroafei din Crommyon ¹⁾. Și spun asta nu ca să glumesc, ci fiindcă cred că e necesar din partea celui care afirmă asemenea lucruri, să nu admită că vreun animal e curagios, afară numai dacă nu vrei să susții că o astfel de știință, pe care din pricina greutateii ei numai puțini oameni și-o pot însuși, e la îndemâna unui leu, de pildă, a unei pantere sau a porcului mistreț. Căci din definiția pe care ai dat-o tu, nu reiese în chip necesar altceva, decât că, în privința curajului trebuie să consideri ca egali, pe leu — de pildă — cu cerbul, sau pe taur cu maimuța.

L A C H E S: Pe toți zeii, Socrate, ai foarte mare dreptate. Căci atunci, ia spune-mi, Nicias: Susții că aceste animale, despre cari toți suntem de acord să le recunoaștem curajul, sunt mai deștepte decât noi, sau vrei — împotriva

¹⁾ În vecinătatea Corintului unde Tesen a dus o luptă crâncenă cu o scroafă feroasă.

părerii generale — să susții că ele nici nu sunt măcar curagioase?

N I C I A S: Nu pot recunoaște de curagioase, Laches, nici aceste animale, nici altă vietate, care numai din pricina neștiinței nu se teme de primejdii; le pot numi doar nesocotite sau ne-bune. Sau crezi că pot numi curagioși pe copiii cari din pricina neștiinței nu se tem de nimic? Lipsă de teamă și curaj, nu sunt, după mine, unul și acelaș lucru. Părerea mea e că, curajul împreunat cu prevedere se găsește la foarte puțini, pe când ceeacé găsim la imensa mulțime, fie bărbați, femei, copii sau dobitoace, nu e decât temeritate, îndrăsneală și lipsă de teamă împreunate cu neprevederea. Pe toate aceste ființe pe cari tu le numești curagioase, eu le numesc temerare, rezervând numele de curagioase aceloră la care această însușire e întovărășită de socotința cumpănită de care vorbesc.

XXVI. L A C H E S: Vezi, Socrate, cu cât meșteșug — cel puțin așa crede el — își face propria lui laudă, încercând să le răpească gloria, aceloră pe cari toată lumea e de acord să-i recunoască de curagioși?

N I C I A S: Oh, nu asta mi-a fost intenția, Laches, fii pe pace. Căci sunt gata să recunosc că și tu ești învățat¹⁾, și Lamahos — dacă în

¹⁾ În arta curajului, pe care îl poate avea numai cel ce și-a în-sușit mai întâiu «știința» curajului.

tr'adevăr sunteți curagioși — și mulți alți Atenieni.

L A C H E S: Deși aş avea ce să-ți răspund, nu-ți mai obiectez nimic la spusele tale, ca să nu zici că sunt din Aixonea ¹⁾, precum de altfel și sunt.

S O C R A T E: Nici să nu-i răspunzi, Laches; mi-se pare că n'ai băgat de seamă că el a învățat arta aceasta dela prietenul nostru Damon, care la rândul lui frecventează pe Prodicos ²⁾ cel mai meșter sofist în arta de a deosebi sensul cuvintelor.

L A C H E S: Cu această îndemânare se poate mândri un sofist, Socrate, da nu un om pe care Statul îl socoate vrednic să-i fie conducător.

S O C R A T E: Dar se cuvine, dragul meu, ca omul care stă în fruntea treburilor cele mai însemnate, să fie stăpân și pe cea mai mare înțelepciune. Iar Nicias, cred, e vrednic să-l întrebăm de ce considerație se lasă călăuzit când stabilește această definiție a curajului.

L A C H E S: Atunci întreabă-l tu, Socrate.

S O C R A T E: Așa am să fac, prea bunule; dar să nu-ți închipui că te voiu scuti de a lua și tu parte la discuție; fii cu băgare de seamă și cercetează chestia împreună cu noi.

¹⁾ «Locuitorii acestei suburbii treceau drept oameni cârcotași». (N. lui M. A. Croiset.)

²⁾ Unul din sofistii cei mai remarcabili; contemporan și prieten cu Socrate; s'a ocupat în deosebi de sinonime.

L A C H E S: Dacă crezi că e nevoie, bine, fie.

XXVII. S O C R A T E: Firește că e nevoie. Iar tu, Nicias, ia problema iar dela început. Ți-amintești că la început noi am pornit discuția noastră dela considerația că curajul e o parte a virtuții?

N I C I A S: Da, mi-amintesc foarte bine.

S O C R A T E: Și prin urmare și răspunsurile date le dedeai, pornind dela convingerea că curajul e o parte — printre mai multe alte părți — a întregului ce se numește virtute. Așa e?

N I C I A S: Cum nu?

S O C R A T E: Dar să vedem, acuma o să fii de acord cu mine când voi spune că acest cuvânt, pe lângă curaj mai înseamnă și înțelepciune și dreptate și celelalte la fel? Da sau nu?

N I C I A S: Firește că da.

S O C R A T E: Stai nițel. Va să zică în privința asta ne-am înțeles. Să vedem acum și privitor la primejdie și siguranță ¹⁾, dacă nu cumva tu ai o părere, iar noi (doi) o alta, deosebită de a ta. Noi îți vom spune părerea noastră, iar tu, dacă nu ești de acord, să ne pui în cunoștință. Prin primejdie noi înțelegem ceeace ne inspiră temere, iar prin siguranță, ceeace ne

¹⁾ Căci, după Nicias, curajul este știința primejdiilor și a lucrurilor ce ne pot inspira încredere în noi.

inspiră încredere. Apoi mai zicem că teama e inspirată nu de relele trecute, nici de cele prezente, ci de cele așteptate, întrucât teama e așteptarea unui rău viitor. Nu ești și tu de aceeaș părere, Laches?

LACHES: Cu desăvârșire, Socrate.

SOCRATE: Ai auzit definiția noastră, Nicias: numim lucruri de temut relele viitoare, iar lucruri insuflătoare de încredere, pe cele care, dacă se întâmplă, nu sunt un rău, sau sunt chiar un bine. Ai tu în privința asta aceeaș părere cu noi, sau alta?

NICIAS: Ba aceeaș părere.

SOCRATE: Și știința acestor lucruri o numești tu curaj. Așa e?

NICIAS: Tocmai așa.

XXVIII. SOCRATE: Să examinăm acum și al treilea punct, ca să vedem dacă suntem de acord și asupra lui.

NICIAS: Care punct?

SOCRATE: O să ți-l spun. Eu și acesta (Laches) suntem de părere, că știința, indiferent de obiectul la care se aplică, nu ia o înfățișare deosebită după cum se îndeletnicește cu trecutul spre a ști cum a luat naștere, sau cu prezentul, spre a ști cum este, ori cu viitorul spre a ști cum se va înfăptui mai bine, ci rămâne mereu aceeaș. Astfel de pildă, cât privește sănătatea, medicina rămâne una și aceeaș în toate tim-

purile, fie că se ocupă de lucrurile cari au fost, de cele cari sunt acum, sau de cele cari vor fi privitor la roadele pământului. Cât despre arta războiului, puteţi mărturisi voi înşivă că strategia ştie să prevadă totul şi mai ales viitorul, fără să se creadă silită să asculte de arta ghicitorului căruia îi comandă, pentru că strategia cunoaşte mai bine actele războinice atât cele prezente cât şi cele viitoare, şi deaceia şi legea pune pe prooroc sub comanda generalului, nu pe general la ordinele proorocului. Nu asta e părerea noastră, Laches?

LACHES: Ba da, asta e.

SOCRATE: Ei bine, Nicias, eşti gata să recunoşti împreună cu noi, că, privitor la lucruri identice, ştiinţa e aceeaş, fie că e vorba de lucruri trecute, prezente sau viitoare?

NICIAS: Da, sunt gata; sunt de aceeaş părere, Socrate.

SOCRATE: Şi, după tine, curajul e ştiinţa lucrurilor cari inspiră temere sau încredere. Nu?

NICIAS: Da.

SOCRATE: Dar am recunoscut că primejdia ¹⁾ e un rău viitor, iar speranţa un bun viitor.

NICIAS: Tocmai.

SOCRATE: Şi apoi, (am recunoscut) că

---

¹⁾ τα δεινά.

aceeaș știință se ocupă de aceste lucruri, fie că ele se întâmplă în viitor sau în orice alt timp.

N I C I A S: Așa e.

S O C R A T E: Prin urmare, curajul nu e numai știința primejdiilor și a speranțelor, căci el îmbrățișează cu știința lui nu numai bunurile și relele viitoare, ci și pe cele prezente și trecute și din toate timpurile, ca și celelalte științe.

N I C I A S: Așa se pare.

XXIX. S O C R A T E: Astfel că tu, Nicias, nu ne-ai răspuns decât asupra unei treimi a curajului, când noi te întrebăm asupra curajului în întregime. Iar acum, pe cât se vede, din spusa ta, reiese că curajul nu e numai știința primejdiilor și a speranțelor, ci știința aproape a tuturor bunurilor și relelor indiferent de timp. Nu trebuie să schimbăm definiția ta în sensul acesta? Ce zici, Nicias?

N I C I A S: Cred că da, Socrate.

S O C R A T E: Și nu ți-se pare ție atunci, om minunat, că cel care ar ști toate bunurile și toate relele, în toate chipurile lor, fie în prezent, viitor sau trecut, ar posedă virtutea în întregimea ei? Și-l crezi tu lipsit de înțelepciune, dreptate și pietate, pe acest om, care singur e în măsură să recunoască atât față de zei cât și de oameni, primejdia și contrariul ei, și care, pe de altă parte, singur e în stare să-și însușească bunurile, ca unul ce știe cum să se poarte cu ele?

N I C I A S: Vorbele tale nu mi-se par lipsite de temei, Socrate.

S O C R A T E: Prin urmare, tu nu vorbești acum numai de o parte a virtuții, Nicias, ci de virtute în întregimea ei.

N I C I A S: Se vede că da.

S O C R A T E: Și noi am spus doar că curajul e numai o parte a virtuții.

N I C I A S: Da, așa am spus.

S O C R A T E: Și lucrul de care vorbirăm noi acum, nu pare a fi numai o parte (a virtuții).

N I C I A S: Nu, firește.

S O C R A T E: Așadar, Nicias, n'am putut afla ce e curajul.

N I C I A S: Se vede că nu.

L A C H E S: Și eu care credeam c'o s'o afli, iubite Nicias, văzându-te așa de desprețuitor față de răspunsurile pe care i-le dădeam lui Socrate! Ce sigur eram că o s'o descoperi cu ajutorul științei învățate dela Damon!

XXX. N I C I A S: Foarte frumos din partea ta, Laches! Va să zică ție prea puțin îți pasă că ți-ai dat adineauri de gol neștiința ta privitoare la ce e curajul, numai cu condiția ca să mă vezi și pe mine expus la aceeaș rușine. Pe cât se pare, ți-e indiferent acest lucru, tocmai fiindcă împărtășesc și eu ca tine această ignoranță a unei științe pe care neapărat ar trebui s'o cunoască orice om care pretinde că e ceva

de capul lui. Dar fapta ta mi se pare firească: După obiceiul omenesc, tu te uiți la alții, în loc să te uiți la tine. Cât mă privește, cred că m'am explicat îndeajuns asupra chestiei în discuție și chiar dacă pe alocuri explicarea mea a prezentat lacune, mai târziu mă voi îndrepta atât cu ajutorul lui Damon, de care tu îți bați joc fără să-l fi văzut niciodată, cât și cu ajutorul altora. Și când voi fi pus o bază temeinică cunoștințelor mele, ți le voi împărtăși și ție, fără sgârcenie, căci tare mi-se pare că ai nevoie să te instruești.

L A C H E S: Oh, da, tu ești învățat, Nicias. Dar cu toate astea îl sfătuiesc pe Lysimah și pe Melesias, să ne lase pe noi la o parte dacă e vorba de educația băieților, și să se țină de Socrate ăsta, cum aș face și eu, dacă băieții mei ar fi mai mari.

N I C I A S: În privința asta sunt și eu de părere că dacă Socrate se însărcinează cu educația tinerilor, nu mai e nevoie să se caute aiurea (un educator): și eu i-aș încredința foarte bucuros pe Niceratos, dacă l-ar primi; dar ori de câte ori îi aduc aminte de lucru ăsta, îmi propune pe alții, iar el se dă la o parte. Ia vezi, Lysimah poate că rugămintea ta va fi ascultată mai binevoitor de Socrate.

L Y S I M A H: Ar fi și drept, Nicias, căci și eu aș fi în stare să fac pentru el multe lu-

cruri pe care nu le-aş face pentru mulţi alţii. Ce zici, Socrate? O să-mi ascuţi rugămintea? O să ajuţi tinerilor ăstora să ajungă oameni cât mai de ispravă?

XXXI. S O C R A T E: Ar fi o greşală neiertată, Lysimah, să nu vreau să viu în ajutorul celui care vrea să se desăvârşească. Dacă din discuţia pe care o avurăm, ar fi reieşit că eu am ştiinţă (necesară), iar aceştia amândoi n'o au, ai fi îndreptăţit să mă rogi să-mi iau asupra-mi această sarcină. Dar acum — toţi suntem deopotrivă de nelămuriţi. Atunci pe cine din noi să alegem? Eu sunt de părere că pe nici unul. Aşa stând lucrurile, vă voi da un sfat, despre care o să-mi spuneţi ce credeţi. Sunt de părere că noi toţi — căci nimeni dintre noi nu face excepţie — împreună, trebuie să căutăm mai întâiu pentru noi un dascăl cât mai bun, căci şi noi avem nevoie, şi apoi pentru băieţi, fără să cruţăm banii sau altceva. În nici un caz nu sunt de părere să rămânem aşa cum suntem acum. Iar dacă vreunul dintre noi e dispus să rădă la gândul că vrem să ne ducem la şcoală la vârsta noastră, voi fi nevoit să mă pui la adăpostul zicătoarii lui Omer, care spune că «ruşinea nu stă bine săracului». Deaceea să nu ne pese de ce-o spune unul sau altul, şi să ne îngrijim laolaltă de educaţia atât a noastră cât şi a tinerilor acestora.

L Y S I M A H: Mie-mi place propunerea ta, Socrate, și cu cât sunt cel mai bătrân, cu atât vreau să arăt și o tragere de inimă mai mare la învățătură, împreună cu băieții. Atunci uite ce să faci: vino negreșit mâine dimineață acasă la mine ca să ne chibzuim în această privință. Iar deocamdată să spargem adunarea noastră.

S O C R A T E: Bine, Lysimah, așa am să fac; am să vii mâine la tine, de va vrea zeul.

APOLOGIA

APOLOGIA

I. Nu știu, Atenieni, ce impresie au făcut asupra voastră acuzatorii mei; eu, eră cât p'aci să nu mă mai recunosc, atât au fost de convingătoare discursurile lor. Și totuș, ca să vorbim drept, nimic din ce au spus ei nu este adevărat. Dar dintre toate minciunile lor, nici una nu m'a mirat mai mult decât aceea prin care vă sfătuiește să fiți cu băgare de seamă față de elocința mea. Mi s'a părut culmea nerușinării, că nu s'au temut de ocară unei desmințiri, pe care o să le-o dau numaidecât, arătându-le că nu sunt deloc elocvent, afară numai dacă prin aceasta nu înțeleg pe omul care spune adevărul. Dacă asta vor să înțeleagă, mărturisesc că sunt un orator dar nu după înțelesul lor; căci încă odată: ei n'au spus nimic, sau aproape nimic adevărat. Din gura mea voi veți auzi tot adevărul, și nu în cuvântări înflorite prin vorbe și expresii, nici împodobite ca ale lor, ci, dimpotrivă, în termenii cari îmi vor veni cei dintâi în minte; am încrederea că nu voi spune de-

cât ceeace este drept. Așă că nu trebuie să așteptați dela mine altceva. Nici nu s'ar potrive cu vârsta mea, ca să mă înfățișez înaintea voastră ca un tânăr ce se deprinde în arta oratorică. Și tocmai deaceea, vă rog să nu vă mirați și să nu vă scandalizați, dacă mă auziți întrebuintând pentru apărarea mea acelaș limbaj, de care am obiceiul să mă slujesc în piața publică la tarabele zarafilor și în alte părți, unde mulți din voi m'ați auzit. Căci lucrurile stau astfel: azi e prima dată când apar în fața unui tribunal, la vârsta de mai bine de 70 ani, și — drept să vă spun, — sunt străin de limbajul ce se vorbește aici. Ei bine, închipuiți-vă că sunt un străin și lăsați-mă, rogu-vă, să vorbesc în limba și după obiceiul în care am trăit. Nu cred că vă fac o cerere nedreaptă, rugându-vă să mă lăsați stăpân pe forma discursului meu, bună sau rea, cum o fi, și de a lua în considerație numai, dacă e drept sau nu ceeace spun eu; în asta stă virtutea judecătorului, iar datoria oratorului e să spună adevărul.

II. Mai întâiu, Atenieni, trebuie să răspund primilor acuzatori și la primele învinuiri ce mi s'au adus pe nedrept; apoi la învinuirile mai proaspete și acuzatorilor din urmă. Căci am mulți acuzatori pe lângă voi, și de mulți ani, cari nu spun decât minciuni, și de dânșii mă tem mai mult decât de Anytos și ceata lui, cu toate că

și aceștia sunt foarte de temut. Primii sunt aceia, cari încă din copilărie punând stăpânire pe spiritele voastre, v'au repetat și v'au făcut pe nedrept să credeți că e un oarecare Socrate, om învățat, care se îndeletnicește cu ceea ce se petrece în cer și sub pământ, și care știe să schimbe o pricină rea într'una bună ¹⁾). Oamenii cari au răspândit asemenea șvonuri,ăștia sunt acuzatorii cei mai de temut, căci cine îi ascultă, socotește că oamenii ce se dedau unor asemenea cercetări, nu cred nici în existența zeilor. De altfel numărul acuzatorilor de felul acesta este foarte mare, iar ei lucrează de multă vreme la acest complot, și apoi ei v'au prevenit pentru părerea asta, când erați în vârsta credulității; căci cei mai mulți erați pe vremea aceea copii sau băiețândri; atunci deci, ei mă învinuiau la largul lor în fața voastră, vorbind în contra unui om care nu se apără. Ceea ce e mai ciudat, este că nici nu e îngăduit să cunosc pe acuzatorii mei, nici măcar pe nume, afară de un oarecare scriitor de comedii ²⁾). Toți aceia, cari, fie din pizmă, fie ca să mă ponegrească înaintea voastră, v'au făcut să credeți aceste minciuni, și acei cari, convinși ei înșiși, au convins și pe alții, scapă de orice urmărire, și eu nu pot nici

¹⁾ La Atena, sofistii aveau reputația că pot face să triumfe o cauză, oricât de nedreaptă, prezentând-o într'o lumină falsă.

²⁾ Aristofan.

să-i chem în fața voastră, nici să-i dovedesc de minciună, așa că sunt nevoit să mă bat cu năluci și să mă apăr fără ca nimeni să mă atace. Așadar — după cum spusei — țineți socoteală că am de-aface cu două feluri de acuzatori: unii cari m'au cunoscut de multă vreme, și alții cari m'au citat acum de curând în fața judecării; vă rog să mă credeți că trebuie să încep prin a răspunde celor dintâi, căci pe ei i-ați ascultat întâiu și ei au avut mai multă înrâu-rire asupra spiritului vostru, ca ceilalți.

Și cum spusei, trebuie să mă apăr, Atenieni, să mă silesc a smulge din sufletul vostru o calomnie care s'a cuibărit acolo de multă vreme, și să fac toate astea într'un timp așa de scurt! Doresc să izbândesc, dacă de aci poate reieși vreun bine pentru voi și pentru mine; doresc ca această apărare să-mi fie de folos; dar consider lucrul acesta ca foarte greu, și nu-mi fac iluzii. Totuș întâmple-se ce vor găsi zeii cu cale; trebuie să ne supunem legii și să ne apărăm.

III. Să reluăm deci în esența ei acuzația pe care se întemeiază calomniatorii noștri, și care a dat lui Melitus curajul de a mă aduce în fața acestui tribunal. Să vedem ce spun calomniatorii mei și să dăm acuzațiunii lor forma legală, citind-o ca și cum acuzatorii ar fi prestat jurământul: «Socrate e un om primejdios, care printr'o nelegiuită curiozitate vrea să cerceteze ce

se petrece în cer și sub pământ, face să izbândească o cauză rea în dauna celei bune și învață și pe alții aceste taine». Iată acuzarea; ați văzut-o în comedia lui Aristofan, unde se înfățișează un oarecare Socrate, care spune că se plimbă prin văzduh, și alte asemenea năzbâtii, despre lucruri de cari eu n'am idee cât decât; nu spun asta pentru a compromite această știință, dacă există vreun om iscusit în ea, pentru ca nu cumva să-i vie poftă lui Melitus să-mi aducă și astfel de învinuiri; de lucrurile astea, Atenieni, nu m'am ocupat niciodată. Pot să iau de mărturie pe oricare din voi.

Vă rog pe toți cei cari sunteți aici și cu cari am stat de vorbă (și este un foarte mare număr de aceștia de față), vă rog să spuneți dacă m'ați auzit vorbind vreodată despre astfel de științe, măcar pe departe. Astfel vă veți convinge că tot așa de lipsite de temei sunt și celelalte învinuiri cari mi-se aduc îndeobște.

IV. Și dacă se spune, că am profesia de a învăța pe alții și că cer plată, asta e iar o minciună. Nu că n'aș socoti ca ceva foarte frumos să poți instrui pe oameni, cum fac Gorgias din Leontinum, Prodicus din Ceos și Hippias din Elis. Acești oameni colindă toată Grecia, atrăgând la ei pe tineri cari, fără nici o cheltueală, ar putea să se alipească pe lângă vreunul din concetățenii lor, pe care ar găsi de cuviință să-l

aleagă; ei știu să-i înduplece, să părăsească pe concetățenii lor și să vină la ei, să le dea bani, și pe deasupra să le fie și recunoscători. Ba încă am auzit că a venit aici un om învățat din Paros; căci am dat peste un om care cheltuește pentru sofști mai mult decât toți ceilalți concetățeni ai noștri împreună, Callias, fiul lui Hipponicos; îl întrebai (cum știți, are doi copii): «Callias, dacă în loc de copii ai avea doi mânji sau doi viței, n'am căutà noi să-i dăm pe mâna unui om priceput pe care l-am plăti bine ca să-i facă cât s'o putea de buni și de frumoși și să le dea toate desăvârșirile de care firea lor e destoinică? Și omul acesta ar fi probabil un crescător de cai sau un agricultor. Dar fiindcă drept odrasle ai oameni, cui te-ai hotărît să-i încredințezi? Ce maestru avem noi în ramura asta pentru virtuțile omului și ale cetățeanului? Imi închipui că având copii te-ai gândit la asta. «Ai pe cineva?» îl întrebai. «Fără îndoială», îmi răspunse. «Pe cine?» întrebai eu; «de unde e? Cât îi dai?» «Evenus, este Socrate», îmi răspunse Callias; «e din Paros, și-mi ia cinci mine»¹⁾. Atunci îl fericii pe Evenus, dacă într'adevăr are acest talent, și dacă dă lecții așa de ieftin. Cât despre mine, mărturisesc că aș fi tare mândru și semeț, dacă aș avea această știință; dar dacă n'o am, n'o am, Atenieni!

¹⁾ Cam 400—500 lei.

V. Acum, poate că unul din voi m'ar întrebă: «dar care-i meseria ta, Socrate, și de unde vin calomniile astea răspândite împotriva ta? Căci dacă tu n'ai făcut nimic deosebit de ceilalți, nu s'ar fi vorbit atâta de tine? Răspunde-ne, ca să nu fim siliți să inventăm noi o explicație din capul nostru». Întrebarea este, firește, legitimă, și eu mă voi silii să arăt ce lucru mi-a făcut atâta faimă printre oameni, și atâți dușmani. Ascultați-mă: unii din voi vor crede poate că glumesc, dar fiți bine încredințați că nu voi spune decât adevărul. Intr'adevăr, Atenieni, reputația pe care mi-am făcut-o, vine dela o oarecare înțelepciune. Și de ce natură e înțelepciunea asta? E poate o înțelepciune pur omenească; de fapt poate că eu posed această știință. Inșă oamenii aceia de cari vă vorbii, se poate să posedo o înțelepciune mai presus decât cea omenească, sau nu știu ce să zic, căci eu n'o am și cine susține contrariul, vrea să vă inducă în eroare și să mă clevească. Dar vă rog cu stăruință, Atenieni, să nu vă scandalizați și să nu mă luați drept un îngâmfat, dacă ceeace vă voi spune, pare ceva neobișnuit; ceeace voi spune nu pornește dela mine, ci o să fac să vorbească înaintea voastră o autoritate vrednică de încrederea voastră; o să vă dau o mărturie despre înțelepciunea mea, dacă într'adevăr ea există și de ce natură este: acest martor este zeul dela

Delfi. Cunoașteți pe Cherefon, prietenul meu de copilărie; eră dealtfel și al celor mai mulți dintre voi; a fost surghiunit odată cu voi și s'a întors împreună cu voi. Știți ce fel de om eră Cherefon, și cu ce zel lucră, când se apucă de ceva. Intr'o zi mergând la Delfi, avu îndrăzneala să întrebe oracolul (și încă odată, să nu vă scandalizați de ceeace o să vă spun); el l'a întrebat, dacă e pe lun e vreun om mai înțelept ca mine. Pythia îi răspunse, că nu e nici unul. In lipsa lui Cherefon care a murit, fratele său care e aici, poate să vă încredințeze.

VI. Și gândiți-vă bine, Atenieni, toate lucrurile astea vi-le spun, numai ca să arăt de unde vin toate svonurile ce circulă împotriva mea. Când am aflat de răspunsul oracolului, mi-am zis: ce vrea să spună zeul? Ce înțeles au vorbele lui? Căci știu foarte bine că în mine nu e nici un fel de înțelepciune, nici mare, nici mică; ce vrea așadar să zică, declarându-mă pe mine cel mai înțelept dintre oameni? Căci la urma urmei, nu minte; un zeu nu poate să mintă. Multă vreme am fost în încurcătură asupra înțelesului oracolului, până când luai hotărîrea, pe care am să v'o povestesc, de a cunoaște gândul zeului. Mă dusei la unul din concetățenii noștri, care trece drept înțelept, în speranța că acolo mai bine decât oriunde o să pot da de minciună oracolul, și să-i spun: Ai

zis că sunt cel mai înțelept dintre oameni, și omul acesta e mai înțelept decât mine. Cercetai deci pe omul ăsta, al cărui nume nu mai e nevoie să vi-l pomenesc (eră un om politic), și din cercetarea pe care am făcut-o în discuția cu el, am rămas, Atenieni, cu impresia următoare: mi s'a părut că omul ăsta doar trece drept înțelept în ochii multora și mai cu seamă în ochii săi, dar că de fapt nu este. Apoi încercai să-i arăt că nu e deloc ceeace își închipuie el că e: și uite ce m'a făcut nesuferit în fața acestui om și a multora cari erau de față. După ce l'am părăsit, cugetam așa în mintea mea: eu sunt mai înțelept decât omul ăsta! Se poate prea bine ca nici el, nici eu să nu știu mare lucru; dar deosebirea este că el își închipuie că știe, neștiind nimic, iar eu dacă nu știu nimic, nici nu-mi închipui că știu ceva. Mi-se pare deci că sunt ceva mai înțelept decât el în privința asta, anume că nu cred că știu ceeace nu știu. De aci mă dusei la altul, care trecea drept și mai înțelept ca cel dintâiu, și rămăsei cu aceeași impresie și de data asta: 'mi-atrăsei și dușmănia lui și a multor altora.

VII. După acestea continuaî, deși simțeam ce uri strâng împotriva mea. Totuș socotii că trebuie să pui mai presus glasul zeului și să cercetez pe toți aceia cari aveau oarecare reputație de știință, spre a află ce vrea să zică oracolul.

Și vă jur pe câine, Atenieni, că uite ce mi s'a întâmplat: pe cei cari erau mai lăudați, i-am găsit, afară de puține excepții, mai lipsiți de înțelepciune, când îi cercetam după oracolul zeului, pe câtă vreme alții, cari treceau drept mai slabi de duh, mi s'au părut că sunt oameni mai cuminți.

Dar mai întâiu să sfârșesc cu povestirea alergăturilor și ostenelilor mele, pentru a mă încredința de adevărul oracolului. După oamenii politici, mă adresai poeților, atât celor ce fac tragedii cât și celor ditirambici și altora, neîndoindu-mă că față de ei mă voiu convinge de inferioritatea mea. Luând din operele lor, pe acelea cari mi-se păreau lucrate cu mai multă grijă, îi întrebam ce au vrut să zică, doritor fiind să mă instruesc din discuția cu ei. Mi-e rușine, Atenieni, să vă spun adevărul și totuș o să vi-l spun. Dintre toți cei cari erau de față, nu eră aproape nici unul care să nu fie în stare să ne dea socoteală despre poemele acestea mai bine decât acei cari le făcuse. Atunci recunoscui, că nu rațiunea îi călăuzește pe poeți, ci un fel de inspirație firească, un entuziasm asemenea cu acel care răpește pe profet și pe ghicitor, cari toți spun lucruri foarte frumoase, dar nu înțeleg nimic din cele ce spun. Cam așa ceva mi s'a părut că se întâmplă și cu poeții; totodată băgai de seamă că din pricina talentului

lor pentru poezie, se credeau superiori tuturor celorlalți oameni, ceea ce nu erau nicidecum. Îi lăsaî deci, încredințat că eram mai presus de ei tot prin aceeaș parte care mă ridicase d'asupra oamenilor politici.

VIII. Dela poeți trecui la artiști. Aveam conștiința că nu pricep nimica din arte, și eram foarte încredințat că artiștii sunt stăpâni pe ne-numărate taine minunate, lucru în care nu mă înșelam deloc. Știau multe lucruri de cari eu n'aveam idee, și în această privință erau mult mai învățați ca mine. Dar, Atenieni, îmi părură că au acelaș cusur ca și poeții; nu eră nici unul care, pentru că excelă în arta lui, să nu creadă că știe foarte bine lucrurile cele mai importante și această pretenție le întunecă iscusința lor; astfel că punându-mă în locul oracolului, și întrebându-mă pe mine însumi, la care din aceste două lucruri țin mai mult: sau să fiu așa cum sunt, fără știința lor dar și fără ignoranța lor, sau să am avantajele lor împreună cu cusururile; îmi răspunsei mie însumi și oracolului, că prefer să fiu așa cum sunt.

IX. Cercetările astea au stârnit, Atenieni, atâtea dușmăanii primejdioase și înverșunate; de aci toate defăimările răspândite pe socoteala mea, și renumele meu de om înțelept. Căci acei cari m'ascultă, își închipuie că eu cunosc toate lucrurile acelea în privința cărora eu demasc

numai ignoranța altora. Ci, Atenieni, adevărul e că numai Apolon singur e înțelept, și el a vrut să spună prin gura oracolului său, numai, că toată înțelepciunea omenească nu e mare lucru, sau chiar că nu e nimic, ci s'a slujit de numele meu numai ca de o pildă, ca și cum ar fi vrut să spună tuturor oamenilor: «Cel mai înțelept dintre voi, e acela care, ca și Socrate, recunoaște că înțelepciunea lui e tot una cu nimic». Pentru a mă supune zeului, eu continuai și acum cercetările astea, colindând din om în om, întrebând pe toți acei străini și concetățeni în cari sper să găsesc adevărata înțelepciune, și când n'o găsesc, eu vin în ajutor zeului, arătându-i că nu sunt înțelepți. Lucrul acesta mă preocupă așa de mult, că n'am avut vreme să fiu câtuș de puțin folositor Statului și familiei mele; devotamentul meu pentru zeu m'a adus la o sărăcie lucie.

X. Dealtfel, mulți tineri cari au vreme și cari au avere, trăesc pe lângă mine și găsesc o mare plăcere în a vedea cum încerc eu pe oameni; pe urmă, ei înșiși încearcă să mă imite și se pun să încerce pe acei cari îi întâlnesc; nu mă îndoesc că găsesc un seceriș îmbelșugat, căci nu e lipsă de aceia cari cred că știu tot, deși nu știu nimic, sau prea puțin. Toți acei pe cari ei îi dovedesc ca ignoranți, se leagă de mine, nu de ei, și răspândesc vorba că e unu

Socrate, un mare blestemat, care strică tineretul, iar când îi întrebi, ce face acest Socrate, sau ce predă, ei nu știu nimic, dar ca să nu rămâie cu gura închisă, îți scot înainte aceste învinuiri banale, cari se aduc de obicei filozofilor, că el cercetează ce se petrece în cer și sub pământ, că nu crede în zei, și că face să izbândească pricinile rele; căci ei nu îndrăznesc să spună adevărul, anume că Socrate îi dă de gol, arătându-le că ei se prefac că știu, deși nu știu nimic. Fiind ambițioși, neobosiți și numeroși, și vorbind despre mine cu un plan hotărât de mai înainte și cu o elocință destoinică să captiveze, ei v'au umplut de multă vreme urechile cu sunurile cele mai perfide, și urmăresc fără răgaz sistemul lor de defăimare. Iată cum s'a făcut de a tăbărit asupra mea și Melitus și Anitus și Lycon. Melitus e înciudat pe mine în numele poezilor, Anitus în numele oamenilor politici și al artiștilor, iar Lycon în numele oratorilor. Iată de ce, cum spuneam și la început, aş socoti ca o minune, dacă într'o vreme așa de scurtă, aş putea să smulg o calomnie așa de adânc înrădăcinată în spiritele voastre.

Ați auzit, Atenieni, adevărul curat; nu vă ascund și nu vă tănuiesc nimic, cu toate că știu că tot ce spun nu face decât să-mi atragă ura lor; tocmai asta dovedește că eu spun adevărul, și că nu m'am înșelat în privința izvorului acestor

calomnii, lucru de care vă veți convinge lesne, dacă vreți să vă dați osteneală să adânciți această afacere, acum sau mai târziu.

XI. Iată o apologie îndestulătoare împotriva acuzatorilor mei din prima categorie; voi încercă acum să mă apăr împotriva celor din a doua categorie și împotriva lui Melitus, acest om de bine, așa de iubitor de țara lui, cum zice el. Să luăm acum și această din urmă acuzare, deoarece și autorii ei sunt deosebiți de cei din-tâi; iată cam cum e formulată: Socrate e vinovat că strică tinerimea, nu recunoaște zeii orașului și pune în locul lor divinități noi. Iată acuzarea; să-i cercetăm toate punctele unul după altul. Zice să sunt vinovat că corup tinerimea. Și eu, Atenieni, afirm că Melitus e vinovatul, că ia în glumă lucrurile serioase, și cu nepăsare chiamă oameni în judecată pentru a se preface că se interesează mult de lucruri de cari niciodată nu și-a dat osteneală să se ocupe. Și că e așa, voi încercă să vă dovedesc.

XII. Vino 'ncoa, Melitus, și spune-mi: e vreun lucru, la care să ții tu mai mult, decât să faci pe tineri cât mai virtuoși cu putință?

MELITUS: Nu, fără îndoială.

SOCRATE: Ei bine, acum spune judecătorilor noștri, cine e în stare să facă pe tineri mai buni? Tu știi, firește, căci te preocupă acest lucru. Tu ai descoperit cine îi corupe, și pretinzi

că eu sunt acela; deaceea mă aduci ca acuzat în fața acestui tribunal. Aide acum, spune-le judecătorilor și cine îi face mai buni. Vorbește, Melitus! Vezi că taci, încurcat, și nu știi ce să răspunzi? Nu ți-se pare că e rușinos? Nu e asta o probă sigură ca nu te-ai îngrijit niciodată de educația tinerimii? Dar încă odată, vrednice Melitus: cine poate să facă pe tineri mai buni?

MELITUS: Legile.

SOCRATE: Nu asta vreau să te întreb, o prea bunele Melitus; te întreb *cine*? Care om? E sigur că primul lucru pe care trebuie să-l știe omul acesta, sunt legile.

MELITUS: Aceștia pe cari îi vezi aici, Socrate, judecătorii.

SOCRATE: Ce spui, judecătorii ăștia sunt capabili să instruească pe tineri, și să-i facă mai buni?

MELITUS: De sigur.

SOCRATE: Toți judecătorii, sau sunt printre ei, unii cari pot și alții, cari nu pot?

MELITUS: Toți.

SOCRATE: Asta-mi place pe Hera, știu că n'o să ducem lipsă de oameni folositori¹⁾. Bine, dar și toți cetățenii ăștia, cari ne ascultă, pot să facă pe tineri mai buni sau nu?

MELITUS: Și ei pot.

---

¹⁾ Numărul judecătorilor eră de cinci mii.

S O C R A T E: Dar ce zici, Melitus, toți aceia cari iau parte la adunarea poporului, n'ar putea ei oare, să strice tinerimea, sau și ei toți sunt deopotrivă de destoinici s'o facă virtuoasă?

M E L I T U S: Și ei sunt destoinici.

S O C R A T E: Astfel, după tine, toți Atenienii pot să fie folositori tinerimii, afară de mine, numai eu îi corup; nu asta vrei să spui?

M E L I T U S: Tocmai asta.

S O C R A T E: Intr'adevăr, după spusa ta, trebuie să am mare nenoroc; dar continuă să-mi răspunzi. Ți-se pare că e tot așa și cu caii? Toți oamenii pot să-i facă mai buni și numai unul cunoaște taina de a-i strică? Sau tocmai dimpotrivă? Nu oare numai un singur om, sau un foarte mic număr, anume maestrii de călărie, sunt destoinici să-i îmbunătățească? Și ceilalți oameni dacă vor să-i încalece, sau să se slujească de ei, nu-i strică? Nu e tot astfel cu toate animalele? Da, fără îndoială, fie că Anytus și tu recunoști sau nu acest lucru; și într'adevăr ar fi un mare noroc pentru tinerime, dacă n'ar exista decât un singur om capabil s'o corupă, pe când toți ceilalți ar putea să-i fie de folos. Dar tu ai dovedit îndeajuns, Melitus, că educația tinerimii nu te-a preocupat niciodată; și chiar vorbele tale fac să se vadă limpede că nu te-ai îndeletnicit niciodată serios de lucrul pentru care acum mă urmărești în judecată.

XIII. Apoi te rog în numele lui Jupiter, Melitus, răspunde, ce lucru e mai folositor, să trăiești împreună cu oameni de bine, sau cu răii? Răspunde-mi, prietene, căci întrebarea nu e grea. Nu-i așa că răii fac totdeauna rău acelor cari stau cu ei, și că cei buni fac bine acelor din jurul lor?

MELITUS: Fără îndoială.

SOCRATE: E cineva care să prefere să sufere o pagubă în loc de un folos dela cei cu care trăește? Răspunde, vrednice Melitus, căci legea te obligă să răspunzi. E cineva să prefere a fi vătămat?

MELITUS: Nu, nu e nimeni.

SOCRATE: Dar să vedem, mă învinovățești că stric tinerimea și că o fac mai rea, dinadins sau fără să vreau?

MELITUS: Dinadins.

SOCRATE: Cum adică, Melitus, la vârsta ta, înțelepciunea pe care o ai, întrece ea oare așa de mult pe a mea, la vârsta în care am ajuns, încât tu știi foarte bine că răii fac totdeauna rău acelor cu cari trăesc, și că cei buni fac totdeauna bine; iar eu sunt așa de neștiutor, că nu observ, că făcând mai rău pe vreunul din aceia cari au legătură cu mine, mă expun eu însu-mi să sufer vreun rău dela ei? Și încă mai pretinzi că îmi atrag răul acesta așa de mare, cu bună știință? Aici, Melitus, nu te

cred deloc și nu cred să fie pe lume vreun om care să te creadă. Căci una din două: sau nu corup pe tineri, sau dacă îi corup, o fac fără știrea și fără voia mea; și în amândouă cazurile tu ești un mincinos. Dacă stric tinerimea fără voia mea, apoi legea spune că nu se poate chema în judecată pentru greșeli fără voie, ci ea vrea ca cei greșiți să fie luați deoparte, și să li se arate greșeala lor, căci e sigur, că dacă îmi cunosc greșeala, voi înceta de a face ceeace până acum făceam fără voia mea; dar tu te-ai păzit ca de foc de asta, nici n'ai vrut să mă vezi, nici să mă lămurești, ci acuma mă chemi în fața tribunalului, unde legea cere să fie aduși acei cari au meritat pedepse, iar nu acei ce au nevoie de dojană.

XIV. Astfel, Atenieni, uite o dovadă limpede de ceeace vă spuneam, că Melitus nu și-a dat niciodată osteneală cu lucruri de astea, și că nici nu s'a gândit vreodată la ele. Totuș, să vedem, spune-ne, cum corup pe tineri; nu-i așa, după chiar pâra ta scrisă, că-i corup învățându-i să se lepede de zeii, pe cari îi cinstește țara, și introducând zei noi? Nu cu astfel de învățături spui că îi corup?

MELITUS: Tocmai.

SOCRATE: Melitus, în numele chiar a acestor zei de care e vorba acum, deslușește-ne mai limpede și pe mine și pe judecători; căci eu nu înțeleg, dacă tu m'acuzi, că admit exis-

tența unor anumiți zei (și în acest caz, dacă cred în existența unor anumiți zei, nu sunt de loc ateu, și deci în privința asta nu-s vinovat), sau că propag credințe în existența unor zei, cari nu sunt cei ai Statului. De acest din urmă lucru mă învinovățești? Sau susții că nu cred în nici un zeu, și că învăț și pe alții să nu creadă în nici unul?

MELITUS: Da, de asta te acuz; că nu crezi în nici un zeu.

SOCRATE: O minunatule Melitus! de ce vorbești așa? Ce, eu nu cred, ca și ceilalți oameni că soarele și luna sunt zei?

MELITUS: Nu, pe Jupiter, Atenieni, nu crede; el zice că soarele e o piatră, iar luna un pământ.

SOCRATE: Tu crezi că acuzi pe Anaxagoras; tu disprețuești pe judecătorii noștri, și-i crezi prea ignoranți, dacă îți închipui că ei nu știu că de altfel de teorii sunt pline cărțile lui Anaxagora din Clazomene. Dealtfel, tinerii ar veni ei să învețe dela mine o teorie, pe care ar putea oricând să și-o însușească din cartea cumpărată din orchestră cu cel mult o drahmă, și care le-ar da un frumos prilej să-și bată joc de Socrate, dacă acesta și-ar atribui niște păreri ce nu-i aparțin, și care de altfel și așa sunt destul de absurde? Dar spune-mi, pe Jupiter, pretinzi tu că eu nu cred în existența nici unui zeu?

MELITUS: Da, pe Jupiter, nu crezi.

SOCRATE: Intr'adevăr, Melitus, tu spui lucruri de necrezut, și în care, pe cât îmi pare, nici tu însuși nu crezi. Cât despre mine, Atenieni, îmi pare că Melitus e un neobrăzat și un deșănțat, care nu mi-a adus această acuzare, decât ca să mă insulte, pornit dintr'o semeție tinerească și a vrut numai să mă ispitească punându-mi o ghicitoare și zicându-și lui însuși: să vedem, dacă Socrate înțeleptul va băga de seamă că glumesc și spun lucruri cari se contrazic; ori îl voi trage pe sfoară și pe el și pe ascultători? Intr'adevăr e evident, că se contrazice peste tot în acuzarea lui, ca și cum ar zice: Socrate e vinovat că crede și nu crede în existența zeilor; asta, zău, înseamnă să faci o glumă.

XV. Atenieni, cercetați cu mine ca să vedeți, unde cred eu că se contrazice. Răspunde, Melitus, iar voi, judecători, aduceți-vă aminte ce v'am rugat la început și nu faceți sgomot, dacă vorbesc după obiceiul meu. Spune-mi, Melitus, e cineva pe lume care să creadă că sunt lucruri omenești și în acelaș timp să creadă că nu sunt oameni? Judecători, porunciți să-mi răspundă și să nu facă atâta gălăgie. E cineva să creadă că există reguli pentru a dresa caii, și să creadă că nu există cai? Că sunt cântece de flaut, și că nu există flaute? Nu e nimeni,

prea bunule Melitus. Eu ți-o spun, pentru că tu nu vrei să răspunzi, și o spun întregei adunări. Dar răspunde și la asta: e cineva care să creadă în puterea demonilor, și totuș să nu creadă în demoni?

MELITUS: Nu, nu este.

SOCRATE: Insfârșit, mă îndatorezi foarte mult răspunzându-mi, deși numai silit de judecători. Așadar recunoști că eu cred în puterea demonilor și propovăduiesc despre ea, fie că e vorba de demoni vechi sau noi. Deci după spusa ta, admit puterea demonilor, lucru mărturisit prin jurământ și în acuzația ta; dacă dar admit puterea demonilor, trebuie în chip necesar să recunosc și existența demonilor. Nu-i așa? Firește. Căci presupun că recunoști acest lucru, de vreme ce-mi răspunzi. Dar nu considerăm noi demonii ca niște zei, sau niște copii ai zeilor? Așa e sau nu?

MELITUS: Chiar așa.

SOCRATE: Prin urmare, dacă după propria ta mărturie, eu admit existența demonilor, și dacă aceștia sunt zei, iată tocmai dovada despre ceea ce spuneam, că tu vii să ne pui ghicitori și să petreci pe socoteala noastră, zicând că nu cred și totuș cred în zei, de vreme ce recunosc existența demonilor. Și iarăș dacă după cum se mai spune, demonii sunt copii din flori ai zeilor, făcuți cu nimfele, sau cu alte

maime, cine ar putea crede că există copii ai zeilor și că nu există zei? Asta ar fi tot așa de absurd, ca și cum ai spune că există catâri, născuți din cai și măgărițe, și că nu există nici cai, nici măgari. Astfel, Melitus, din toate astea reiese că tu mi-ai adus învinuirea, numai așa ca să mă pui la încercare, sau din lipsa unui alt motiv serios, pentru a mă putea cită în fața tribunalului, căci oricum, este peste puțină să faci pe un om, cu oricât de puțină minte, să creadă că aceeaș persoană poate admite o putere a demonilor și a zeilor și în acelaș timp, să nu admită nici existența zeilor, nici a demonilor, nici a eroilor.

XVI. Dar, Atenieni, n'am nevoie de o mai lungă apărare. Și ceeace vă spusei, ajunge ca să vă dovedească că eu nu sunt vinovat, și că acuzarea lui Melitus e fără temei. Cât despre ceeace vă spuneam la început, că mi-am atras dușmănia neîmpăcată a multora, fiți foarte încredințați că așa e, și dacă o să fiu răpus, ceeace mă va pierde, nu va fi nici Melitus, nici Anytus, ci pisma și defăimarea, care au făcut să piară atâți oameni de ispravă, și care vor face să piară încă mulți alții de aci înainte; căci nu cred că pacostea asta se va oprî la mine.

Dar poate mă va întrebă cineva: nu ți-e rușine, Socrate, să te îndeletnicești cu un studiu care te aduce acum în primejdie de moarte?

La această întrebare aş avea dreptul să răspund: Eşti greşit, omule, dacă crezi că un om, care preţueşte cât de cât, trebuie să cântărească primejdia morţii sau a vieţii, când e vorba să cerceteze în toate acţiunile sale, numai dacă ceea ce face el este drept sau nu, dacă fapta lui e a unui om de bine sau a unui rău. După tine ar fi nişte nerozi toţi acei semi-zei ce au murit la asediul Troiei, şi mai cu seamă fiul Thetidei, care ţineă aşa de puţin socoteală de primejdie în comparaţie cu ruşinea, încât zeiţa, mama sa, care-l vedeă nerăbdător să se ducă să omoare pe Hector, agrăindu-l, pe cât mi-aduc aminte, cu aceste cuvinte: «fiul meu, dacă răsbuni moartea lui Patrocle, prietenul tău, ucizând pe Hector, vei muri, căci:

«Moartea lui Hector trebuie să fie urmată de-a ta»; el deşi prevenit, nesocotind primejdia şi moartea, şi temându-se mai mult de a trăi ca un laş, fără să-şi răsbune prietenii, exclamă:

«Să mor îndată»,

«numai să pedepsesc pe ucigaşul lui Patrocle, şi să nu rămân aci expus dispreţului»

«Stând ca un netrebnic în corăbiile încovoiate, povară pământului». El, cum vezi, nu s'a speriat de moarte sau primejdie. Uite ce va să zică nepăsare de moarte! Şi într'adevăr, Atenieni, aşa şi trebuie să fie. Orice om care şi-a ales un loc, sau care a fost pus acolo de mai marele

său, trebuie, după părerea mea, să rămâie acolo neclintit, să nu țină socoteală nici de moarte, nici de primejdie și de nimic altceva, decât de cinste.

XVII. Atenieni, după ce am păzit cu credință ca un ostaș vieteaz toate posturile unde am fost pus de comandanții voștri, la Potidea, la Amfipolis, și la Delium, și după ce mi-am expus de atâtea ori viața, m'aș face foarte vinovat dacă apoi, când zeul dela Delfi mi-a poruncit — după cum cred eu și tălmăcesc spusa lui — să-mi petrec zilele în studiul filozofiei, cercetându-mă pe mine și pe ceilalți, frica de moarte sau altă primejdie m'ar hotărî să părăsesc acest post. Da, aceasta ar fi o crimă, și atunci într'adevăr ar trebui să fiu citat în fața acestui tribunal, ca un nelegiuit ce nu crede în zei, care nu se supune oracolului, care se teme de moarte, se crede înțelept, și nu e; căci a se teme de moarte, Atenieni, nu e altceva decât să te crezi înțelept, fără ca să fii; căci înseamnă să crezi că cunoști ceeace nu cunoști. Intr'adevăr nimeni nu știe ce e moartea, și dacă nu cumva ea o fi cel mai mare din toate bunurile pentru om. Cu toate astea lumea se teme de ea, ca și cum ar ști cu siguranță că e cel mai mare dintre rele. Oare nu e asta neștiință rușinoasă anume să-ți închipui că cunoști ceeace nu cunoști? Cât despre mine, poate în privința asta sunt deo-

sebit de cea mai mare parte din oameni ; și dacă
 aş îndrăsnî să mă proclam mai înțelept ca altul
 în o anumită privință, aş face-o numai într'atât
 că neștiind bine ce se întâmplă pe lumea cea-
 laltă, nici nu pretind că știu, dar ceeace știu
 bine, este că a fi nedrept și a nu te supune
 unuia mai bun ca tine, om sau zeu, este un
 lucru rău și rușinos. Iată de ce, când e vorba
 de un rău de care știu hotărît că e un rău,
 nu mă voiu teme ; și nu voiu evita niciodată
 un lucru, despre care nu știu, dacă n'o fi un
 adevărat bine ; astfel că dacă acum m'ați achită
 și nu v'ați lua după Anitus, care v'a arătat
 sau că nu trebuie să mă chemați în fața tri-
 bunalului, sau că după ce m'ați chemat, n'ați
 putea face altceva decât să mă osândiți la moarte,
 pe motivul, cum zice, că dacă aş scăpa, copiii
 voștri, cari sunt așa de atrași de învățătura lui
 Socrate, vor fi în scurt timp stricați fără nă-
 dejde de mântuire ; dacă, cu prilejul ăsta mi ați
 spune : Socrate, noi respingem acuzarea lui Ani-
 tus și te achităm, dar cu o condiție, să nu mai
 faci filozofie și cercetările tale obișnuite ; iar
 dacă mai cazi odată în păcatul ăsta și ești des-
 coperit, vei fi dat morții» ; ei bine, dacă voi,
 cum spusei, mi-ați da drumul cu condiția asta,
 v'aș răspunde : «Atenieni, vă mulțumesc și vă
 iubesc, dar mă voiu supune mai degrabă zeului,
 decât vouă, și cât voiu aveà suflare și un pic

de putere, nu voi încetă de a mă îndeletnici cu filozofia, de a vă da îndemnuri și de a vorbi cu oricine dintre voi mi-o veni în cale, vorba mea obișnuită: «o prietene, cum se face că fiind Atenian, din orașul cel mai mare și cel mai vestit pentru cultura și puterea lui, nu roșești gândindu-te numai să strângi bogății, să câștigi influență și onoruri fără ca să te ocupi cu adevărul și cu înțelepciunea, fără să te ocupi de sufletul tău și de desăvârșirea lui?» Și dacă vreunul din voi susține că se ocupă, nu-l voi crede pe cuvânt și nu-i voi da pace, ci îl voi întreba, îl voi cerceta, îl voi da de minciună, și dacă aflu într'adevăr, că nu e virtuos ci numai se preface că e, îl voi face să roșească că ține așa de puțin socoteală de lucrurile cele mai de preț, și că pune atâta preț pe lucrurile, care nu merită. Iată în ce chip, voi vorbi tuturor, acelor pe cari îi voi întâlni, fie tineri, fie bătrâni, concetățeni, sau străini, și mai vârtos vouă, Atenienilor, pentrucă voi îmi sunteți mai aproape; aflați că tocmai asta îmi poruncește zeul, și sunt încredințat, că nimic nu poate fi mai de folos pentru Stat, decât zelul meu de a împlini porunca zeului; căci toată îndeletnicirea mea constă în a colinda spre a vă convinge, pe voi tineri și bătrâni, că înainte de grijile corpului și de bogății, înainte de orice grije, stă aceea a sufletului și a desăvârșirii lui.

Vă spun într'una, că nu bogăția face virtutea, ci dimpotrivă virtutea face bogăția, și din ea își trag obârșia toate bunurile atât cele obștești cât și cele particulare. Dacă vorbind astfel, corup tinerimea, trebuie că învățăturile astea sunt o otravă; căci dacă cineva pretinde că eu spun altceva, se înșeală sau vrea să vă înșele. Astfel, că n'am decât să vă spun: «Fie că faceți ce vă cere Anitus, sau nu faceți, fie că-mi dați drumul sau nu-mi dați, nu mă voi lăsa niciodată de îndeletnicirea mea, chiar dacă ar trebui să mor o mie de morți.

XVIII. Nu murmurați, Atenieni, și continuați, după cum v'am rugat, de a mă ascultă cu răbdare: această răbdare, după părerea mea, va fi spre folosul vostru. Am să vă spun încă multe alte lucruri, cari poate vor stârni, protestele voastre: dar nu, să n'o faceți. Fiți încredințați, că dacă mă osândiți la moarte, pe mine, care sunt așa cum ați văzut, vă veți face mai mult rău vouă decât mie. Intr'adevăr, nici Anitus, nici Melitus nu-mi pot face nici un rău; nu sunt în stare, căci nu cred să stea în puterea omului rău, să aducă pagubă celui bun. Poate că mă vor osândi la moarte, sau la surghiun, sau la pierderea drepturilor mele de cetățean; Anitus și ceilalți socotesc lucrurile astea drept rele foarte mari; eu însă nu sunt de aceeaș părere cu ei; după gândul meu, cel mai mare dintre

toate relele e acela pe care îl face azi Anitus, anume că încearcă să dea pieirii pe un om nevinovat. Și acum, Atenieni, să nu credeți că mă apăr în interesul meu, cum și-ar putea închipui cineva; ci din dragoste pentru voi, de teamă ca nu cumva osândindu-mă, să jigniți pe zei în darul pe care vi l'a făcut; căci dacă puneți să mă ucidă, nu veți găsi cu ușurință un alt cetățean ca mine, care să stea de capul vostru, cum stai — comparația vă va părea poate grosolană — de capul unui telegar mare, de rassă, care din pricina mărimii lui, e mai domol și deaceea are trebuință de un pinten spre a fi iuțit.

Astfel se pare, că zeul m'a ales pe mine, ca să vă îndemn și să vă trezesc, muștrând pe fiecare din voi toată vremea, fără ca să vă dau răgaz, oriunde vă întâlnesc. Atenieni, cu greu veți mai găsi voi un așa om, și dacă mă credeți, ar fi bine să mă lăsați să trăesc. Dar poate apucați de supărare, ca niște oameni pe cari îi scoli din somn, voi veți ascultă de Anitus și mă veți da morții fără să mai șovăiți, și după asta iar veți cădeă în somnul vostru adânc, afară numai dacă nu i s'o face zeului milă de voi, și vă va trimite un alt om care să-mi semene. Dovada că chiar zeul m'a dat acestui oraș, o puteți lesne vedea din aceea că e un lucru mai presus de cele omenești, că mi-am

nesocotit atâtea ani de zile propriile mele treburi, pentru ca să văd de ale voastre, luându-vă pe fiecare în parte ca un tată sau ca un frate mai mare și îndemnându-vă în tot timpul să vă în-deletniciți cu virtutea. Și dacă aș fi avut vreun câștig din ocupația asta, s'ar explică purtarea mea; însă vedeți, că chiar acuzatorii cari m'au învinovățit cu atâta nerușinare, n'au avut cu-rajul să încerce a dovedî prin martori că am luat sau că am pretins vreodată o cât de mică răsplată bănească; pot să vă dau o mărturie, cred, foarte bună despre ceeace vă spun: să-răcia mea.

XIX. Dar va păreà foarte ciudat că mă aflu în treabă, și umblu în dreapta și în stânga, sfătuind pe fiecare în parte, și că niciodată n'am avut curajul să viu în adunările poporului ca să împărtășesc și Statului sfaturile mele. Ceeace m'a împiedicat, Atenieni, e o putere din mine, divină, neînțeleasă, de care m'ați auzit vorbind de atâtea ori, și din care Melitus, în glumă, a făcut un cap de acuzare împotriva mea. Această putere a început să se arate din copilărie în forma unui glas care nu vorbește decât când voiește să mă abată dela un lucru pe care am hotărît să-l fac, căci niciodată nu mă îndeamnă să fac ceva; el mi s'a împotrivit întotdeauna când am vrut să iau parte la afa-cerile Statului, și el s'a împotrivit foarte la

timp, căci dacă m'aș fi băgat în politică, să știți că de mult n'aș mai fi fost pe lumea asta, ceeace n'ar fi fost un câștig nici pentru voi, nici pentru mine. Nu vă supărați pe mine dacă vă spun adevărul.

Oricine o vrea să lupte pe față împotriva patimilor unui popor, fie în Atena sau oriunde, oricine o vrea să împiedice a se făptui vreo nedreptate sau vreo nelegalitate într'un Stat, n'o s'o poată face niciodată nepedepsit. Cine e hotărît să lupte pentru dreptate, dacă vrea să trăiască câțva timp, trebuie să rămână simplu particular, ferindu-se de politică.

XX. Pot să vă dau dovezi puternice despre acest lucru, și nu dovezi verbale, ci de acelea cari au mai multă trecere în fața voastră: fapte. Ascultați ce mi s'a întâmplat, ca să vedeți că mi-e cu neputință să cedez cuiva de frica morții, în ciuda dreptății, așa că nevoind să fac acest lucru trebuie neapărat să pier. O să vă vorbesc ca la judecată, fără ocol, dar sincer.

Știți, Atenieni, că niciodată n'am ocupat vreo slujbă politică; numai o singură dată am fost membru în consiliul tribului Antiochida, de care țin și eu; îi eră tocmai rândul la Prytanie¹⁾, când împotriva tuturor legilor, voi v'ați încăpățânat să faceți în bloc procesul celor zece ge-

---

¹⁾ Prytanie, adică să prezideze judecata.

nerali cari n'au pus să se îngroape cei pieriți în lupta navală dela Arginuse; nedreptate pe care ați recunoscut-o și de care v'ați căit în urmă. Cu acest prilej, eu am fost singurul dintre Prytani, care am îndrăsnit să mă împotrivesc la nesocotirea legilor și să votez împotriva voastră. Cu toate că oratorii se pregăteau să mă dea în judecată și să mă închidă, cu toate că voi îmi porunceți și protestați împotriva mea, eu am preferat să înfrunt această primejdie, având de partea mea legea și dreptatea, decât să mă asociez cu voi la o așa mare nedreptate, de frica pușcării și a morții. Asta s'a întâmplat când mai dăinuia încă democrația. Când veni oligarhia, cei Treizeci¹⁾ mă trimiseră cu alți patru la Tholos ²⁾ și-mi porunciră să aduc pe Leon din Salamina, ca să-l dea morții; căci ei dedeau ordine de astea la multă lume, pentru ca să compromită un număr cât mai mare de persoane; și atunci dovedii prin fapte, nu prin vorbe, că nu-mi păsa deloc de moarte — îmi iertați felul meu de a vorbi pe față, — și că unica mea grijă eră să nu fac vreo faptă nelegiuită sau nedreaptă.

Toată puterea celor Treizeci, oricât eră ea de mare, n'a putut să mă sperie ca să comit o nedreptate.

---

¹⁾ De tirani.

²⁾ Clădire, unde prytanii mâncau în comun.

Plecând din Tholos, Cei Patru s'au dus la Salamina și aduseră pe Leon, iar eu mă retrăsei în casa mea și fără îndoială nesupunerea mea mi-ar fi atras moartea, dacă guvernul celor Treizeci n'ar fi fost răsturnat puțin după aceea. Despre acest fapt pot să dea mărturie un foarte mare număr de martori.

XXI. Vă închipuiți, că aș fi trăit atâția ani de zile, dacă m'aș fi amestecat în politică și dacă în calitatea mea de om de ispravă, aș fi călcat totul în picioare, pentruca să nu mă gândesc decât la apărarea dreptății? Nici de cum, Atenieni; nici eu, nici altul n'ar fi putut s'o facă. În tot răstimpul vieții mele, de câte ori mi s'a întâmplat să iau parte la treburile Statului, mă veți găsi acelaș: acelaș în relațiile mele particulare, necedând nimănui, când eră vorba de dreptate, nici măcar vreunuia din aceia, pe cari calomniiatorii mei vor să-i facă să treacă drept școlarii mei. N'am fost niciodată dascălul nimănui; dacă însă vreunul, tânăr sau bătrân, a dorit să stea de vorbă cu mine ca să vadă cum îmi împlinesc menirea, niciodată nu l'am lipsit de mulțumirea asta. Eu nu sunt din aceia cari vorbesc când li se plătește și tac când nu li se dă nimic; ci eu las deopotrivă și pe bogat și pe sărac să mă întrebe, sau dacă le place, să răspundă la întrebările mele și să asculte ce am de spus. Dacă deci printre aceia,

cari mă cercetează, unii ajung oameni de ispravă iar alții nemernici, asta nu se face nici din vina, nici prin meritul meu; nu eu sunt pricina acestui lucru; eu n'am făgăduit nimănui nici o învățătură și niciodată n'am dat învățături; și dacă vreunul pretinde că a auzit dela mine în particular vreun lucru pe care să nu-l fi spus și în public, să fiți încredințați că nu spune adevărul.

XXII. Dar de ce le place să stea așa de mult de vorbă cu mine? V'am spus, Atenieni, adevărul curat; le place, fiindcă văd cum dau de minciună pe acei cari se socotesc înțelepți, fără să fie; și într'adevăr nu e lucru tocmai neplăcut. Și nu lucrez altfel, v'o repet, decât pentru a împlini porunca zeului, pe care mi-a dat-o prin glasul oracolului, prin vise și prin toate mijloacele prin cari vreodată vreo putere cerească le-a întrebuințat spre a vesti porunca lor, unui muritor. Ceeace vă spun eu e adevărat și ar fi ușor de dovedit; căci dacă ar fi adevărat că corup acum pe tineri, iar pe alții i-am și corupt, ar fi trebuit să se ridice acum împotriva mea unii dintre ei ajunși la maturitate și să recunoască că le-am dat sfaturi rele, când au fost tineri și să fiu pedespit, iar dacă n'ar vrea ei însăși să facă acest lucru, ar fi de datoria celor din familia lor, — tați, frați sau alte rude, — să-și aducă aminte, dacă am adus

vătămare alor lor și să ceară pedeapsă împotriva mea. Uite, văd pe mai mulți, cari sunt de față; pe tatăl lui Critobul, Criton, care e din aceeaș suburbie și de aceeaș vârstă cu mine, pe Lisantias din Sfetios cu feciorul lui, Eschine; pe Antifon din Cefis, tatăl lui Epigenes, și pe mulți alții, ai căror frați mă cercetau, ca Nicistrate, fiul lui Teozotidas și fratele lui Teodot — (adevărat că Teodot a murit și nu mai are nevoie de ajutorul fratelui său) — și pe Paralos, băiatul lui Demodocus, și fratele lui Teages; pe Adimant, fiul lui Ariston, cu fratele său Platon; pe Eantodor, frate cu Apolodor de aici, și pe mulți alți dintre cari Melitus ar fi trebuit să aducă cel puțin pe unul ca martor în cuvântarea lui. Dacă nu s'a gândit la asta, s'o facă acuma; eu îi dau voie. Să ne spue dacă are pe cineva. Dimpotrivă, Atenieni, veți vedea, că ei toți sunt gata, să mă apere pe mine, care am stricat și am vătămat pe ai lor, dacă ar fi să ne luăm după Melitus și Anitus. Aceia despre cari se pretinde că i-am stricat, ar avea poate vreun motiv să-mi vie într'ajutor în favoarea mea; dar părinții lor destul de înaintați în vârstă, pentru ca eu să fi putut să-i stric, ce temei au de sunt toți de partea mea, decât numai dreptatea și adevărul, și încredințarea că Melitus e un mincinos, pe când eu, spun adevărul?

XXIII. Dar destul, Atenieni; iată cam de ce argumente mă pot sluji, pentru apărarea mea; celelalte ar fi tot în felul ăstora.

Se va găsi poate vreunul printre voi, căruia îi va căsună pe mine, aducându-și aminte, că el într'un pericol mai mic fiind, a implorat pe judecători cu lacrimi, și a adus în fața tribunalului copiii, prietenii și toate neamurile spre a trezi mila voastră; pe când eu nu fac nimic din toate astea, deși, după cum se vede, mă găsesc în cea mai mare primejdie. Poate că deosebirea asta, venindu-i în minte, îl va indispuce împotriva mea, și în necazul pe care i-l va deșteptă purtarea mea, va vota plin de mânie. Dacă e printre voi vreunul care nutrește astfel de sentimente, lucru pe care mi-e greu să-l cred, dar dacă totuș este, eu i-aș putea spune cu drept cuvânt: Prieten, am și eu neamuri, căci ca să mă slujesc de vorba lui Omer:

«Nu sunt născut nici de un stejar, nici de o stâncă. . .» ci de ființe omenești. Da, am și eu neamuri, Atenieni; am trei feciori, unul tânăr, ceilalți doi încă mici, și cu toate astea nu-i voi aduce în fața voastră, pentru a vă ruga să mă achitați. Și de ce n'o s'o fac? Nici din mândrie, nici din dispreț pentru voi; că mi-e frică sau nu de moarte, asta-i altă întrebare. Dar pentru cinstea mea, a voastră și a Statului, nu mi-se pare frumos să întrebuițez asemenea mijloace

la vârsta în care am ajuns și cu renumele meu, mincinos sau adevărat, pentrucă la urma urmei e o părere obștească, cum că Socrate se deosibeste de ceilalți oameni. Căci într'adevăr ar fi tare rușinos, ca oameni ce se deosibesc prin înțelepciune, curaj sau alte virtuți ale lor, să semene cu mulți din aceia, pe cari i-am văzut eu, și cari deși au trecut totdeauna drept oameni mari, au avut o purtare ciudată, când li s'a întâmplat să fie dați în judecată, fiind par'că încredințați, că ei vor suferi un mare rău, dacă vor fi condamnați, și că devin nemuritori, dacă îi lăsați să trăiască. Mi se pare că astfel de oameni necinstesc țara, fiindcă ei pot da străinilor prilej să creadă că printre Atenieni, aceia cari au mai multe merite și pe cari tot poporul îi alege de preferință în cele mai mari slujbe și onoruri, nu se deosibesc întru nimic de femei; noi, când vedem că e ceva de capul nostru, nu trebuie să facem asta, Atenieni, și chiar când am vrea să ne purtăm astfel, voi n'ar trebui să îngăduiți, ci să declarați că acela care a alergat la astfel de scene tragice pentru a deșteptă mila, făcând Statul de răs, va fi mai degrabă osândit decât cei cari își așteaptă sentința în liniște.

XXIV. Dar chiar, fără să mai vorbim de demnitate, Atenieni, mi se pare că dreptatea cere ca mântuirea noastră, s'o datorăm nu rugăciu-

nilor față de judecători, ci străduinței de a-i lumina și de a-i convinge ; căci judecătorul nu stă aici pentru a sacrifica dreptatea pentru dorința de a plăcea, ci pentru ca s'o urmeze cu sfințenie ; el n'a jurat că o să ierte pe cine-i place, ci că o să judece potrivit legilor. Nu trebuie deci să vă deprindem cu sperjurul, și nici voi nu trebuie să vă lăsați a fi deprinși, fiindcă și unii și alții, și voi și noi, ne facem vinovați față de zei. Să nu vă așteptați așadar dela mine, că o să alerg la mijloace pe cari nu le socotesc nici cinstite, nici drepte, nici pioase și asta, pe Joe, tocmai cu prilejul unei învinovățiri de impietate, susținute de Melitus în contra mea ; e limpede că v'aș învăța să fiți atei, dacă v'aș înduplecă prin rugăciunile mele și dacă v'aș silii să vă călcați jurământul ; astfel vrând să mă desvinovățesc, aș dovedi că într'adevăr nu cred în zei. Dar departe de mine gândul acesta, Atenieni. Cred mai mult în zei decât oricare din acuzatorii mei, și plin de încredere vă las vouă și zeului dela Delfi grija de a lua în privința mea hotărîrea cea mai bună și pentru mine și pentru voi ¹⁾).

---

¹⁾ Procedându-se la votare, dintre cei cinci sute sau cinci sute unu jurați, zice-se, două sute optzeci și unu au votat contra, iar două sute douăzeci, pentru învinovățit.

Trebuie să urmeze acum o a doua deliberare, în care să se hotărască natura pedepsei.

Mai înainte de aceasta însă, Socrate rostește a doua cuvântare, unde își dă părerea despre rezultatul votului.

Deși prevedeă condamnarea sa la moarte, cuvântarea aceasta respiră o liniște sufletească dumnezeiască.

XXV. Sentința pe care o dădurăți nu m'a supărat, Atenieni, pentru mai multe cuvinte; dar mai cu seamă, pentru că mă și așteptam la ce s'a întâmplat. Ceeace mă miră însă, e numărul voturilor pentru și împotriva mea; nu mă așteptam să fiu osândit cu o majoritate așa de slabă, căci după cât se pare ar fi trebuit numai treizeci de voturi ca să fiu ertat. Pot dar să mă măgulesc că am scăpat de învinovățirea lui Melitus, și nu numai că am scăpat, dar e și clar, că dacă Anitus și Licon nu s'ar fi suit la tribună să mă acuze, el ar fi fost osândit să plătească o mie de drahme, neputând să întrunească a cincea parte din voturi¹⁾.

XXVI. Așadar omul ăsta cere să fiu pedepsit cu moartea; fie, dar eu, Atenieni, la ce pedeapsă să mă osândesc? Trebuie să aleg pedeapsa ce mi se cuvine. Și ce mi se cuvine? Ce pedeapsă sau ce gloabă merit eu, pentru că n'am ținut ascunsă învățătura mea, ci nesocotind lucrurile după cari alții râvnesc — bogățiile, grija treburilor cașnice, funcțiile militare, succesele de orator și toate celelalte demnități, nefăcând parte din nici una din conjurațiile sau intrigile așa de dese în Statul nostru, încredințat că sunt un om prea cinstit ca să nu mă pierd, luând

---

¹⁾ Așa eră legea la Atena, pentru cel care cu ocazia acuzării făcute de el împotriva cuiva, nu întruneă un anume număr de voturi.

această cale; eu care lăsând la o parte toate lucrurile în cari nu vă puteam fi de vreun folos, nici vouă nici mie, n'am vrut altă îndeletnicire, decât aceea de a vă face în parte fiecăruia din voi, ceeace credeam că e cel mai mare bine, îndemnându-l să nu se gândească la ale sale, până nu se va fi gândit la sine însuși, ca să ajungă cât mai înțelept și virtuos, și să nu se preocupe de interesele trecătoare ale patriei mai înainte de a se fi preocupat de ea însăși, și tot așa cu privire la toate celelalte lucruri? Eu care am fost astfel, ce pedeapsă merit?

Dacă vreți să fiți drepți, merit o răsplată, și anume o astfel de răsplată, care să mă mulțumească și pe mine. Dar ce poate fi mai potrivit pentru un om sărac și în acelaș timp un binefăcător al vostru, care are trebuință de timp liber ca să vă poată da sfaturi folositoare?

Nimic nu poate să-i convie mai mult, decât să fie hrănit în Prytaneu: și merită o asemenea răsplată, mai pe drept decât acela care la jocurile olimpice a câștigat premiul alergărilor de cai, sau de care cu doi sau cu patru cai; fiindcă acela nu vă face fericiți decât în închipuire. Eu vă învăț să fiți într'adevăr: acela are cu ce să trăiască, eu n'am nimic.

Dacă dar, trebuie să spun ceeace pe bună dreptate merit, ei bine, v'o spun: să fiu hrănit în Prytaneu.

XXVII. Poate când vă vorbesc astfel, Atenieni, vă par tot așa de sfruntat ca adineaori, când spuneam că urăsc milogeala și lacrămile. Nu, nicidecum, Atenieni; adevăratul meu motiv e că eu am conștiință de a nu fi nedreptățit pe nimeni de bunăvoie; dar nu pot să vă conving de acest lucru, fiindcă stăm de vorbă numai de puțin timp, pe când poate v'ați fi încredințat de spusele mele, dacă ați aveà, ca alte popoare, o lege, care pentru o osândire la moarte să ceară un proces de mai multe zile; în așa de puțin timp nu e ușor să spulberi niște calomnii așa de puternice. Având așadar conștiința, că n'am păcătuit niciodată față de nimeni, sunt departe de a vrea să fiu nedrept cu mine, spunând că merit pedeapsă și că mă osândesc singur.

De teama cărui lucru aş face-o? De teama de a nu fi supus la pedeapsa, pe care o cere Melitus contra mea, și despre care, cum v'am spus, nu știu dacă e un bine ori un rău? Sau în locul ei, să-mi aleg una despre care știu sigur că e un rău, și să mă osândesc eu singur la ea? Să aleg pușcăria? Dar pentrue să-mi petrec eu viața în închisoare, rob pe vieață puterii celor unsprezece? ¹⁾

Să vă propun o amendă, cu condiția să fac

---

¹⁾ Reprezentanții puterii executive la Atena.

pușcărie, până ce voi fi plătit-o? Dar ar însemnă să ajung tot acolo, fiindcă n'am cu ce s'o plătesc. Să mă osândesc la surghiun? Poate v'ați învoi. Ar trebui însă să fiu tare orbit de dragul vieții, ca să nu-mi pot face următoarea socoteală: dacă voi, concetățenii mei, nu m'ați putut suferi, pentrucă felul meu de a mă purta și predicele mele v'au necăjit și v'au întăritat așa de mult, încât acum căutați să scăpați de mine, cum o să mă suferă printre ei niște străini? Peste puțină, Atenieni.

Frumoasă viață ar fi, zău, pentru mine, așa bătrân cum sunt, să-mi părăsesc țara și s'o pornesc din oraș în oraș, trăind ca un surghiunit, alungat de pretutindeni. Căci știu că ori și unde m'oiu duce, tinerii o să vie să m'asculte ca și aici; și de voiu căuta să-i îndepărtez, vor căuta atunci ei să mă alunge, înduplecând pe concetățenii mai în vârstă; de nu-i îndepărtez, mă vor alunga din pricina lor părinții și rudele.

XXVIII. Mi se va zice poate: Dar în surghiun, Socrate, n'ai putea să stai liniștit și să păstrezi tăcerea? Uite ce e mai greu să vă fac pe voi să înțelegeți, anume că asta ar însemnă să fiu nesupus zeului. Dacă v'aș spune că din pricina asta nu pot să stau liniștit, voi nu m'ați crede și ați lua-o drept o glumă; și pe de altă parte, dacă vă spun că cel mai mare bine al omului e să vorbească cu alții despre virtute și despre

alte lucruri despre cari m'ați auzit vorbind, cercetându-mă și pe mine și pe alții — căci o vieață fără cercetare nu mai e vieață — dacă vă spun asta, mă veți crede și mai puțin. Și totuși așa e adevărul, Atenieni, însă nu e ușor să vă fac să credeți. De altfel eu nu sunt deprins să mă socotesc vrednic de vreo pedeapsă. Dacă aș fi bogat, bucuros m'aș osândi la o amendă pe care aș putea-o plăti, căci acest lucru n'ar aduce nici o pagubă; dar nu în împrejurările de față, căci eu n'am nici o avere, afară numai dacă voi nu mă osândiți decât la ceea ce sunt în stare să plătesc, adică aproape la o mină ¹⁾ și prin urmare la suma asta mă condamn.

Dar Platon care-i de față, Criton, Critobul și Apolodor, mă îndeamnă să mă condamn la treizeci de mine, de care răspund ei; ei bine, fie amenda de treizeci de mine și vă dau chezași pe aceștia, cari sunt vrednici de toată încrederea ²⁾.

* * *

XXIX. Pentru că n'ați avut răbdarea să mai așteptați puțin, o să dați aceloră, cari vor să defaime Statul nostru, prilejul de a spune că ați osândit la moarte pe un om înțelept, pe Socrate, învățatul, căci pentru ca să vă pone-

---

¹⁾ Aproximativ, o sută lei.

²⁾ Judecătorii, după ce se sfătuiesc, îl osândesc la moarte.

grească, mă vor numi învățat, deși nu sunt. Dacă ați mai fi așteptat nu mult timp, dorința voastră s'ar fi împlinit în chip natural; vedeți cât sunt de bătrân, mă apropii de sfârșitul vieții, și sunt cu un picior în groapă. N'o spun asta pentru voi toți, ci numai pentru aceia, cari m'au condamnat la moarte și tot lor le mai spun un lucru: vă închipuiți poate că am fost osândit din lipsă de argumente, prin care să vă pot convinge de dreptatea mea, dacă socoteam că trebuie să recurg la orice mijloc, pentru a fi achitat. V'ați înșelă amarnic: nu argumentele mi-au lipsit, Atenieni, ci nerușinarea și obrăznicia: pierd procesul fiindcă n'am vrut să vă spun ceeace vă place să auziți așa de mult; pentrucă n'am vrut să mă jelesc, să plâng, să mă cobor la josniciile cu cari v'au obișnuit alții. Dar nici primejdia în care mă găseam atunci, nu mi s'a părut că mă îndreptățește să fac un lucru nevrednic de un om liber și nici acum nu mă căesc că m'am apărat în chipul acesta. Prefer să mor de o mie de ori după o astfel de apărare, decât să dătoresc viața unei umilinți ca aceea. Nici înaintea tribunalelor, nici în lupte, nu e îngăduit, nici mie, nici altuia, să întrebuițeze orice mijloc, pentru a scăpa de moarte. Toți știu c'ar fi ușor adesea să ne cruțăm viața în războiu, aruncând armele și cerând îndurare dela cei ce ne urmăresc; tot așa în orice pri-

mejdie, găsim nenumărate căi de a înlătura moartea, când suntem gata la orice faptă, la orice vorbă. Nu-i greu, Atenieni, să te ferești de moarte; e mult mai greu să te ferești de răutate, căci ea umblă mai repede ca moartea. Deaceea bătrân și domol cum sunt, m'am lăsat ajuns de cea mai înceată din amândouă, pe când cea mai sprintenă a ajuns pe acuzatorii mei, ca unii ce sunt mai voinici și mai sprinteni. Eu să sufer moartea la care m'ați osândit, iar ei nedreptatea și perfidia, la care adevărul îi osândește. Eu rămân cu pedeapsa mea și ei cu a lor. De altfel poate că lucrurile așa trebuiau să se întâmple, și după părerea mea așa e bine.

XXX. Iar cât despre viitor, doresc să vă fac o prezicere vouă, acelora cari m'ați osândit: sunt tocmai în starea în care oamenii citesc în viitor, în clipa când sunt pe pragul morții. Vă prevestesc vouă, cari m'ați osândit să pier, că o să fiți pedepsiți numai decât după moartea mea, cu o pedeapsă mult mai crudă, decât aceea la care m'ați condamnat. Ați procedat astfel în credința că o să scăpați de neplăcerea de a da socoteală despre viața voastră; dar vă spun că o să se întâmple tocmai dimpotrivă: O să se ridice un număr mult mai mare de muștrători, cu atât mai aspri, cu cât sunt mai tineri. Iar voi veți avea supărări și mai mari, căci vă în-

șelați, dacă credeți că omorînd pe oameni, o să-i împiedicați de a vă mustră pentru viața voastră. Chipul acesta de a scăpa de ei, nu e nici cinstit, nici eficace; mijlocul care totdeauna e și mai cinstit și mai ușor, e nu de a închide gura celorlalți, ci de a te face tu însuți mai bun. Uite ce aveam să prezic osânditorilor mei; acum îmi iau rămas bun dela ei.

XXXI. Iar cu voi, ale căror voturi m'au găsit nevinovat, mi-ar face plăcere să discut despre întâmplarea asta, câtă vreme judecătorii au treabă¹⁾ și nu mă pornesc încă la locul unde trebuie să mor. Până atunci, mai stați; nimic nu ne împiedică să stăm de vorbă, în timpul ce mi se mai îngăduie. Vreau să vă arăt ca la niște prieteni, ce însemnează pentru mine întâmplarea de astăzi.

Judecători — căci voi meritați pe drept să fiți numiți astfel — mi s'a întâmplat un lucru minunat. Acea inspirațiune obișnuită a demonului meu, al cărui glas l'am auzit în răstimpul întregii mele vieți, și care niciodată, chiar în cele mai mici împrejurări, nu a încetat de a mă întoarce dela rău, astăzi, când mi-se întâmplă ceeace vedeți, ceeace s'ar putea socoti, și de fapt se socotește cel mai mare rău, acest

---

¹⁾ E vorba fără îndoială, de formalitățile necesare, pentru a notifica sentința, agenților însărcinați cu executarea ei. (Nota lui M. Croiset. Platon. Apologie de Socrate.)

glas dumnezeiesc azi a tăcut; el nu m'a oprit nici azi dimineată când am plecat de acasă, nici când am venit în fața tribunalului, nici când mă pregăteam să vorbesc, nici în timpul cuvântării; pe când în alte împrejurări, el venea să mă întrerupă chiar în timpul vorbirilor, azi el nu s'a împotrivit la nici una din faptele mele, sau vorbele mele. Care poate fi pricina?

Să v'o spun: pricina, pare-mi-se, e că ceeace mi-se întâmplă astăzi, e un bine; și noi ne înșelăm fără îndoială, când credem că moartea e un rău.

Am o dovadă foarte puternică: dacă ceeace mă pregăteam să fac, nu eră un bine, ar fi fost peste putință să nu mă înștiințeze semnul meu obișnuit.

XXXII. Să cercetăm și următoarea presupunere, care mă face să cred cu mult temei, că moartea e un bine: ea trebuie să fie una din două: ori totala nimicire și pierderea conștiinței, ori, cum se spune, doar o schimbare, o trecere a sufletului dintr'un loc într'altul.

Dacă moartea e pierderea oricărei simțiri, așa ca un somn fără de vise, apoi n'ar fi ea un câștig minunat? Eu socotesc că dacă s'ar apuca cineva să asemene toate celelalte nopți și zile ale lui, cu o noapte petrecută într'un somn neturburat de nici un vis, și l'am rugă, după ce s'ar chibzui bine, să ne spună câte nopți și câte zile mai plăcute și mai fericite ca acea singură

noapte a petrecut el în viața lui, cred că nu numai un simplu muritor, dar chiar însuși marele rege, ar găsi numărul acestor din urmă cu mult mai mic decât al acelorlalte. Dacă dar moartea se aseamănă cu o astfel de noapte, afirm că ea este un câștig; căci în felul acesta tot timpul nu ar fi decât o noapte, una și neîntreruptă. Dacă însă moartea este o trecere de pe acest tărâm pe celălalt, și dacă ce se spune e adevărat, că acolo o să fie întâlnișul tuturor acelor ce au viețuit, ce bine mai mare ca acesta se poate închipui, o judecători? Căci dacă ajungem pe tărâmul celălalt, scăpând de cei ce se zic aici judecători, și găsim acolo pe adevărații judecători, acei despre cari se spune că împart acolo dreptatea, pe Minos, Radamante, Eac, Triptolem și toți ceilalți semizei, cari au fost dreți în viața lor, apoi, rogu-vă, ar exista vreun bine mai mare ca acesta? Ce n'am da, să stăm de vorbă cu Orfeu, Museu, Esiod, Omer?

Dacă acest lucru e adevărat, apoi eu aș vrea să mor de o mie de ori. Ce minunată petrecere de vreme, să mă găsesc acolo cu Palamede¹⁾, cu Ajax, fiul lui Telamon și cu toți aceia cari din timpurile bătrâne au murit jertfă unei osândiri nedrepte! Ce desfătare, să compar pățania mea cu a lor.

---

¹⁾ Lapidat de Greci, în urma unei bănueli nedrepte, scornite împotriva lui de către Ulyse, care-i eră dușman.

Și n'ar fi cea mai mică plăcere pentru mine, să-mi întrebuițez acolo vieța, ca și aici întrebându-i și cercetându-i pe toți, spre a deosebi pe cei ce sunt cu adevărat înțelepți, de cei ce sunt numai în închipuire. Ce n'aș da să pot descoase puțin, pe cel care conduse o oaste așa de numeroasă împotriva Troiei, sau pe Ulise, pe Sisif, și pe atâția alții nenumărați bărbați, cu care ar fi o fericire de nespus, să trăești, și să stai de vorbă, observându-i. Cel puțin acolo, nu ești osândit la moarte pentru acest lucru: căci locuitorii acestui fericit lăcaș, între alte bunuri cari ridică starea lor mai presus de a noastră, au și pe acela că se bucură de o viață fără sfârșit, dacă e adevărat ce se spune.

XXXIII. Drept aceea, judecători, fiți plini de nădejde bună față de moarte, și nu vă gândiți decât la acest adevăr, că nu este nici un rău pentru omul de treabă, nici în timpul vieții, nici după moarte, și că zeii nu-l lasă niciodată în părăsire; căci și ceeace mi-se întâmplă mie acum, nu e o urmare a întâmplării; e limpede pentru mine, că ar fi fost mai bine să fi murit înainte; așa aș fi fost scutit de aceste supărări; deaceea a și tăcut azi glasul demonului din mine.

N'am nici o ură împotriva pârâtorilor mei, nici împotriva osânditorilor, cu toate că gândul lor nu eră să-mi facă bine, ci să mă vatăme;

în această privință aş avea să mă plâng întrucâtva de ei; nu le voi face decât o singură rugăciune: «Când copiii mei vor fi mari, dacă-i vedeți umblând după altceva decât după virtute, pedepsiți-i necăjindu-i, precum v'am necăjit și eu pe voi, și dacă se cred a fi ceva, fără să fie într'adevăr, precum v'am muștrat eu pe voi, așa să-i muștrați voi pe ei, că nu se înțeleptesc cu lucrurile cu care se cade, și cred a fi ceva, când nu sunt nimic. Dacă faceți așa, și eu și copiii mei n'avem decât să ne lăudăm, că ni s'a făcut dreptate de către voi. Dar a sosit vremea, să pornim de aici, eu ca să mor și voi ca să trăiți. Care din noi are partea cea mai bună, n'o știe nimeni, afară numai de unul Dumnezeu.

H A R M I D E

H A R M I D E

(SAU DESPRE ÎNȚELEPCIUNE)

Persoanele dialogului : SOCRATE, HEREFON, CRITIAS și
HARMIDE.

I. S O C R A T E: Sosind ieri seara din tabăra dela Potideia, mă îndreptai voios, după o lipsă așa de îndelungată, spre locurile pe unde mă preumblam de obicei. Intrați în palestra lui Taureas, în fața templului de lângă porticul regal, și aici găsiți o mulțime de lume, unii necunoscuți și cei mai mulți cunoscuți de-ai mei. Cum mă văzură intrând pe neașteptate, se grăbi care mai de care să-mi poftască încă de departe, bun venit. Iar Herefon, ca un smintit ce e, mă întrebă: «cum ai scăpat teafăr din luptă, Socrate?»

Intr'adevăr, câtva timp înainte de plecarea noastră avusese loc lângă Potideia o luptă?» despre care tocmai atunci se auzise pe aici. Iar eu îi răspunsei: «precum vezi». — «Mi s'a adus vestea aici» — zise el, «că lupta a fost foarte înverșunată și că au căzut foarte mulți cunos-

cuți de-ai noștri». — «Vestea e adevărată», îi răspunsei eu. — «Ai luat și tu parte la luptă, mă întrebă el. — «Da, am luat». — «Atunci vino 'ncoa», zise el, «stai jos, și povestește-ne și nouă, căci n'am aflat încă toate cu deamănuntul». Zicând acestea, mă luă și mă puse să sed lângă Critias al lui Caleshros. Mă așezai, dădui bună ziua lui Critias și celorlalți și le povestii peripețiile luptei, răspunzând la diferitele întrebări ale fiecăruia.

II. După ce vorbirăm destul despre lucrurile astea, îi întrebai și eu la rândul meu, cum stă cu filozofia și ce tineri s'au deosebit prin știință sau frumusețea lor, sau prin amândouă deodată. Iar Critias îndreptându-și privirea către poartă, și văzând că intră niște tineri, cari se certau, urmați de o întreagă ceată, zise: «Cred c'o să ai prilejul să vezi îndată, cum stăm cu «frumusețile», Socrate, căci cei cari intră acum sunt premergători și îndrăgostiți de cel care trece drept cel mai frumos băiat din vremea noastră; bănuiesc că e aproape și c'o să intre și el numai-decât». — «Cine-i», îl întrebai eu, «și al cui fecior este?» — «Il cunoști și tu, dar când ai plecat, eră încă nevârstnic: E Harmide, feciorul unchiului meu Glaucon, și vărul meu». — «Cum să nu-l cunosc, zisei eu; încă pe vremea aceea nu eră un băiat de lepădat, iar acum cred, că este un tânăr răsărit». — «O să vezi numaide-

cât, zise el, cât de mare și voinic s'a făcut». N'apucă să isprăvească bine vorba și Harmide intră.

III. Eu, prietene, n'am mijlocul să judec așa ceva, și ca să-ți spun verde, n'am nici o pricepere ca să deosibesc pe cei frumoși, fiindcă eu găsesc frumoși pe aproape toți oamenii în floarea vârstei. Inșă Harmide îmi părû minunat la statură și la înfățișare, și vedeam că toți se îndrăgostiseră de el, așa erau de uimiți și de turburați la intrarea lui. Și în urma lui veneau alți mulți adoratori. Sentimentul acesta la niște oameni ca noi, n'avea nimic de mirare, dar am băgat de seamă că și copiii toți, chiar și cel mai mic, nu-și luau ochii dela el și se uitau ca la un idol. Atunci Herefon, chemându-mă, îmi zise: «Cum ți se pare tânărul, Socrate? Nu e frumos la față?» — «Extraordinar», răspunsei eu. — «Ei bine, zise el, dacă l'ai desbrăcă, ți s'ar păreă că fața nu-i nimic pe lângă trup; așa de frumoasă îi e făptura». Și care mai de care se întreceă să-i aducă aceleași laude ca și Herefon. Iar eu zisei: «pe Hercule, atunci e vorba de un om irezistibil, dacă, pe lângă toate astea, mai are un singur lucru, o nimica toată». — «Ce?» întrebă Critias. — «Dacă, răspunsei eu, are un suflet tot așa de frumos, ca și trupul; și s'ar cuveni, Critias, să-l aibă astfel, fiindcă este din neamul vostru». — «Dar, zise

Critias, are și sufletul foarte frumos și foarte bun». — «De ce nu i-am desvelit întâiu sufletul, ca să ne uităm la el înaintea trupului? La vârsta lui cred că i-ar face mare bucurie să stea cu noi de vorbă». — «De minune, zise Critias, mai cu seamă că este filozof, și după părerea lui și a altora, chiar poet». — «Darul acesta al poeziei vă vine de departe, Critias, și îl datoriți înrudirii voastre cu Solon. Dar de ce nu chemi tânărul încoa să-l văd și eu? Căci chiar de ar fi mai tânăr, nu e o rușine să stea cu noi de vorbă în fața ta, care îi ești epitrop și văr pe deasupra». — «Că bine zici, să-l chemăm». — În acelaș timp întorcându-se către o slugă, îi zise: «Băiete, chiamă pe Harmide, și spune-i că vreau să-l arăt unui doctor, pentru boala de care îmi spuneai mai deunăzi că suferă». Iar Critias, îndreptând vorba către mine, îmi spuse: «Mai deunăzi, Harmide îmi spuneai că-l doare capul dimineața când se scoală. Ai avea ceva împotriva, ca să te prefaci că știi un leac pentru durerea de cap?» — «Nimic, numai să vie». — «Are să vie».

IV. Așa se și întâmplă; Harmide veni și venirea lui fu pricina unei scene hazlii. Toți ședeau, și cum fiecare se grăbea să-i facă loc lângă sine, fiecare împingea pe vecinul lui, până ce pe unul dintr'un cap de bancă îl făcurăm să se scoale, iar pe celălalt din celălalt cap, să

cadă de-a berbeleacul. Atunci el veni și se așază între mine și Critias. De data asta mă simții stingerit, prietene, și încrederea mea de mai înainte, c'o să-mi fie foarte ușor să stau de vorbă cu el, îmi pieri dintr'odată. Dar când Critias îi spuse că eu sunt cel cu leacul, iar Harmide își aruncă spre mine niște ochi, a căror privire n'o pot descrie, și schiță un gest de întrebare, în vreme ce toți cei din palestră se zoriră să ne înconjoare ca într'un cerc, atunci, nobile prieten, văzui ce se ascunde sub mantia lui și fui cuprins de o așa văpaie, că nu mai eram stăpân pe mine.

Atunci înțelesei cât de adevărate sunt sfaturile date de Kydias, când zice, vorbind de un băiat frumos:

păzește-te, căprioaro, de-a te înfățișa leului, ca să nu fii sfâșiată de el,

căci îmi păreă, că sunt prada unui astfel de pui de leu. Totuși când mă întrebă, dacă știu vreun leac pentru durerea de cap, îi răspunsei nu fără greutate, că știu. — «Ce anume?» mă întrebă el». — Eu îi răspunsei că e o buruiană, dar că pe lângă leacul ăsta, mai trebuie și un descântec; dacă ia cineva leacul pe când i se descântă, se vindecă cu desăvârșire, însă buruiana fără descântec nu e bună la nimic. — Iar el: «o să scriu vorbele descântecului după tine». — «Cu voia sau fără voia mea? — «Cu

voia ta, Socrate», zise el râzînd. — «Fie, îi răspunsei, tu-mi știi și numele?» — «N'ar fi drept, să nu-l știu, zise el, fiindcă foarte des vine vorba de tine în adunările noastre de tineri și 'mi aduc aminte, de când eram încă copil, că te-am văzut în tovărășia lui Critias». — «Foarte bine faci, că-ți aduci aminte, căci îți voi spune deslușit, cum e descântecul; adineaori nu prea știam cum să-ți arăt puterea lui. Descântecul ăsta nu vindecă numai durerea de cap, ci precum poate vei fi auzit despre vracii buni, că dacă vine cineva la ei să-i întrebe de dureri de ochi, ei spun că nu pot să se apuce de vindecatul ochilor, ci că e nevoie să caute întâiu capul ca să poată vindecă ochii; tot astfel a-ți închipui, că poți să îngrijești numai de cap, nesocotind restul trupului, ar fi o absurditate din cele mai mari. Pentru acest cuvânt, ei întrebuintează tratamente pentru tot corpul, și încearcă să îngrijească, să caute și să vindece partea, odată cu întregul. Nu știi că ăsta e principiul lor și că e îndreptățit?» — «Știu foarte bine». — «Atunci găsești că e bun principiul lor?» — «Mai mult decât oricare altul», răspunse el.

V. Văzând că Harmide e de aceeaș părere cu mine prinsei inimă, îmi regăsii încrederea în mine, puțin câte puțin, mă înflăcărai și îi zisei: «tot așa și cu descântecul ăsta, Harmide: l'am învățat în oaste dela un doctor trac, unul din

ucenicii lui Zamolxe despre care se spune că au puterea să te facă nemuritor. Acest trac spuneă că doctorii greci au mare dreptate să facă observația de care pomenii. Dar, adăugă el, Zamolxe, regele nostru, care e zeu, spune că precum nu se cade să încercăm a vindeca ochii fără să ne ocupăm de cap, ori capul fără trup, tot astfel nu se cade să încercăm a vindeca trupul fără să vedem de suflet, și că tocmai din pricina asta, sunt multe boli la cari nu se pricep doctorii greci, fiindcă nu cunosc întregul de care ar trebui să îngrijească. Căci dacă acesta merge rău, este peste putință ca partea să meargă bine.

Toate relele și bunurile trupului și omului în deobște pornesc dela suflet, care înrăurește asupra trupului precum capul înrăurește asupra ochilor. Prin urmare, întâiu de toate, și mai presus de orice trebuie să îngrijim de suflet, dacă vrem să fie în bună stare capul și trupul întreg. Iar sufletul, dragul meu, se caută prin anumite descântece și aceste descântece sunt cuvântările frumoase. Mulțumită lor, înțelepciunea prinde rădăcini în suflete, și odată ce a prins rădăcină și trăește, e ușor să dăm sănătate capului și întregului trup». Și pe când mă învăța leacuri și descântece, zise: «adu-ți aminte și nu te lăsa înduplecat de nimeni să-i vindec capul cu acest leac, până ce nu-ți va fi încredințat

mai întâiu sufletul, ca să-l vindeci cu acest descântec. Astăzi oamenii fac greșala de a gândi că pot să fie doctori ai unei părți, fără să fie și a celeilalte». Mă sfătuî foarte mult să nu mă las înduplecat de rugăciunea nimănui ca să fac altfel, oricât ar fi el de frumos, de bogat, sau de neam. Eu îl voi ascultă — fiindcă m'am legat cu jurământ și trebuie să-l ascult — iar tu dacă vrei să-mi dai sufletul tău să-l descânt cu descântecele aceluî trac, potrivit cu sfaturile lui, îți voi da leacul de durere de cap; de nu, n'am ce-ți face, dragă Harmide».

VI. Critias auzindu-mă vorbind astfel zise: «Durerea de cap e un mare noroc pentru tânărul ăsta, dacă din pricina durerii de cap va fi nevoit să-și îndrepte și mintea. Află totuși că Harmide e mai presus de tinerii de vârsta lui, nu numai prin frumusețe, ci chiar prin lucrul pentru care spui că ai descântec; vrei să spui că e înțelept, nu?» — «Ba, tocmai». — «Află atunci, că după părerea tuturor, el e cel mai înțelept dintre tinerii de acum, iar în alte privințe nu e mai prejos de ceilalți, precât îi îngăduie — firește — vârsta», zise Critias. — «Și e drept Harmide, zisei eu, să-i întreci pe ceilalți prin toate aceste însușiri. Căci nu cred că vreunul din noi, suindu-se până la străbunii săi, poate să arate ușor două familii în stare să dea naștere prin înrudirea lor, la un vlăstar mai fru-

mos și mai bine înzestrat decât familiile din care te tragi tu. Neamul tatălui tău, Critias, fiul lui Dropide, a fost cântat pe întrecute de către Anacreon, de către Solon și alți poeți cari îl slăveau pentru frumusețea, virtutea și toate bunurile cari alcătuiesc, ceea ce se numește fericire; iar neamul mamei tale nu se lasă mai prejos. Se zice că nici un om din toată Grecia n'a fost mai frumos și mai chipeș, ca unchiul tău Pyrilamp, decâteori se ducea în solie la Marele Rege sau la vreun alt domnitor

Precum vezi, nici neamul acesta nu e mai prejos întru nimic decât celălalt. Cu astfel de străbuni este foarte de crezut, c'o să fii fruntaș la toate. Cât privește frumusețea care se poate vedea cu ochii, văd că nu ți-ai făcut de rușine bunicii, și dacă de partea înțelepciunii și celorlalte virtuți, ești înzestrat, cum spune Critias, atunci, scump fecior al lui Glaucon, e binecuvântat rodul pântecelui maicei tale.

Iată cum stau lucrurile: dacă ești înzestrat cu înțelepciune și ești destul de cuminte, cum spune Critias, n'ai nevoie de descântecul lui Zamolxe sau al lui Abaris dela miazănoapte, ci pot să-ți dau chiar acum leacul pentru durerea de cap. Dacă însă crezi, că nu ești desăvârșit în această privință, trebuie să-ți descânt înainte de a-ți da leacul. Așadar, răspunde-mi, dacă ești de aceeaș părere cu Critias, și dacă

ți se pare desăvârșită înțelepciunea ta, sau socotești, că-i mai lipsește ceva».

La început Harmide roși, și se făcù și mai frumos, căci sfiiciunea îi ședeà tare bine pentru vârsta lui, apoi vorbi cu vrednicie, că nu e ușor, să răspunzi numaidecât, da sau nu, la o asemenea întrebare. «Dacă, spuneà el, zic, că nu sunt înțelept, mă judec pe mine nedrept, ceeace n'are rost, și afară de aceasta dau de minciună pe Critias și pe mulți alții, cari după spusa lor, mă socotesc înțelept: iar dacă zic da, ar însemnà să mă laud singur, și răspunsul meu, ar fi necuviincios. . . așa că n'am ce să răspund». — Atunci îi spusei: «Vorbele tale sunt întemeiate, o Harmide. Dar iată părerea mea: să cercetăm împreună, dacă ai sau n'ai însușirea de care e vorba, pentru ca nici tu să nu fii nevoit a spune ce nu-ți place, și nici eu să nu mă apuc să te lecuesc în pripă. Atunci, dacă vrei, hai să cercetăm împreună acest lucru, dacă nu, s'o lăsăm așa. — «Ba-mi place foarte mult și chiar te rog să vezi care ar fi cel mai bun chip de cercetare».

VII. Iată, după părerea mea, cel mai bun chip de cercetare în această privință, zisei eu:

È limpede că dacă ești înzestrat cu înțelepciune, trebuie să ai o părere despre ea, căci dacă există în tine, existența ei trebuie să-ți dea o senzațiune din care poți să-ți faci o

păreră despre firea și felul ei. Ori crezi că nu ? »

HARMIDE: Ba da.

SOCRATE: Așadar de vreme ce știi grecește, nu poți tu să spui ce e înțelepciunea, după părerea ta?

HARMIDE: Poate că da.

SOCRATE: Atunci, spune-mi, ce crezi tu că e înțelepciunea, fiindcă numai așa putem ști dacă tu ești, sau nu ești înzestrat cu ea.

Mai întâiu Harmide șovăia și nu prea vrea să răspundă; pe urmă spuse totuși, că înțelepciunea, după părerea lui, constă în a face totul cu măsură și domol, când mergi pe drum, când vorbești, și în toate celelalte deasemeni. Cu o vorbă, ceea ce căutăm noi, îmi pare că e un anumit fel liniștit de a fi. — «Adevărat, îl întrebai? Unii spun, ce e drept, Harmide, că oamenii liniștiți, sunt înțelepți. Să vedem dacă au dreptate. Ia spune-mi, înțelepciunea nu e dintre lucrurile frumoase?» — «Da», zise el. — «Ce-i mai frumos pentru un învățător: să scrie literele asemănătoare, repede sau încet?

HARMIDE: Să le scrie repede.

SOCRATE: Să cetească iute sau încet?

HARMIDE: Iute.

SOCRATE: A cântă din harpă iute, a luptă cu sprintenie, nu e mult mai frumos decât să faci aceste lucruri încet și domol?

HARMIDE: Da.

SOCRATE: Dar la pugilat, la pancrațiu, nu tot așa?.

HARMIDE: Firește că da.

SOCRATE: Dar alergatul și săritul cât și în celelalte exerciții ale corpului, nu-s mai frumoase când se fac repede și sprintene decât când sunt săvârșite încet și domol?

HARMIDE: Fără îndoială.

SOCRATE: Așadar cât privește trupul cel puțin, nu felul liniștit de a fi, ci iuțea și agerimea sunt frumoase? Nu?

HARMIDE: Da, se înțelege?

SOCRATE: Dar mai sus spuneam, că înțelepciunea e un lucru frumos?

HARMIDE: Da.

SOCRATE: Atunci dacă înțelepciunea e un lucru frumos, nu încetineala, ci iuțea — cel puțin cât privește trupul — o să-i fie înțelepciunea!

HARMIDE: Așa e.

SOCRATE: Dar ce e mai frumos? ușurința sau greutatea la învățătură.

SOCRATE: Dar ușurința nu stă în a învăța repede, iar greutatea în a învăța încet?

HARMIDE: Da.

SOCRATE: Dar a învăța pe altul iute și fără șovăire, nu e mai frumos decât a-l învăța încet și cu zăbavă?

HARMIDE: Da.

S O C R A T E : Dar istețiunea nu e o anumită agerime a spiritului? Ori e încetinelă?

H A R M I D E : Agerime, firește.

S O C R A T E : Apoi când e vorba să înțelegi cuvintele dascălului, sau lecțiile harpistului, sau orice altceva, ce-i mai frumos: încetineala sau iuțeala?

H A R M I D E : Iuțeala, firește.

S O C R A T E : Iar la problemele spiritului, sau în deliberări, nu ni-se pare vrednic de laudă cel domol și cel care abiă găsește răspunsul, ci acel care face totul cu ușurință și iuțeală».

H A R M I D E : Așa e.

S O C R A T E : De aci nu urmează, Harmide, că și în privința trupului și a minții, iuțeala și agerimea sunt mai frumoase ca zăbava și încetineala?»

H A R M I D E : Păre-mi-se că da.

S O C R A T E : «Prin urmare, înțelepciunea nu poate fi încetineală, iar viața înțeleaptă nu poate fi liniștită, fiindcă după raționamentul nostru, o viață înțeleaptă e neapărat frumoasă. Atunci una din două: sau niciodată, sau foarte rar, s'au dovedit faptele domoale din viață mai frumoase decât cele săvârșite repede și cu hotărîre. Așadar, prietene chiar dacă acțiunile încete și considerate ca frumoase, ar fi tot așa de numeroase ca și cele iuți și energice, n'am putea arfirmă că înțelpciunea stă mai degrabă

în a lucra domol, decât cu grabă și energie, fie că e vorba de mers, de citit, sau de orice alt lucru, nici că o vieață liniștită e mai înțeleaptă, decât cea activă, pentru că în convorbirea noastră am pus înțelepciunea printre lucrurile frumoase, și am recunoscut că iuțeala nu e întru nimic mai prejos decât încetineala.

H A R M I D E: Și cu drept cuvânt, Socrate.

VIII. S O C R A T E: Acum, dragă Harmide, pătrunde iarăși cu privirea în interiorul tău, cu mai mare luare aminte încă; vezi ce face din tine existența înțelepciunii, și cum trebuie să fie ea, ca să te poată face astfel, apoi adună-ți gândurile și spune-mi limpede și bărbătește, ce e înțelepciunea, după părerea ta. Iar Harmide, după un răstimp de matură cufundare în sine, zise: înțelepciunea, cred, are darul, să te facă rușinos, sfios și mi se pare că e tot una cu rușinea.

S O C R A T E: Fie, zisei eu, da! adineaori n'ai spus tu, că înțelepciunea e ceva frumos?

H A R M I D E: Fără îndoială.

S O C R A T E: Așadar oamenii înțelepți, sunt și buni?¹⁾

H A R M I D E: Da.

S O C R A T E: Poate fi bun ceeace nu face pe oameni buni?

H A R M I D E: Nu, firește.

¹⁾ La Greci noțiunile de frumos și bun se confundă — de aci concluzia lui Socrate.

S O C R A T E: Înțelepciunea e numai un lucru frumos, sau e și un lucru bun?

H A R M I D E: Așa cred.

S O C R A T E: Atunci cum? Nu crezi că Omer are dreptate când spune:

Pentru sărman nu e bună rușinea.

H A R M I D E: Ba da.

S O C R A T E: Dar atunci rușinea e bună și nu e bună.

H A R M I D E: Se pare.

S O C R A T E: Dar înțelepciunea e un bine, căci face buni pe cei ce o au, și niciodată răi.

H A R M I D E: Cred că e cum spui tu.

S O C R A T E: Deci înțelepciunea nu poate fi rușine, pentrucă ea e bună, pe când rușinea nu e nici bună, nici rea.

IX. H A R M I D E: Mi se pare întemeiată vorba ta, Socrate. Dar ia vezi, rogu-te, ce zici de definiția aceasta a înțelepciunii. Mi-adusei a-dineaori aminte de unul care spunea că înțelepciunea înseamnă să-și vadă fiecare de treburile sale. Nu găsești că-i bună această definiție?

S O C R A T E: Ștregarule, ai auzit-o dela Critias sau dela alt învățat.

C R I T I A S: Se vede că dela altul, că dela mine n'a auzit-o.

H A R M I D E: Dar ce are a face, Socrate, de la cine am auzit-o?

S O C R A T E: Nimic, spusei eu: pentru că la urma urmei nu-i vorba, să vedem cine a spus-o, ci dacă e adevărată sau nu.

H A R M I D E: Așa da! zise el.

S O C R A T E: Dar, zău, îmi vine greu să cred că o să descoper ce însemnează vorba asta, fiindcă e o adevărată ghicitoare.

H A R M I D E: De ce?

S O C R A T E: Pentru că cel ce a spus, că înțelepciunea constă în a-și vede a fiecare de treburile lui, înțelege a una și spune a alta. Oare crezi, că învățătorul nu face nimic când scrie sau cetește?

H A R M I D E: Ba da, cred că face ceva.

S O C R A T E: Dar îți închipui că el se mulțumește să scrie și să cetească numai numele lui? Nu vă învață el și pe voi copii, și nu scriați voi și numele dușmanilor, afară de al vostru și al prietenilor voștri?

H A R M I D E: Tot așa de bine, firește.

S O C R A T E: Dar când făceați acest lucru, erați oare niște încurcă-lume, sau niște copii lipsiți de înțelepciune?

H A R M I D E: Nicidecum.

S O C R A T E: Dar atunci înseamnă că nu vă vedeți de treaba voastră, dacă a scrie și a ceti, înseamnă a face ceva.

H A R M I D E: Înseamnă, se înțelege.

S O C R A T E: Dar a vindecă, a clădi, a țese,

într'un cuvânt a practică o meserie oarecare, nu înseamnă a face ceva.

H A R M I D E: Nici nu încapе îndoeală.

S O C R A T E: Apoi, dacă-i așa, găsești oare că-i bine gospodărit Statul în care legea poruncește fiecăruia să-și țeară și să-și spele haina, să-și lucreze singur ghetetele, să-și facă sticluta de parfum și peria de baie, și așa mai departe, fără să se ocupe niciodată de lucrurile altora, lucrând și făcând fiecare numai obiectele de care are nevoie?

H A R M I D E: Cred că nu, Socrate.

S O C R A T E: Cu toate astea, Statul, ca să fie bine ocârmuit, nu trebuie să fie ocârmuit înțelepțește?

H A R M I D E: Se înțelege.

S O C R A T E: Așadar înțelepciunea nu stă în a face aceste lucruri, nici a-și vedeа fiecare de treburile lui.

H A R M I D E: Așa se pare.

S O C R A T E: Prin urmare, vorbiа în ghicitori cel care spuneа că înțelepciunea constă în a-și vedeа fiecare de ale lui, căci nu-mi închipui că erа un om sărac cu duhul. Ori auzit-ai vorba asta dela vreun nătâng?

H A R M I D E: Ba, de loc; cred că erа un om foarte învățat.

S O C R A T E: Atunci, firește, ne-a spus o

ghicitoare, fiindcă e tare greu de ghicit, ce vrea să zică, *să-ți vezi de ale tale*.

H A R M I D E: Poate.

S O C R A T E: Poți să ne lămurești, ce vrea să zică *să-ți vezi de ale tale*?

H A R M I D E: Nu, zău, nu știu. Poate că nici chiar cel care a spus vorbele astea, nu prea știă ce vrea să zică. Pe când vorbea așa, surâdea cu ochii spre Critias.

X. Se vedeă că, de câțva timp, Critias eră în prada unei mari neliniști. Până atunci abia se stăpânise, spre a nu se face de rușine în fața lui Harmide și a celorlalți, dar atunci își pierdă răbdarea. Eram foarte încredințat, că Harmide, precum bănuisem, auzise definiția înțelepciunii dela Critias. Astfel Harmide, neputând să-și apere răspunsul, voiă să lase sarcina asta lui Critias, pe care îl întărită, spunându-i, că definiția lui s'a dovedit, ca neîntemeiată; Critias își ieși din fire și se mânie pe el, tocmai ca un poet pe actorul, care-i joacă rău piesele, și aruncându-i o privire, zise: «Așa-ți închipui tu, Harmide? Dacă nu știi tu, ce vrea să zică cel ce-a spus, că înțelepciunea stă în a-și *vedea de ale sale*, crezi că nu știă nici el?

S O C R A T E: Dar, dragă Critias, nu-i deloc de mirare că tânărul ăsta nu știe; e datoria ta care ești copt la minte și te-ai ostenit atât la învățătură, să știi înțelesul acestei definiții. Dacă

admiți definiția pe care a dat-o el despre înțelepciune, și iei asupra-ți discuția, aș cercetă definiția mai bucuros cu tine, ca să văd e întemeiată sau nu.

C R I T I A S: Admit și iau asupra-mi discuția.

S O C R A T E: Foarte frumos din partea ta. Spune-mi admiți, spre a reveni la întrebarea de adineaori, că toți meseriașii fac ceva?

C R I T I A S: Fără îndoială.

S O C R A T E: Ce crezi? fac numai ce-i privește pe ei, sau și altceva?

C R I T I A S: Și altceva.

S O C R A T E: Așadar sunt înțelepți numai când își văd de treburile lor?

C R I T I A S: Ce-i împiedică?

S O C R A T E: Nimic despre partea mea; dar vezi să nu-i împiedice despre partea aceluia, care după ce a afirmat că înțelepciunea înseamnă a-și face treburile sale, zice apoi că nimic nu-i împiedică să fie înțelepți, și pe cei cari lucrează ceva pentru alții.

C R I T I A S: Dar ce? Dacă am recunoscut de înțelepți și pe cei cari lucrează ceva pentru alții, înseamnă că prin aceasta recunosc de înțelepți și pe cei ce se amestecă în treburile altora?

S O C R A T E: Ia spune-mi, Critias, tu găsești că e vreo deosebire între a lucra și a face?

C R I T I A S: Da, se înțelege, precum e între

a lucrà și a munci. Am învățat aceasta dela Hesiod, care spune: Nici o muncă, nu e rușine. Dacă prin a face și a munci, ar fi înțeles lucrurile, de care vorbeai adineaori, crezi tu că putea el afirmà, că nu e pentru nimeni o rușine, să facă ghetе, să vândă pește sărat, și să se prostitueze? Să nu crezi asta, Socrate; după părerea mea și el a înțeles altceva prin lucru, faptă și muncă; fapta e uneori rușine, când facem ceva nepotrivit cu cinstea, pe când munca nu poate fi niciodată rușine. După el «a munci» înseamnă a lucrà frumos și folositor; astfel de fapte le-a numit munci și lucrări. Numai pe acestea le socotește el, ca proprii nouă, iar pe toate cele vătămătoare, le socotește ca fiindu-ne străine. Așa că trebuie să fim încredințați, că și Hesiod și oricare altul au socotit înțelept pe cel ce-și vede de ale lui.

XI. Critias, îi spusei, dela cele dintâi vorbe ale tale, am bănuir că prin lucruri bune, înțelegi pe acelea cari ne sunt «proprii» sau «ne privește», iar prin fapte înțelegi săvârșirea lucrurilor bune; căci l'am auzit și pe Prodicus, făcând nesfârșite deosebiri între cuvinte. Îți îngădui, să dai fiecărui cuvânt, înțelesul, care vrei; îmi este deajuns numai să le hotărăști înțelesul când te slujești de ele. Să ne întoarcem acum iar la cercetarea noastră. Răspunde-mi limpede: A face binele, a-l săvârși, sau cum vrei să-i zici, asta numești tu înțelepciune?

C R I T I A S: Fără îndoială.

S O C R A T E: Prin urmare, înțelept este cel care face binele, nu cel care face răul?

C R I T I A S: Nu ești și tu de aceeaș părere?

S O C R A T E: Să lăsăm astea deocamdată, am spus eu.

Să cercetăm nu ce-mi pare mie, ci ce zici tu.

C R I T I A S: Nu e înțelept cel care face răul, ci acel ce face binele; fiindcă prin înțelepciune înțeleg săvârșirea binelui. E limpede cred.

S O C R A T E: Poate că ai dreptate. Dar mă miră un lucru: cum poți să-ți închipui că cineva e înțelept, câtă vreme nu știe că e înțelept?

C R I T I A S: Ba nu-mi închipui nicidecum.

S O C R A T E: N'ai spus adineaori că meseriașii pot să lucreze la ce nu-i al lor și totuș să fie înțelepți?

C R I T I A S: Am spus, dar ce are aface?

S O C R A T E: Nimic. Dar i-a răspunde-mi: nu crezi tu că un doctor, care vindecă pe un bolnav face un lucru folositor și pentru sine și pentru clientul său?

C R I T I A S: Da, firește.

S O C R A T E: Așadar cel ce se poartă așa, își face datoria.

C R I T I A S: Da.

S O C R A T E: Și cel ce-și face datoria nu e oare înțelept?

C R I T I A S: Ba da.

S O C R A T E: Dar doctorul trebuie el oare numaidecât să știe, când vindecă cu folos și când nu? Și tot astfel oarecare meseriaș, știe el când îi folosește munca pe care o face, și când nu-i folosește?

C R I T I A S: Poate că nu.

S O C R A T E: Prin urmare, se întâmplă ca un doctor să facă lucruri folositoare sau vătămătoare, fără să știe ce a făcut. Dar când lucrează cu folos, lucrează înțelept, după vorba ta. Nu?

C R I T I A S: Ba da.

S O C R A T E: Atunci, pe cât pare, deoarece lucrează cu folos, lucrează înțelept, și e înțelept, fără să știe totuș că e înțelept?

XII. C R I T I A S: Asta nu se poate, Socrate, și dacă mai sus am spus ceva din care urmează acest lucru, mai bucuros îmi voi lua vorba înapoi, și n'o să-mi fie rușine să mărturisesc că n'am avut dreptate, decât să mă învoiesc la părerea, că cel ce nu se cunoaște pe sine, poate fi înțelept.

Căci socotesc că înțelepciunea nu e la urma urmei altceva decât cunoștința de sine și îl încuviințez pe cel care a pus la Delfi acea inscripțiune, ce îmi pare o salutare trimisă de zeu

celor cari intră, în loc de: «Fii cu noroc», dându-ne a înțelege, că n'ar fi nemerită formula: Fii cu noroc, și că nu e bine să urmărim acest lucru, ci: Fii înțelept! Așadar zeul agrăește altfel decât oamenii, pe cei cari intră, și asta, pare-mi-se, a vrut să zică autorul inscripțiunii. Tuturor celor cari intră, nu le urează altceva decât: Fii înțelept. Fiind prooroc, el vorbește mai ocolit, fiindcă «cunoaște-te pe tine însuși» și «fii înțelept», e tot una, cum zice inscripția și cum o tălmăcesc eu. Poate că altul va tălmăci altfel, cum s'a întâmplat cu cei cari au adăugat inscripțiile: «Nimic prea mult» și: «Cine se pune chezaș, dă de nenorocire»; aceștia și-au închipuit că vorba «cunoaște-te pe tine însuși» e un sfat, și nu o salutare a zeului către cei cari intră. Apoi ca să nu se lase mai prejos, au adăugat și ei acele inscripții.

Iată unde vrea să ajungă cuvântarea mea: Îți admit tot ce ai spus. Poate că în unele ai avut tu mai multă dreptate, iar într'altele, eu. Dar din ce am spus noi, nimic n'a fost deslușit. Acum însă sunt gata să-ți dau dreptate în această privință, dacă nu admiți că înțelepciunea e cunoștința de sine.

XIII. S O C R A T E: Te porți cu mine, Critias, ca și cum aș pretinde că știu lucrurile despre cari te întreb, și ca și cum n'ar atârna decât de mine, să fiu de părerea ta. Ei bine, nu-i așa. Cer-

cetez și eu cu tine problema ce ne stă în față, pentru că n'o cunosc. Numai după ce voi fi cercetat, pot să-ți spun dacă sunt sau nu de aceeaș părere cu tine. Așteaptă așa dar până ce voi cercetă. — Cercetează, zise el. — Iată cercetez, îi răspunsei.

Dacă înțelepciunea înseamnă a cunoaște ceva, urmează că ea e o știință, și o știință a unui anumit lucru. Nu?

C R I T I A S: Ba da, știința de sine însuș.

S O C R A T E: Medicina e știința sănătății. Nu?

C R I T I A S: Ba da, fără îndoială.

S O C R A T E: Dacă m'ai întrebă acum: de vreme ce medicina e o știință, ce folos ne aduce și cari sunt roadele ei? ți-aș răspunde: folosul ei nu e nimic, căci ne dă sănătatea, un lucru foarte prețios. Găsești că e bun răspunsul?

C R I T I A S: Da, îl găsesc bun.

S O C R A T E: Și dacă m'ai întrebă: ce lucru săvârșește arhitectura, în calitatea ei de știință a clăditului? ți-aș răspunde: case. Și tot așa ți-aș răspunde și de celelalte meserii. Tot astfel și tu, care spui că înțelepciunea e știința de sineși, ești dator să răspunzi celui care te-ar întrebă: Critias, ce lucru frumos și vrednic de acest nume ne produce înțelepciunea, știința de sineși? Haide, ia răspunde-mi.

C R I T I A S: Întrebarea ta nu e bine pusă,

Socrate. Înțelepciunea nu e la fel cu celelalte științe, nici acestea între ele, iar tu întrebi ca și cum ar fi la fel. Ia să vedem: aritmetica, geometria, produc ele oare lucruri asemănătoare cu casele produse de arhitectură, cu vestimintele produse de țesătorie, și cu atâtea alte lucruri datorite atâtor alte arte? Poți să-mi arăți produsul uneia sau alteia din aceste două științe? N'o să poți.

S O C R A T E: Așa e, dar pot să-ți arăt care e obiectul fiecăreia din aceste două științe, deosebit de știința în sine. Astfel aritmetica e știința a ceea ce e pereche și nepereche, a deosebirii numerelor și a raporturilor dintre ele. Nu e așa?

C R I T I A S: Ba da, firește.

S O C R A T E: Și noțiunea de pereche și nepereche, nu e deosebită de aritmetica însăși?

C R I T I A S: Nici că poate fi altfel.

S O C R A T E: Statica nu e știința a ce e ușor sau greu? Greutatea și ușurința nu se deosebesc de statica în sine? Ce crezi?

C R I T I A S: Se deosebesc.

S O C R A T E: Atunci spune-mi care e obiectul științei înțelepciunii, deosebit de înțelepciunea în sine?

XIV. C R I T I A S: Dar tocmai asta-i asta, Socrate; din întrebare în întrebare ai ajuns la concluzia că înțelepciunea se deosebește de toate

celelalte științe, pe când tu cauți să găsești asemănarea ei cu celelalte științe. Ei bine, asemănarea asta nu există. Toate celelalte științe sunt științele unui obiect străin de dânsule și nicidecum a lor înșile, numai înțelepciunea este știința altor științe și a ei însăși. Cred că știi prea bine acest lucru; dar tu ai un cusur, tocmai cusurul pe care susțineai adineaori că nu-l ai: n'ai altă țintă decât să mă înfunzi, fără să-ți pese de discuția în sine.

S O C R A T E: Cum poți să crezi, că dacă arăt greșeala raționamentului tău, o fac din alt motiv, decât din acela care mă face să cercetez și temeinicia propriilor mele afirmațiuni, de teamă ca nu cumva, fără să bag de seamă, să-mi închipui că știu ceeace în realitate nu știu?

Tot astfel te încredințez, că dacă și acum fac asta, o fac numai din dorința de a lămurii discuția pentru mine și poate pentru câțiva prieteni.

Oare nu crezi că e un bine pentru toată lumea, să fie lămurită firea fiecărui lucru? ¹⁾

C R I T I A S: Firește, Socrate.

S O C R A T E: Așadar, ai curaj, prietene, și răspunde-mi la întrebări după cum găsești cu cale, fără să-ți pese dacă Critias înfundă pe Socrate sau Socrate pe Critias, și fii cu luare aminte numai la rezultatul discuției.

---

¹⁾ Să se stabilească definiția precisă a fiecărui lucru.

C R I T I A S: Fie, așa voiui face; observația ta mi se pare cuminte.

S O C R A T E: Ia spune-mi atunci ce crezi despre înțelepciune?

XV. C R I T I A S: Afirm că dintre toate celelalte științe, numai aceasta e știința ei înșiși, și știința celorlalte științe.

S O C R A T E: Nu există oare și o știință a neștiinței, de vreme ce există o știință a științei?

C R I T I A S: Fără îndoială.

S O C R A T E: Așadar numai înțeleptul va putea să se cunoască pe sine ca să vadă ce știe și ce nu știe, și tot astfel poate să-și dea seama de ceilalți, cercetând ce știe fiecare orice-și închipuie că știe, spre a vedea dacă știe într'adevăr sau numai își închipuie că știe fără să știe de fapt; afară de el, nimeni altul nu va putea face acest lucru. Cu un cuvânt, *a fi înțelept, înțelepciune și cunoștință de sine* înseamnă să știi ce știi și ce nu știi. Nu asta vrei să zici?

C R I T I A S: Ba tocmai asta.

S O C R A T E: Și acum ca să împlinim numărul de trei¹⁾ închinat lui Joe Liberatorul, să cercetăm ca și la început, mai întâiu dacă e sau nu cu putință să știm că cineva știe ce știe, sau nu știe ce nu știe: și apoi, presupunând

---

¹⁾ Numărul trei eră închinat lui Joe Liberatorul pentru că e număr desăvârșit ca și zeul căruia îi e închinat; e desăvârșit pentru că e alcătuit dintr'un număr pereche (2) și unul nepereche (1).

că acest lucru e cu putință, să vedem de ce folos ne poate fi «să știm».

C R I T I A S: Să cercetăm, zise el.

S O C R A T E: Hai, ia vezi, Critias, dacă te pricepi la cercetarea asta mai mult ca mine, căci eu sunt în încurcătură. Să-ți spun unde m'am încurcat?

C R I T I A S: Spune.

S O C R A T E: Dacă definiția ta de adineaori e adevărată, ea nu înseamnă altceva decât că există o știință care nu e decât știința sa însăși și a celorlalte științe și apoi, pe deasupra, și știința neștiinței. Nu?

C R I T I A S: Ba da, tocmai așa.

S O C R A T E: Vezi cât de ciudată e definiția noastră? O să te convingi tu însuși, prietene, că e peste putință s'o aplici și la alte lucruri.

C R I T I A S: Cum? La ce lucruri?

S O C R A T E: Uite: Ia gândește-te: Poate să existe un văz care nu vede nimic din ceeace văd alte văzuri? Un văz care ar fi văzul lui însuș și al altor văzuri și pe deasupra ar fi și văzul a ceeace nu se vede; un văz care deși e văz, să nu vadă culoarea, ci doar pe sine și celelalte văzuri?

C R I T I A S: Doamne ferește!

S O C R A T E: Crezi că poate există un auz care n'aude nici un sunet, însă se aude pe sine și celelalte auzuri, ba chiar și ceeace nu e auz?

C R I T I A S: Nici nu e de gândit.

S O C R A T E: Și acum, luând toate simțurile la un loc, crezi că există vreun simț al lui însuș și al celorlalte simțuri, dar care nu simte nimic din ceea ce simt celelalte simțuri?

C R I T I A S: Nicidecum.

S O C R A T E: Sau poate oare există o dorință care să nu fie dorința după plăcere ci dorința de sine însuș, și a altor dorinți?

C R I T I A S: Firește că nu.

S O C R A T E: Sau o voință care nu vrea nici un bine, ci se vrea pe sine și pe celelalte voinți?

C R I T I A S: Nicidecum.

S O C R A T E: Ori poate fi vreo iubire, care să nu fie iubire de frumos ci iubire de sine și de alte iubiri?

C R I T I A S: Nici pomeneală.

S O C R A T E: Nu cumva există poate o teamă care se teme de sine însăș și de celelalte temeri, dar nu se teme de nici o primejdie?

C R I T I A S: Nu-mi pot închipui o astfel de teamă.

S O C R A T E: Sau există vreo părere care să fie părerea altor păreri și a ei însăș, fără nici o legătură cu lucrurile despre care ne dăm de obicei părerea?

C R I T I A S: Deloc.

S O C R A T E: Și totuș spuneam că există o știință care nu e știința nici unei serii de cuno-

științi anumite, ci e știința ei înșiși și a celorlalte științe.

C R I T I A S: Da, spuneam.

S O C R A T E: N'ar fi ciudat să existe o asemenea știință, dacă într'adevăr ar putea exista? Dar să nu ne pripim, ci să vedem dacă există.

C R I T I A S: Bine zici.

XVI. S O C R A T E: Să vedem. Știința asta e știința a ceva, și are proprietatea de a se referi la ceva. Nu?

C R I T I A S: Firește.

S O C R A T E: Nu spuneam despre ce e mai mare, că are proprietatea de a fi mai mare ca ceva?

C R I T I A S: Fără îndoială.

S O C R A T E: Și anume, decât ceva mai mic, de vreme ce e mai mare?

C R I T I A S: Așa reiese.

S O C R A T E: Dacă așadar, am găsi un lucru mai mare, care să fie mai mare decât celelalte lucruri mai mari, și totodată mai mare decât lucrurile întrecute în mărime de acelea pe cari le întrecea, n'ar urmă numaidecât, că lucrul (de care e vorba) ar fi în același timp mai mare și mai mic decât el însuși? ¹⁾

---

¹⁾ Acest exemplu cât și următorul — cu numărul îndoit — sunt încercări de a verifica definiția lui Critias — înțelepciunea e știința științelor și a nestiinței — aplicând-o la două noțiuni abstracte: noțiunea de «mai mare» și noțiunea de dublu. În ambele cazuri definiția lui Critias conduce la rezultate absurde, ceea ce înseamnă că nu e justă.

C R I T I A S: Ar urmă, Socrate; firește.

S O C R A T E: Și dacă s'ar găsi un număr care să fie îndoitul celorlalte numere îndoite și totodată îndoitul lui însuș, atunci n'ar rezultă că numerele acestea cât și el însuș, n'ar fi decât jumătăți față de numărul (presupus, care după ipoteza noastră ar fi) îndoit? Căci pentru ca să poată exista un îndoit, trebuie să existe mai întâiu o jumătate. Nu?

C R I T I A S: Da, așa e.

S O C R A T E: Astfel un lucru ar fi în acelaș timp mai mare și mai mic decât el însuș, mai greu și mai ușor, mai bătrân și mai tânăr, și așa mai departe. Și apoi nu trebuie oare ca lucrul, a cărui acțiune se exercită asupra sa însăș, să aibă și calitatea obiectului asupra căruia se exercită acțiunea sa? De pildă: Auzul nu aude decât sunetul; nu-i așa?

C R I T I A S: Da.

S O C R A T E: Prin urmare, dacă auzul se aude pe sine, se aude pentrucă e înzestrat cu un sunet; altfel nu s'ar auzi.

C R I T I A S: Nici că se poate altfel.

S O C R A T E: Și tot astfel dacă vederea s'ar vede pe sine, ar trebui să aibă culoare, căci vederea nu poate vedea ceva fără culoare.

C R I T I A S: Nu, firește.

S O C R A T E: Vezi, Critias? Din exemplele pe cari le petrecurăm cu mintea, reiese că unele

lucruri nu-și pot exercită acțiunea lor asupra lor înșile, iar despre altele e foarte probabil că n'au această putință. Când fu vorba de mărire, de număr și alte lucruri asemănătoare, am văzut că ele nu-și pot exercită acțiunea lor asupra lor înșile. Nu?

C R I T I A S: Ba chiar așa.

S O C R A T E: Cât despre auz și văz, despre mișcarea care ar avea darul să se miște pe sine, de căldura care ar avea însușirea să se încălzească pe sine, și despre altele la fel, mulți nici nu vor să audă de așa ceva; alții le cred cu putință. Și ne-ar trebui un om fără asemănare, dragul meu, care după ce va fi examinat toate cazurile particulare, să poată stabili precis dacă nu există nici un lucru care să aibă dela natură proprietatea de a-și exercită acțiunea asupra lui însuș sau dacă printre lucruri, unele au această proprietate, iar altele nu; și, în sfârșit, în cazul când există unele lucruri cari au susnumita însușire, să ne poată spune dacă și știința numită înțelepciune, face parte dintre ele. Cât mă privește, eu nu sunt în stare să fac aceste deosebiri.

Există o știință a științei? Nu pot să afirm acest lucru; și chiar de-aș dovedi că există, n'aș putea să spun că această știință e identică cu înțelepciunea, înainte de a fi cercetat dacă, așa fiind, ea ne-ar aduce vreun folos sau nu.

Am presimțirea că înțelepciunea e un lucru bun și folositor. Dar tu, fecior al lui Callaishros, care ai stabilit că înțelepciunea e știința științei și a neștiinței, arată-mi mai întâiu că o astfel de știință e posibilă, apoi dovedește-mi că e de folos. Numai așa mă vei încredința că dai o bună definiție înțelepciunii».

XVII. Auzind aceste vorbe și văzându-mă că stau la îndoială, Critias îmi părû că e cuprins de aceeaș îndoială ca mine, la fel cu acei ce cască îndată ce văd pe alții căscând. Și obișnuit să primească întotdeauna laude, îi erà rușine de cei de față, și nu vrea să mărturisească că nu erà în stare să dea o deslegare problemei pe care i-o pusesem, nu-mi spunea nimic deslușit și nu se gândeà decât să-și ascundă încurcătura în care se aflà. Pentruca discuția să nu rămâie pe loc, îi spusei.

S O C R A T E : Dacă găsești de cuviință, dragă Critias, hai să zicem că e cu putință o știință a științei: vom vedeà mai târziu dacă poate existà așa ceva, sau nu. Așadar presupunem că e foarte posibilă această știință, și acum te întreb dacă cu ajutorul ei ne e mai ușor să știm ce știm și ce nu știm. Căci am spus mai sus că acesta e lucrul în care constă înțelepciunea și cunoașterea de sine. Nu?

C R I T I A S : Negreșit: amândouă merg oarecum împreună, Socrate. Cel care posedă știința

care se cunoaște pe sine, trebuie să aibă și el însușirea lucrurilor cu cari e înzestrat. Dacă ai iuteală, ești iute; dacă ai frumusețe, ești frumos; dacă ai știință, ești știutor. Dacă el are știința ce se cunoaște pe sine, urmează că trebuie să se cunoască pe sine.

S O C R A T E: Nu mă îndoiesc de acest lucru. E adevărat că dacă cineva stăpânește știința care se cunoaște pe sine, se va cunoaște pe sine; dar e vorba să vedem pentru ce trebuie neapărat ca acel ce posedă această știință, să știe *ce* știe și ce *nu* știe.

C R I T I A S: Pentru că amândouă aceste științe sunt una și aceeași.

S O C R A T E: Poate că-i așa, dar eu sunt tot așa de nedumerit ca adineaori; căci nu înțeleg cum *a se cunoaște pe sine* e tot una cu *a ști ce știi și ce nu știi*.

C R I T I A S: Ce vrei să zici cu aceasta?

S O C R A T E: Uite: Poate să facă știința științei altceva decât să deosebească ce este știința și ce nu e?

C R I T I A S: Nu poate.

S O C R A T E: Știința sau neștiința despre ce e sănătos, e tot una cu știința ori neștiința despre ceeace e drept?

C R I T I A S: Nicidecum.

S O C R A T E: Cea dintâiu din științele acestea, se numește, cred, medicină; a doua, politică,

pe când știința științei nu e altceva decât *știința* pur și simplu.

C R I T I A S: Așa e.

S O C R A T E: Prin urmare, cel care nu mai cunoaște pe deasupra știința sănătății și a dreptății, ci cunoaște numai știința pur și simplu, va putea cu ajutorul acestei din urmă științe să știe numai că știe ceva, și că are oarecare știință, și firește — acest lucru îl va ști atât despre sine cât și despre ceilalți. Au nu?

C R I T I A S: Da.

S O C R A T E: Dar cum va putea, numai cu ajutorul acestei științe, să știe «ce» (lucru anume) știe? Am spus doar că sănătatea se cunoaște cu ajutorul medicinei, nu al înțelepciunii, că armonia se cunoaște cu ajutorul muzicii, că ceeace e bun pentru clăditul caselor, se cunoaște de către arta arhitectului, și așa mai departe. Nu?

C R I T I A S: Evident.

S O C R A T E: Dacă dar înțelepciunea e doar știința științei, cum va putea cineva cu ajutorul ei să știe ce e privitor la sănătate sau la construcție?

C R I T I A S: In nici un chip.

S O C R A T E: Cel ce cunoaște aceste științe particulare, nu știe așadar «ce» știe, ci știe numai *că știe*. Așa e?

C R I T I A S: Se pare că da.

XVIII. Deci înțelepciunea și a fi înțelept, stă nu în a ști *ce știi și ce nu știi*, ci numai în a ști *că știi și că nu știi*.

C R I T I A S: Probabil.

S O C R A T E: Prin urmare, înțelepciunea nu va fi în stare nici să cerceteze pe un altul care pretinde că știe un anumit lucru, spre a vedea dacă acesta știe într'adevăr lucrul pe care pretinde că-l știe; toată puterea ei se mărginește să ne arate că (omul de care e vorba) are o oarecare știință, dar înțelepciunea nu va fi în stare să ne arate care-i obiectul acestei științe.

C R I T I A S: Se pare că nu.

S O C R A T E: Nici n'o să ne facă destoinici să deosebim pe doctorul adevărat de cel ce-și ia aere de doctor, nici îndeobște, pe cei pricepuți în meseria lor, de șarlatani. Să cercetăm problema în chipul următor; și înțeleptul și oricare altul când e vorba să deosebească pe un doctor adevărat de un șarlatan, va proceda astfel: N'o să-l întrebe — firește — despre medicină, căci am spus că doctorul nu se pricepe la așa ceva ¹⁾; el nu știe decât ceea ce e folositor sau vătămător sănătății. Nu-i așa?

C R I T I A S: Ba da.

---

¹⁾ După Platon, doctorul nu cunoaște medicina ca știință (cum o cunoaște înțeleptul), ci numai obiectul ei: sănătatea și boala. De aceea numai înțeleptul poate să judece despre medicină în general ca știință.

S O C R A T E: Despre știință în general, el, doctorul, nu știe nimic și tocmai ea e partea pe care am pus-o pe seama înțelepciunii.

C R I T I A S: Da.

S O C R A T E: Doctorul așadar nu știe nimic nici despre medicină, pentru că medicina e o știință?

C R I T I A S: Adevărat.

S O C R A T E: Înțeleptul, o să vadă că doctorul are o anumită știință; dar pentru ca să știe ce știință, nu va trebui să cerceteze la ce obiecte se referă această știință? Nu-i adevărat că proprietatea oricărei științe e nu numai să fie știință, dar să fie o anumită știință și să se refere la anumite lucruri?

C R I T I A S: Chiar așa.

S O C R A T E: Și proprietatea medicinei, adică ceea ce o deosebește de celelalte științe, e că se îndeletnicește cu sănătatea și cu boala. Așa e?

C R I T I A S: Da.

S O C R A T E: Prin urmare, cel care vrea să cerceteze medicina, trebuie s'o cerceteze în aceste lucruri care-i sunt proprii, căci nu-mi închipui să o poată cercetă în lucruri străine cu cari ea nu e în legătură.

C R I T I A S: Nu, firește.

S O C R A T E: Deci acel care vrea să facă bine această cercetare va examina pe medic

relativ la lucrurile sănătoase și cele vătămătoare sănătății, pentru ca să vadă întrucât e medic.

C R I T I A S: Asta-i și părerea mea.

S O C R A T E: Atunci se va uita la vorbele și la actele medicului, pentru a-și da socoteală dacă vorbele acestuia sunt adevărate, și dacă actele lui sunt făcute cu rost.

C R I T I A S: Neapărat.

S O C R A T E: Dar fără medicină e cu putință să înțelegi vorbele sau actele medicului?

C R I T I A S: Nicidecum.

S O C R A T E: Prin urmare, afară de medici, nimeni nu-l va putea înțelege, nici chiar înțeleptul, afară numai dacă acesta întrunește la un loc cunoștințele unui medic cu ale unui înțelept.

C R I T I A S: Ai dreptate.

S O C R A T E: Prin urmare, dacă înțelepciunea e numai știința științei și a neștiinței, ea nu va fi în stare să deosebească pe medicul priceput în meseria lui, de cel nepriceput, fie că acesta din urmă e un șarlatan sau un închi-puit; ea nu ne va face buni judecători nici în celelalte științe afară de aceea cu care ne în-deletnicim noi înșine la fel cu ceilalți meseriași ¹⁾.

C R I T I A S: Se vede că da.

---

¹⁾ Ceeace revine la a spune că fiecare poate să judece numai lucrurile de domeniul specialității sale.

XIX. S O C R A T E: Dar atunci ce folos o să avem, Critias, de pe urma înțelepciunii, dacă asta e natura ei? — Dacă înțeleptul, după cum presupuneam noi la început, ar ști *ce* știe *ce nu* știe, dacă ar ști că știe anumite lucruri, iar pe anume altele nu le știe, dacă ar putea judeca și pe ceilalți oameni din acelaș punct de vedere, atunci mărturisesc că ne-ar fi de un nespus folos să fim înțelepți. Ne-am petrece viața fără greșeli, dacă am avea înțelepciunea, și tot așa ar fi și cu cei cari lucrează sub conducerea noastră. Căci nu ne-am apuca să facem ce nu știm, ci ne-am îndreptă spre cei cari știu, și le-am lăsa lor aceasta în grije; cât despre ceilalți puși sub conducerea noastră, nu le-am îngădui să facă decât ceeace știu să facă, adică lucrul a cărui știință ar avea-o. O casă astfel condusă ar fi bine gospodărită și tot astfel ar fi bine ocârmuit Statul, și deasemenea orice lucru unde ar domni înțelepciunea. Dacă greșala ar fi desființată și dacă dreptatea ar fi suverană, ar urma neapărat ca acțiunile oamenilor cari trăesc astfel, să fie frumoase și bune, și deci să fie fericiți, de vreme ce fac astfel de fapte.

Nu asta oare vream să spunem, dragă Critias, când vorbind despre înțelepciune, arătăm cât ar fi de bine să știm *ce* știm și *ce nu* știm?

C R I T I A S: Da, tocmai asta.

S O C R A T E: Da, dar acum vezi că nu există nicăiri o asemenea știință.

C R I T I A S: Văd.

S O C R A T E: Dar poate că înțelepciunea așa cum ne-o închipuim noi ca o știință a științei și a neștiinței, prezintă folosul că cel care o posedă, învață mai ușor tot ce vrea să învețe, și-și înfățișează lucrurile cu mai multă limpezime, cercetându-le în lumina științei. Poate că-i îngăduie să judece mai bine pe ceilalți, după ceeace a învățat el însuși, pe când cel care se apucă să judece fără înțelepciune, va face acest lucru în chip slab și puțin trainic. Nu astea ar fi foloasele pe cari le avem dela înțelepciune? Iar când îi pretindem mai mult, nu ne facem oare despre ea o idee prea înaltă, căutând în ea ceeace n'are?

C R I T I A S: Poate că da.

XX. S O C R A T E: Poate; se poate să fi fost de prisos chiar cercetarea noastră. Motivul pentru care cred acest lucru, e următorul: Dacă înțelepciunea e ceeace am spus noi, apoi ajungem la concluzii ciudate. Ia să vedem: Să admitem, dacă vrei, că o știință a științei e cu puțință; să admitem și ceeace recunoscusem mai întâiu spre a îl tăgădui pe urmă, că anume înțelepciunea constă în a ști ce știi și ce nu știi. Și după ce am admis aceste lucruri, să cercetăm din nou cu luare aminte, dacă înțelepciunea în astfel de

condiții ne-ar putea aduce vreun folos. Am spus adineaori că o astfel de înțelepciune ne-ar fi de mare ajutor, călăuzind și gospodăria casei și a Statului; mi se pare, iubite Critias, că n'am avut dreptate.

C R I T I A S: Cum?

S O C R A T E: Am admis cu prea multă ușurință că ar fi un mare bine pentru oameni să facă ceeace știu, iar ceeace nu știu să lase pe seama altora cari se pricep.

C R I T I A S: Nu cu drept cuvânt am admis acest lucru?

S O C R A T E: Nu, nu cred.

C R I T I A S: E într'adevăr ciudat ce spui, Socrate.

S O C R A T E: Pe câine¹⁾, așa mi se pare și mie; tocmai la asta mă gândeam când spuneam că-mi vin gânduri ciudate și că mă tem să nu fi cercetat problema fără luare aminte. Căci la drept cuvânt, chiar dacă înțelepciunea ar fi tot ceeace am spus noi, tot nu văd bine ce foloase ne-ar aduce.

C R I T I A S: Cum? Lămurește-ne, să știm ce gândești.

S O C R A T E: Cred că aiurez; dar ce are aface? Ideea care îmi vine în minte trebuie s'o cercetați, și să nu trecem nepăsători pe lângă

---

1) Exclamație familiară a lui Socrate.

ea, dacă avem cât de puțină grijă de sufletul nostru.

C R I T I A S: Bine zici.

XXI. S O C R A T E: Atunci ia ascultă visul meu, fie c'a venit prin poarta de corn sau cea de fildeș¹⁾. Să presupunem că înțelepciunea așa cum o definim acum, ar aveà asupra noastră o stăpânire fără margini; ce o să facă ea pentru noi decât să ne facă să trăim potrivit științelor? În cazul acesta nu ne-ar putea trage pe sfoară un cârmaciu, care nu e cu adevărat cârmaciu; tot astfel nu ne va putea înșelă un doctor sau un general sau altcineva care pretinde că știe ceea ce de fapt nu știe. Dar ce folos tragem noi de aici, decât să ne fie trupul mai sănătos și să scăpăm mai sigur de primejdiile mării și ale războiului; să avem mobilele, vestmintele și încălțăminteă făcute bine și cu meșteșug, pentrucă ne-am sluji de meseriași adevărați (pricepuți)? Hai să admitem că arta proorocitului e știința viitorului; că înțelepciunea prin controlul ei ne-ar scăpa de șarlatani și ar pune la locul meritat, pe proorocii veritabili, cari știu cu adevărat viitorul. În astfel de condiții, neamul omenesc va lucra și va trăi potrivit științei; asta o pricep. Atunci înțelepciunea, paznică trează, nu va îngădui neștiinței să se amestece în treburile noastre. Dar

¹⁾ Prin poarta de fildeș veneau visele cari se realizau; prin cea de corn, cele false.

eu nu pot ști, iubite Critias, dacă trăind potrivit cu înțelepciunea, vom trăi (mai) bine și vom fi (mai) fericiți.

XXII. C R I T I A S: Dacă nici viața potrivit științei n'are trecere în ochii tăi, apoi n'o să-ți fie ușor să găsești un alt mijloc de a ajunge la fericire.

S O C R A T E: Incă o lămurire: (Viața) Potrivit cărei științe? Științei cismarului?

C R I T I A S: Nu, pe Joe.

S O C R A T E: Arămarului? Sau științei aceluia care lucrează lâna, lemnul și altele asemenea?

C R I T I A S: Nicidecum.

S O C R A T E: Atunci înseamnă că nu mai recunoaștem principiul nostru: A fi fericit, e tot una cu a trăi potrivit științei; căci pe acești meseriași (sus pomeniți), deși trăesc potrivit științei, tu nu-i recunoști ca fiind fericiți: mi se pare că nu socotești fericiți decât pe acei cari trăesc potrivit unor anumite științe. Poate că pui în această categorie pe cel de care vorbeam adineauri: pe cel care cunoaște tot ce are să se întâmple în viitor, adică pe prooroc.

C R I T I A S: Pe acesta, firește, și pe alții la fel cu el.

S O C R A T E: Pe cine? Nu cumva pe acel care pe lângă cunoștința viitorului, o întrunește și pe cea a trecutului și a prezentului, neignorând nimica? Să presupunem că există un astfel de

om. Vei mărturisi, cred, că nimeni altul nu poate trăi mai potrivit cu știința, ca acesta.

C R I T I A S: Da, nimeni.

S O C R A T E: Încă o întrebare: Ce știință face pe omul acesta mai fericit? Sau îl face toate deopotrivă de fericit?

C R I T I A S: Ba nicidecum; dimpotrivă.

S O C R A T E: Dar atunci, care îndeosebi? Oare știința întâmplărilor de fașă, a celor trecute sau viitoare, ori știința jocului de table?

C R I T I A S: Ce vorbești de table?

S O C R A T E: Atunci știința numerelor?

C R I T I A S: Ba de loc.

S O C R A T E: Aceea a sănătății?

C R I T I A S: Asta mai de grabă.

S O C R A T E: Ei bine, ce știință îl ajută mai mult să fie fericit?

C R I T I A S: Știința binelui și a răului.

S O C R A T E: Vezi ce rău ești! Mă învârtești de atâta vreme în cerc. De ce nu-mi spunei mai de mult că nu vieața potrivit științei ne dă fericirea, nici chiar dacă ai întruni în tine toate științele deodată, ci e deajuns să stăpânești singura știință a binelui și a răului? Dar ia să vedem: dacă iei știința aceasta din celelalte, o să fie medicina mai puțin capabilă de a ne vindeca? O să fie cismăria mai puțin destoinică să ne încălze, iar țesătoria mai puțin destoinică să ne îmbrace? O să fie cârmaciul

mai puțin în stare să ne apere pe mare de moarte, iar generalul în lupte?

C R I T I A S: Nu, firește.

S O C R A T E: Și totuș, scumpul meu Critias, dacă lipsește această știință a binelui și a răului, nici una din artele acestea nu se va săvârși cum trebuie, și în așa fel ca să ne aducă folos.

C R I T I A S: Ai dreptate.

S O C R A T E: Deci știința aceea care are menirea să ne fie folositoare, nu e înțelepciunea — căci această nu e decât știința științei și a neștiinței — ci știința binelui și a răului; astfel că dacă numai aceasta e știința folositoare, pentru noi înțelepciunea va fi altceva decât folositoare.

C R I T I A S: De ce adică nu ne-ar fi înțelepciunea folositoare? Dacă ea e știința științei și a neștiinței, apoi ea conduce pe toate celelalte științe și deci și pe a binelui și pe a răului; prin urmare ne este de folos.

S O C R A T E: E ea în stare să ne procure sănătatea? Nu oare medicina singură ne poate face acest serviciu? Oare și serviciile pe cari ni le fac celelalte arte, ni le-ar putea face înțelepciunea? Sau fiecare artă ne aduce serviciile ei proprii? N'am recunoscut încă de mult că înțelepciunea nu e altceva decât știința științei și a neștiinței? Nu?

C R I T I A S: Firește că da.

S O C R A T E: Nu ea, prin urmare, o să fie dătătoare de sănătate.

C R I T I A S: Nu.

S O C R A T E: Căci sănătatea e opera altei arte. Nu?

C R I T I A S: Ba da, al altei erte.

S O C R A T E: Și nici aducătoare de folos, căci aceasta e treaba altei arte. Așa-i?

C R I T I A S: Da, foarte adevărat.

S O C R A T E: Atunci cum o să ne fie de folos înțelepciunea, câtă vreme nu ne aduce nici un folos?

C R I T I A S: N'o să ne fie în nici un chip, Socrate. Așa se pare.

XXIII. S O C R A T E: Și vezi Critias, cât eră de întemeiată temerea mea de adineaori, când mă învinuiam că nu știu să conduc cercetarea despre înțelepciune la un rezultat mulțumitor? Căci dacă aș fi avut cât decât îndemânarea de a examina chestia cum trebuie, nu aș fi ajuns la concluzia că înțelepciunea, care trece în ochii tuturor drept lucrul cel mai frumos de pe lume, e ceva nefolositor. Acum suntem bătuți pe toată linia căci nu putem afla cărui lucru a avea i-a pus numele de înțelepciune acela care a fost izvodorul cuvintelor. Și am admis atâtea și atâtea ipoteze, care nu se împăcau cu rațiunea. Am presupus că există o știință a științei, deși se împotrivește și nu ne îngăduie judecata acest lu-

cru ; și tot în disprețul oricărui raționament, am admis că operațiunile celorlalte științe se cunosc prin această știință (a științei și a neștiinței) și că e om înțelept acela care știe că știe ceeace știe, și că nu știe ce nu știe. Ba am făcut această concesie cu atâta dărnicie, fără să ne gândim că e peste putință ca cineva să cunoască *până la un punct*, ceeace nu cunoaște de loc. Inșă ipoteza cea mai absurdă, cred, am făcut-o când am admis că cineva știe ceeace de drept nu știe. Cu toate că cercetarea a fost făcută într'un spirit așa de îndatoritor și fără scrupulozitate, ea nu numai că nu ne-a condus la adevăr, dar și-a râs de el în astfel, încât ne arată — în batjocură — ca lipsite de vreun folos, toate definițiile pe cari le-am aprobat sau le-am născocit noi despre înțelepciune. Pe mine nu mă prea supără acest lucru, dar mă doare pentru tine, Harmide, când mă gândesc că deși ai un astfel de chip și un suflet așa de înțelept, nu te poți aștepta la nimic din partea înțelepciunii, iar prezența ei nu-ți poate aduce nici un folos în viață. Și mai ales îmi pare rău de descântecul pe care l'am învățat dela Tracul acela. Să mă trudesc atâta cu un lucru ce nu-ți slujește la nimic ! Dar nu, nu se poate ! Mai de grabă (mărturisesc) că nu știu eu să cercetez. Înțelepciunea e un mare bine, fără îndoială, și dacă o ai, ești un om fericit. Dar ia vezi ! Poate o ai, și atunci

nu mai e nevoie de descântec: căci dacă o ai te sfătuiesc să mă socotești drept un palavragiu, neputincios de a duce la capăt o discuțiune logică, iar pe tine socotește-te cu atât mai fericit, cu cât ești mai înțelept».

XXIV. La acestea Harmide zise: «Pe Joe, nu știu dacă sunt înțelept sau nu sunt. Cum să știu, când chiar voi înșivă, precum recunoști, nu puteți afla ce e înțelepciunea? Dar nu prea-s convins de spusele tale, Socrate, și-s încredințat că am mare nevoie de descântec. Din parte-mi vreau să mă descânți în toate zilele până când vei crede tu că e deajuns.

CRITIAS: Bine, Harmide, reluă Critias. Va fi pentru mine o dovadă că ești înțelept, dacă te lași descântat de Socrate și nu-l slăbești nici o clipă.

HARMIDE: Fii încredințat c'o să-l ascult și n'o să mă depărtez de el. M'aș face vinovat de o mare greșală, dacă nu te-aș ascultă pe tine, epitropul meu și nu ți-aș urmări porunca.

CRITIAS: Da, îți poruncesc (să faci așa).

HARMIDE: Da, așa voi face. Voiu începe chiar de azi.

SOCRATE: Ei, voi doi! ce plănuți acolo?

HARMIDE: Nu *plănuim*, ci *am și plănuit*.

SOCRATE: Ce! Mă iei pe sus? Nu mă lași nici să iau o hotărîre?

H A R M I D E: Da, te iau pe sus, de vreme ce asta-i porunca lui Critias. Acuma vezi ce-ți rămâne de făcut.

S O C R A T E: Ce să mai văd? Când tu vrei un lucru cu tot dinadinsul, nu ți-se poate împotrivi nimeni.

H A R M I D E: Atunci nu te împotrivi nici tu.

S O C R A T E: Iată: nu mă mai împotrivesc nici eu.

I O N

ION

Persoanele dialogului: SOCRATE, ION.

SOCRATE: Bun sosit, Ion. De unde ai venit acum pe la noi? Au din Efes, oraşul tău natal?

ION: Nu, Socrate; din Epidaur, dela sărbătoarea lui Asclepios.

SOCRATE: Oare Epidaurienii instituesc şi concursuri de rapsozi în cinstea zeului?

ION: Da, şi încă şi de ale celorlalte arte liberale.

SOCRATE: Ei, ai luat parte la concurs? Care a fost rezultatul?

ION: Am luat premiul întâiu, Socrate.

SOCRATE: Felicitările mele. Acum nu rămâne decât să învingem şi la Panatenee.

ION: Aşa va fi, cu ajutorul zeului.

SOCRATE: Adeseaori v'am pizmuیت arta voastră a rapsozilor, Ion. Căci e într'adevăr lucru vrednic de pizmuیت, fiindcă arta voastră reclamă să umblaţi totdeauna în ținuta cea mai îngrijită şi să apăreţi cu o înfăţişare cât mai

elegantă; în acelaș timp ea vă silește să vă ocupați cu atâți poeți mari și mai ales cu Omer, cel mai mare și mai divin dintre poeți, și să-i înțelegeți nu numai cuvintele, dar și sensul. Căci cineva nu poate fi rapsod, până ce nu pricepe ce vrea să spună poetul, deoarece rapsodul trebuie să fie în fața auditorilor, tâlmaciul gândirii aceluia și e peste putință să faci cum se cade acest lucru, dacă nu știi ce vrea să zică poetul. Așă că, toate aceste avantagii sunt — cum spun — vrednice de pizmut.

II. I O N: Ai dreptate, Socrate. Mie tocmai această parte a artei mele mi-a dat mai mult de lucru, și cred că nimeni nu poate să vorbească despre Omer așă de frumos ca mine: nici Metrodur din Lampsac ¹⁾, nici Stesimbrotos din Thasos ²⁾, nici Glaucos ³⁾ și nici unul dintre predecesorii mei n'a putut să spună așă de multe și așă de frumoase reflexii despre Omer, ca mine.

S O C R A T E: Te felicit, Ion. Și cred că n'o să fii sgârcit cu ele față de mine.

I O N: Ba chiar merită să ascuți, Socrate, ce frumos l'am gătit pe Omer. Cred că mi se cu-

¹⁾ Prieten al lui Anaxagoras, scriitor care a studiat pe Omer din punctul de vedere al științelor naturale.

²⁾ Contemporan cu Cimon și Pericle, sofist și scriitor care s'a ocupat îndeosebi cu studiul lui Omer.

³⁾ Din Rhegion, unul din interpreții cei mai de seamă ai lui Omer; a trăit în ultimul pătrar al secolului al V-lea.

vine să fiu încununat de Omerizi cu o coroană de aur.

S O C R A T E: Imi voi face rost de vreme ca să te ascult. Deocamdată să-mi răspunzi numai atât: Ești tare numai în Omer, sau și în Hesiod și Arhiloc?

I O N: Nu, numai în Omer; mi se pare că e destul.

S O C R A T E: Există oare lucruri relativ la cari și Omer și Hesiod se exprimă la fel?

I O N: Cred că da, și încă multe.

S O C R A T E: Ei, relativ la acestea, ai putea explica mai bine ceea ce spune Omer, sau ce spune Hesiod?

I O N: Lucrurile despre care ei au aceeaș părere le pot explica deopotrivă de bine.

S O C R A T E: Dar lucrurile despre cari ei nu se exprimă la fel? Așa, de pildă și Omer și Hesiod vorbesc de mantică ¹⁾.

I O N: Tocmai.

S O C R A T E: Ei bine, părerile — fie asemănătoare, fie deosebite — pe care acești doi poeți le au despre mantică, le-ai putea explica tu mai bine sau un mantic ²⁾ priceput?

I O N: Un mantic.

S O C R A T E: Dar dacă tu ai fi mantic, n'ai fi în stare să explici și părerile deosebite, dacă

¹⁾ Artă care se ocupă de oracole și de interpretarea lor.

²⁾ Cel care posedă susnumita artă.

ești în stare să le explici pe cele asemănătoare?

I O N: Firește că da.

S O C R A T E: Atunci cum ești tare în Omer și nu ești tare în Hesiod și ceilalți poeți? Oare Omer vorbește despre alte lucruri decât toți ceilalți poeți? Nu vorbește el mai ales de războiu, și de întâlnirea la olaltă a oamenilor buni și răi, a meseriașilor și a simplilor particulari, de felul cum se apropie zeii unul de altul sau de oameni, despre cele ce se întâmplă în cer și în infern, despre nașterea zeilor și a eroilor? Nu într'asta constă poezia lui Omer?

I O N: Așa e, Socrate.

III. S O C R A T E: Ei, da poezii ceilalți nu vorbesc de aceleași lucruri?

I O N: Da, Socrate, dar ei nu sunt așa de mari poeți ca Omer.

S O C R A T E: Atunci ei sunt poeți mai slabi?

I O N: Și încă cu mult.

S O C R A T E: Iar Omer e mai bun (poet)?

I O N: Mai bun, pe Joe.

S O C R A T E: Prin urmare, iubitul meu Ion, când despre o chestie matematică vorbesc mai mulți, dintre cari numai unul are dreptate, se va găsi cineva care să recunoască pe cel care are dreptate?

I O N: Da.

S O C R A T E: Cine va fi acesta? Nu acela care va ști și cine se înșală, sau altul?

ION: Acelaș, firește.

SOCRATE: Nu acel care posedă arta matematicii?

ION: Da.

SOCRATE: Dar când despre alimentele prielnice sănătății, vorbesc mai mulți, dintre cari numai unul are dreptate, pe cel care are dreptate îl va cunoaște că are dreptate, o persoană, iar pe acela care se înșeală, o altă persoană, sau una și aceeaș, (și pe unul și pe celalt)?

ION: Firește că aceeaș persoană.

SOCRATE: Cine-i ăsta? Ce nume are?

ION: Medicul.

SOCRATE: Așadar, ca să recapitulăm: Când mai mulți se exprimă despre acelaș lucru, aceeaș persoană va ști cine are dreptate și cine se înșeală. Căci altfel, dacă nu va ști cine dintre ei se înșeală, nu va ști nici cine are dreptate, când e vorba de acelaș lucru.

ION: Așa e.

SOCRATE: Așadar aceeaș persoană se pricepe și la una și la alta?

ION: Da.

SOCRATE: Acuma, tu spui că și Omer și ceilalți poeți, între care e Hesiod și Arhiloc, vorbesc despre aceleași lucruri, dar nu la fel, ci unul mai bine, iar altul mai rău.

ION: Spun, și cu drept cuvânt.

SOCRATE: Atunci, dacă cunoști pe cel

care vorbește bine, ar urmă să cunoști și pe cei cari vorbesc mai rău, întrucât vorbesc mai rău.

I O N: Așa se pare.

S O C R A T E: Prin urmare, prea bunul meu, tot astfel nu ne vom înșelă când vom spune că Ion e tare în Omer și în ceilalți poeți, deoarece el însuș mărturisește că aceeaș persoană e de-ajuns ca să judece despre toți câți se exprimă despre aceleași lucruri, și că obiectul poeziei mai tuturor poeților e acelaș.

IV. I O N: Atunci, Socrate, care e pricina că mie, oridecâteori vorbește cineva de alt poet, mi-e peste putință să fiu atent sau să contribui câtdecât la discuție cu ceva interesant, ci pur și simplu moțăesc, pe câtă vreme când cineva vorbește de Omer, îndată mă deștept, sunt cu luare aminte și capăt — ca să zic așa — mângărime la limbă?

S O C R A T E: Nu e greu să pricepi acest lucru, prietene: e limpede pentru oricine că-ți lipsește și arta și știința de a vorbi despre Omer. Dacă ai posedă o asemenea artă, ai fi în stare să vorbești și despre toți ceilalți poeți. Căci toate aceste preocupări alcătuiesc (ceeace se numește) poetica. Nu?

I O N: Ba da.

S O C R A T E: Deci când cineva consideră orice altă artă în întregimea ei, nu rezultă că criteriul întrebuițat în judecarea tuturor ar-

telor e acelaș? Vrei să mă asculți ca să vezi ce vreau să-ți spun, Ion?

I O N: Cum de nu, Socrate. Imi face plăcere să vă ascult pe voi învățații.

S O C R A T E: Mi-ar părea bine să ai dreptate când mă numești astfel. Dar învățați sunteți voi rapsozii și actorii, și aceia ale căror poeme le recitați; eu însă mă mărginesc să spun adevărul, cum îi șade bine unui profan ca mine. Ia uite-te și tu ce simplu și ușor și la îndemâna oricui e răspunsul la întrebarea ce ți-o pusei, că anume criteriul pentru a judeca o artă considerată în întregimea ei, e (întotdeauna) acelaș. Să luăm un exemplu. Pictura, este ea o artă în general?

I O N: Da.

S O C R A T E: N'au fost deci și nu sunt mulți pictori și buni și răi?

I O N: Se înțelege.

S O C R A T E: Ai văzut tu pe cineva care să fie în stare să arate meritele și defectele picturilor lui Polygnotos ¹⁾ și Aglaofon ²⁾, și să nu fie în acelaș timp în stare să judece meritele și defectele celorlalți pictori? Sau să moțăe, ori să se încurce și să nu fie în stare să spue nimic când i se arată tablourile celorlalți pictori, și pe de altă parte să se deștepte, să fie cu luare aminte

¹⁾ Cel mai mare pictor grec din sec. V a. Chr.

²⁾ Maestrul celui de mai sus.

și să capete mâncărime de limbă numai când e nevoit să-și dea părerea despre Polygnotos, sau — să zicem — despre oricare alt pictor unul și singur?

I O N: Nu, de sigur, pe Joe.

S O C R A T E: Dar în sculptură, ai văzut pe cineva care să fie în stare să arate calitățile lui Dedal, fiul lui Metion, sau ale lui Epeios ¹⁾ al lui Panopeus ori ale lui Teodor ²⁾, din Samos sau ale oricărui alt sculptor izolat, iar când e vorba de operele celorlalți sculptori, să amuțească și să moțâe, negăsind ce să spue?

I O N: Nu, zău, nici pe omul acesta nu l'am văzut.

S O C R A T E: Și cred, nici în domeniul avle-ticeii, al citeristiceii, al cântului însoțit de liră, nici în arta recitatului n'ai văzut un om, care să fie în stare să ne dea explicații despre Olympos, Thamyris, Orfeu sau despre Femias, rapsodul din Itaca, și să nu fie în stare să ne dea lămuriri despre Ion din Efes, arătându-ne calitățile și defectele modului său de a recita.

I O N: În privința asta nu te pot contrazice Socrate, dar un lucru știu: că sunt cel mai bun cunoscător al lui Omer, și sunt cât se poate de elocvent când e vorba de el; de altfel toți

¹⁾ Personaj mistic din Focida; a luat parte la războiul troian, unde a făurit vestitul cal de lemn.

²⁾ A descoperit arta de a turna statui în bronz; a trăit prin sec. VIII a. Chr.

recunosc că sunt o autoritate în Omer, dar că nu mă pricep la ceilalți (poeti). Ia vezi și tu, ce să fie asta.

V. S O C R A T E: Văd, Ion, și am să-ți explic numai decât «ce să fie asta». Talentul tău de a vorbi cu îndemânare despre Omer, nu e o artă, cum spuneam și adineauri, ci o putere divină care te pune în mișcare, o putere la fel cu aceea din piatra pe care Euripide o numește magnesiană, iar poporul, heracleiană. Piatra aceasta nu numai că atrage inele de fier, dar le dă și lor puterea de a face la rândul lor același lucru ca și magnetul, adică să atragă alte inele, încât uneori un lanț foarte lung de inele stau suspendate unele de altele. Și puterea tuturor acestora provine din piatra aceea. Tot astfel și Muza insuflă unora entusiasm, și de acești inspirați atârnă lanțul alcătuit din ceilalți entusiaști căci toți poetii buni își fac poemele lor frumoase nu prin ajutorul artei, ci în prada inspirației și stăpâniți oarecum de o putere divină, și tot astfel și componiștii adevărați. Căci precum cei cuprinși de delirul corybanților nu dansează când sunt în toate mințile, tot astfel și componiștii ¹⁾ nu-și compun cântecele lor fru-

¹⁾ Propriu zis poeți lirici cari își scriu ei însuși muzica textului. Deaceia traduc acelaș cuvânt mai jos prin vorba «cântăreț» care și el nu e decât o specie din genul «poetului» = artist creator, dela ποιητήν «Poet» e deci, nu numai autorul de poezii, ci și sculptorul sau pictorul, ca să nu mai vorbim de muzicantul composist.

moase, când sunt cu mintea trează, ci când se cufundă în ritm și armonie, lăsându-se obsedați în prada delirului, ca și bacantele, cari numai cât timp sunt posedate, scot miere și lapte din fluvii și-și pierd această putere, când își vin în fire. Acelaș lucru face și sufletul cântăreților cum de altfel recunosc și ei. Căci ne spun poeții, că dâșii ne aduc cântecele lor culegându-le din fântânile pline de miere și din grădinile și dumbrăvile Muzelor, ca și albinele, sburând ca și ele. Și spun adevărat, căci poetul e o ființă ușurică, sburătoare și sacră și nu e în stare să creeze ceva până ce nu e cuprins de inspirație, și-și iese din fire, astfel ca mintea sa, să nu mai locuiască într'însul. Cât timp o posedă pe aceasta, nici un om nu e în stare să creeze artistic sau să profetească. Fiindcă ei produc operele lor de artă sau discursurile numeroase și frumoase despre anumite lucruri, ca ale tale — de pildă — despre Omer, nu datorită meșteșugului, ci inspirației divine, și fiecare e în stare să creeze o operă frumoasă, numai în direcția în care îl inspiră Muza: unul ditirambi, altul encomii, altul texte pentru pantomime, și iarăși altul, epopei sau satire. În celelalte privințe, oricare din ei, e slab. Căci operele lor nu-s datorite artei, ci puterii divine; altfel ar urmă, că dacă sunt în stare să vorbească frumos de talentul unuia, ar putea vorbi și de talentul tuturor celorlalți.

Tocmai deaceea zeul le ia mințile și se servește de ei ca de niște slujitori, prooroci și tâlmaci divini, pentru ca noi, când îi auzim, să știm că nu ei, niște oameni cu mintea absentă, sunt cei cari spun lucruri așa de vrednice de luare aminte, ci zeul însuși e cel care ne grăește nouă printr'înșii. Cea mai bună dovadă a celor spuse, e Tynnichos Calcideanul, care n'a scris nici o altă poezie demnă de amintire, afară de peanul pe care îl cântă toți, poate cel mai frumos din toate, și care nu e — după spusa chiar a autorului, decât un dar al Muzelor. În acest cântec mi se pare că ne arată zeul mai bine ca ori și unde, că nu trebuie să susținem că poemele frumoase sunt ale oamenilor și-s lucruri omenesti, ci că sunt divine și-s opere ale zeilor, iar poezii nu-s alt decât niște tâlmaci ai zeilor, fiecare posedat de zeul care îl stăpânește. Tocmai ca să ne arate acest lucru, zeul ne-a cântat cel mai frumos cântec prin (gura) celui mai slab poet. Nu găsești că am dreptate, Ion?

I O N: Ba da, pe Joe; căci vorbele tale, Socrate, mi-au mers, nu știu cum, la inimă, și sunt încredințat că poezii cei buni, ne tâlmăcesc gândurile zeilor mânați de o forță divină.

VI. S O C R A T E: Voi, rapsozii, nu tâlmăciți operele poezilor?

I O N: Și asta e adevărat.

S O C R A T E: Așadar voi sunteți niște tâlmaci ai tâlmacilor.

I O N: Foarte adevărat.

S O C R A T E: Ei bine, ia spune-mi, Ion, — și te rog să nu-mi tăinuești răspunsul la ce te-oi întreba: Când recitezi frumos versuri epice și faci cea mai puternică impresie asupra spectatorilor, sau când cânti pe Ulise sărind pragul, arătându-se peșitorilor și împrăștiind săgeți în fața lui, ori pe Ahile repezindu-se asupra lui Hector, sau tânguirile Andromahei, ale Ecubei sau Priam, ești tu atunci în toate mințile, sau îți ieși din fire, pe când sufletul tău inspirat dăinuește pe lângă scenele pe care le recitezi, fie în Itaca, fie în Troia, sau oriunde se întâmplă acțiunea epopeei?

I O N: Ce dovadă limpede mi-ai dat prin asta, Socrate! N'am să-ți ascund adevărul: când recitez o scenă jalnică, ochii mi se umplu de lacrimi, iar când recitez una cumplită, mi se sburlește părul pe cap și inima îmi palpită.

S O C R A T E: Ei bine, Ion, putem spune că e în toată firea un om, care gătit cu haine înflorite și cu cunună de aur pe cap, stă și plânge în zi de sărbătoare și de sacrificii, fără ca să fi pierdut ceva din ale sale, sau e apucat de groază, deși se află în mijlocul a zeci de mii de prieteni, fără ca nimeni să-i fi răpit ceva sau să-i fi făcut vreun rău?

ION: Nu, zău, Socrate, la drept vorbind, nu (putem spune că e în toată firea).

SOCRATE: Și apoi știi că și pe mulți din spectatori îi faceți să pățească la fel cu voi.

ION: Cum să nu știu? Căci de sus de pe tribună, îi văd de atâtea ori plângând sau încruntându-se ori minunându-se râd pe râd, de cele recitate. Ba chiar trebuie să fiu cu foarte multă luare aminte la ei fiindcă dacă îi fac să plângă, la urmă eu râd și iau dela ei mulțime de bănet, pe când dacă îi fac să râdă, (pe socoteala mea) mă aleg eu cu plânsul și cu banii pierduți.

VII. SOCRATE: Acuma știi că acest spectator e cel din urmă dintre verigile despre cari spuneam că-și capătă puterea una prin alta dela piatra heracleiană (magnet)? Veriga mijlocie o formezi tu, rapsodul și actorul, iar prima e poetul însuși. Prin toate acestea, zeul (Muza) trage sufletul oamenilor încotro vrea, extinzând puterea lui dela unul la celălalt. Și ca și de piatra aceia pomenită mai sus — tot astfel atârnă și de zeu un lanț foarte mare de coriști de maestri și de submaestri de cor, agățați într'o parte a lanțului de verigi suspendate de Muză. Un poet e suspendat de o Muză, altul de alta. Și astfel spunem de poet că e «posedat» iar analogia e justă întrucât el într'adevăr, «e luat în stăpânire». De fiecare din aceste verigi dintâi — de poeți, adică — stau atârnate alte

categorii de inspirați: unii de Orfeu, alții de Musaïos, iar cei mai mulți sunt «posedați» și luați în stăpânire de Omer. Unul dintre aceștia ești și tu, Ion, fiind posedat de Omer și deaceea dormi și amuțești când cineva recită din alt poet, și îndată te trezești, îți saltă inima și devii elocvent când cineva cântă o bucată din acest poet, fiindcă ceea ce spui tu despre Omer, nu se datorește științei sau artei, ci inspirației și obsedării divine. Precum cei apucați de delirul corybanților se lasă influențați grabnic numai de cântecul propriu zeului de care sunt posedăți, și numai când aud acest cântec găsesc din belșug strigăte și figuri de dans, rămânând nepăsători la orice alt cântec; tot astfel și tu, Ion, devii elocvent când e vorba de Omer, și amuțești când e vorba de alți poeți. Asta e pricina lucrului de care mă întrebai, și care te face să fii elocvent doar când e vorba de Omer nu și de ceilalți: Nu arta, ci puterea divină face din tine un slăvitor neîntrecut al lui Omer.

VIII. I O N: Meșter ești la vorbă, Socrate. Dar m'aș miră dac'ai fi așa de mare meșter încât să mă poți încredința că sunt posedat și ieșit din minți când laud pe Omer. Dacă m'ai ascultă vorbind despre el, cred că ți-ai schimba părerea asta despre mine.

S O C R A T E: Te ascult, de ce nu? Inșă cu o condiție: Să-mi răspunzi mai întâiu la o în-

trebare: despre care din lucrurile pomenite de Omer, poți vorbi mai meșter, căci desigur nu poți vorbi despre toate (deopotrivă de) bine.

I O N: Află, Socrate, că nu există la Omer nici un lucru, despre care să nu pot vorbi bine.

S O C R A T E: Doar nu vei fi putând vorbi și de acelea pe care le pomeneste Omer, și de cari tu n'ai idee.

I O N: Ce lucruri sunt acelea pe care să le pomenescă Omer, și eu să nu le știu?

S O C R A T E: Nu vorbește el deseori și despre arte? De pildă despre arta conducerii cailor? Stai, dacă mi-oiu aduce aminte, am să-ți recitez chiar versurile lui.

I O N: Să ți-le spun eu, căci mi le-aduc aminte.

S O C R A T E: Recitează-mi versurile pe care le spune Nestor fiului său, Antiloh, când, fiind vorba de alergarea de cai în cinstea lui Patroclu, îl sfătuiește să ia seama la cotitură.

I O N: Pleacă-te -- zice Omer -- și tu 'n poleitul tău scaun:

«In spre stânga, încet, și 'ndeamnă calul din dreapta»

«Și cu gârbaciu și cu vorba, lăsându-i frânele'n voie»,

«Pân' ce la margine îți va părea c'a ajuns căpățana»

«Roței cei măestrite. Dar piatra nici cum n'o atinge»¹⁾.

S O C R A T E: Ajunge. Cine ar putea să ne spuie mai bine dacă e drept ce spune Omer în versurile astea: un medic sau un vizitiu?

¹⁾ Iliada XXIII v. 335 și urm.

I O N: Firește că un vizitiu.

S O C R A T E: De ce oare? Fiindcă posedă acest meșteșug, sau din altă pricină?

I O N: Nu din alta, ci pentrucă știe acest meșteșug.

S O C R A T E: Nu s'a dat de către zeu fiecărei arte mijlocul de a cunoaște anumite lucruri? Căci doar nu cu ajutorul pilotajului o să cunoaștem lucrurile ce sunt de domeniul medicinei.

I O N: Nu, firește.

S O C R A T E: Și nici n'o să putem cunoaște și cu ajutorul arhitecturii, lucrurile de cari ne dăm seama prin arta medicinei.

I O N: Nu, se înțelege.

S O C R A T E: Și așa mai departe cu toate celelalte arte: Căci lucrurile pe cari le cunoaștem (și judecăm) prin ajutorul unei arte (anumite), nu le vom putea cunoaște prin ajutorul alteia. Dar mai întâiu răspunde-mi la întrebarea asta: Recunoști că există o artă deosebită de alta?

I O N: Da.

S O C R A T E: Și recunoști acest lucru, judecând ca și mine, că o artă constă în cunoștința anumitor lucruri, iar alta, în cunoștința altor lucruri și numai așa le numești deosebite? Tot așa judeci și tu?

I O N: Da.

S O C R A T E: Căci dacă obiectul a două arte ar fi cunoaşterea aceluiaşi lucruri, de ce le-am mai deosebi una de alta, numind pe una într'un fel şi pe alta în altul, când amândouă ne slujesc să cunoaştem aceleaşi lucruri? Aşa de pildă, dacă eu ştiu că numărul degetelor dela o mână, e cinci, iar tu, ajungi relativ la ele, la acelaş rezultat ca şi mine, şi dacă te-aş întrebă: Oare la această cunoştinţă ajungem noi, eu şi tu, cu ajutorul aceleiaşi arte, a socotelii, sau cu ajutorul alteia? Tu mi-ai răspunde fireşte: cu ajutorul aceleiaşi arte.

I O N: Da.

S O C R A T E: Acuma să-mi spui ce vream să te întreb adineauri, dacă această constatare se poate aplică la toate artele: că anume cu ajutorul aceleiaşi arte nu putem cunoaşte decât aceleaşi lucruri, iar cu ajutorul altei arte, întrucât e alta, trebuie neapărat să cunoaştem alte lucruri, nu aceleaşi (ca prin arta de mai sus).

I O N: Aşa mi se pare, Socrate.

IX. S O C R A T E: Atunci cel care nu posedă o artă, nu va fi în stare să cunoască cum se cade cele spuse sau făcute în domeniul acestei arte. Aşa e?

I O N: Da, ai dreptate.

S O C R A T E: Cine va fi în stare să judece mai bine dacă Omer are sau nu dreptate în ver-

surile pe cari le-ai recitat? Tu sau un vizitiu?

I O N: Vizitiul.

S O C R A T E: Căci doar tu ești rapsod, nu vizitiu.

I O N: Da.

S O C R A T E: Iar arta rapsodului e deosebită de a vizitiului. Nu?

I O N: Ba da.

S O C R A T E: Atunci, dacă e deosebită, ea constă în cunoașterea altor lucruri (decât acelea pe cari le cunoaște vizitiul).

I O N: Da.

S O C R A T E: Dar când Omer spune că Hecamede, țiitoarea lui Nestor, îi dă să bea lui Machaon rănit o doftorie? Cam așa spune:

... (Puse) în vin de Pramnos, și brânză de capră de-asupra
Rase cu răzătoarea, iar lângă vinaș ca merinde
Ceapă (îi puse) ¹⁾).

De domeniul cărei arte e să judece dacă Omer are dreptate sau nu în spusele lui? De al artei rapsodului sau de domeniul artei medicului?

I O N: A medicului.

S O C R A T E: Dar când spune Omer:

Dânsa 'n adânc se cufundă asemeni cu fierul din undiți
Care 'n cădere s'atinge de cornul de bou pășunat,ec,
Moartea 'n goan' aducând cu sine peștilor lacomi ²⁾).

¹⁾ Iliada XI, 639.

²⁾ Iliada XXII 80.

Cine poate să ne spuie dacă Omer se înșeală sau are dreptate în aceste rânduri? Pescarul sau rapsodul?

I O N: Pescarul, firește, Socrate.

☞ S O C R A T E: Ia gândește-te acum. Dacă tu m'ai întrebă pe mine: Socrate, deoarece ai găsit în Omer, care sunt lucrurile pe care le poate cunoaște fiecare din aceste arte (pomenite mai sus), haide, acum să-mi afli cari sunt lucrurile despre care manticul și arta lui se cuvine să-și dea părerea, spre a ști dacă au fost exprimate bine sau rău în poezie? — ia uite ce ușor și cât de adevărat îți voi răspunde. Căci Omer vorbește deseori (de mantică) și în Odiseia, cum de pildă în versurile pe care Teoclymen, tâlmaciul divin a Melampodizilor, le spune pețitorilor:

«Nefericiților, ce ați pățit de vă este și capul,
 «Fața și trupul ascunse 'n zăbranicul sumbru al nopții?»
 «Jalea răsună puternic, de lacrimi brăzdați vi-s obrazii»,
 «Plină e curtea de umbre, și tinda e plină de umbre»
 «Care grăbesc spre întunecosul Erebo; iar pe ceruri»
 «Soarele s'a 'ntunecat și-i ceață halnă pretutindeni»¹⁾.

și adeseaori și în Iliada, cum de pildă în «Lupta de lângă ziduri». Căci și aici spune:

«Când voiau să pornească, o pasăre li se arată»
 «In spre stânga oastei, un vultur sburând prin văzduhuri,

¹⁾ Odiseia XX, 351.

«Cu un roșu șarpe năprasnic în ghiare, ce 'n vieață»
 «Încă se tot svârcolea: de luptă tot nu uitase».
 «Luându-și vânt acesta'l izbî în piept lângă gușă»,
 «Și-l făcî de durere să-i dea drumul în țămă»
 «De căzî pe pămînt în mijlocul oștilor noastre»
 «Iară vulturul pierî 'n văzduh ca vîntul de iute»¹⁾.

Despre astfel de lucruri și altele analoage, afirm că se cuvine tâlmaciului să se ocupe și să-și dea părerea.

I O N: Și ai dreptate când afirmi aceasta, Socrate.

X. S O C R A T E: Și tu ai dreptate aici, Ion. Dar, haide, ia spune-mi și tu mie, cum ți-am spus eu ție din Odiseia și Iliada pasagiile în care se vorbesc lucrurile de domeniul tâlmaciului, medicului și pescarului, spune-mi, zic, și tu mie, căci tu cunoști doar mai bine ca mine pe Omer, cari sunt locurile privitoare la rapsod, Ion, și la arta lui, și cari sunt lucrurile despre care rapsodul e chemat înaintea tuturor celorlalți, să judece și să-și dea o părere?

I O N: Eu afirm, Socrate, că rapsodul trebuie (să judece și să-și dea părerea despre) toate.

S O C R A T E: Adineauri ai spus că nu despre toate. Sau ești așa de uituc? Și nu s'ar cădea unui rapsod să fie uituc.

I O N: Da' ceam uitat?

S O C R A T E: Nu-ți aduci aminte că ai re-

¹⁾ Iliada XII, 200.

cunoscut că arta rapsodului e deosebită de a vizitiului?

I O N: Ba mi-aduc.

S O C R A T E: N'ai recunoscut totodată că fiind deosebită, se ocupă de cunoașterea altor lucruri?

I O N: Ba da.

S O C R A T E: Deci, după spusa ta proprie, rapsodul și arta lui, nu vor putea cunoaște toate.

I O N: Decât (va putea cunoaște) ceva asemănător, Socrate.

S O C R A T E: Prin «asemănător» înțelegi ceva care nu intră în domeniul celorlalte arte. Nu? Dar atunci ce va cunoaște, dacă nu cunoaște tot?

I O N: Eu cred că va cunoaște vorbele ce stau bine în gura unui bărbat, unei femei, unui sclav, unui om liber, unui supus și unui conducător.

S O C R A T E: Vrei să zici vorbele pe care are să le spună cel care conduce un vas pe marea furtunoasă? Dar în cazul acesta, cine va ști care-s vorbele mai potrivite? Rapsodul sau cârmaciul?

I O N: Nu rapsodul, ci cârmaciul, cel puțin în cazul ăsta.

S O C R A T E: Dar cine va ști mai bine care-s cuvintele ce au să fie adresate unui conducător bolnav? Rapsodul sau medicul?

I O N: Nici în cazul ăsta rapsodul (ci medicul).

S O C R A T E: Atunci vrei să zici poate că rapsodul ştie ce vorbe stau bine în gura unui sclav. Da?

I O N: Da.

S O C R A T E: De pildă, când e vorba să se astâmpere boii întărâtaţi, nu boarul va şti care-s vorbele mai nemerite? Ori le va şti mai bine rapsodul?

I O N: Nu, fireşte.

S O C R A T E: Au poate va şti rapsodul care-s cuvintele pe care va trebui să le spuie o femeie celui însărcinat cu prelucratură lână?

I O N: Nu.

S O C R A T E: Ori cuvintele pe care trebuie să le rostească un căpitan de oaste spre a îmbărbăta pe soldaţi?

I O N: Da, la aşa ceva se va pricepe rapsodul.

XI. S O C R A T E: Da' ce? arta rapsodului e tot una cu arta strategului?

I O N: În orice caz eu aş şti ce are de spus un comandant.

S O C R A T E: Poate că eşti şi strateg, Ion. Dacă ai fi în acelaş timp şi călăreţ şi citarist, ai şti că sunt cai pe cari să călăreşte bine, şi alţii pe cari se călăreşte rău. Dar dacă te-ai întreba, Ion: «cu ajutorul cărei arte ai şti cari-s caii buni de călărie? cu ajutorul equitaţiei sau citaristice?» Ce mi-ai răspunde?

S O C R A T E: Ţi-aş răspunde că prin arta equitaţiei.

S O C R A T E: Și dacă ar fi să spui cine cântă bine din liră, ai recunoaște că-ți poți face o părere în privința asta, cu ajutorul citaristicei, nu al equitației ?

I O N: Da.

S O C R A T E: Dar de vreme ce te pricepi și la arta militară, în ce calitate judeci lucrurile din domeniul ei? ca strateg, sau ca rapsod priceput?

I O N: Mi se pare că nu e nici o deosebire (între o calitate și cealaltă).

S O C R A T E: Ei taci? Cum nu e nici o deosebire? arta rapsodului și arta militară sunt una și aceeaș, sau sunt două arte deosebite?

I O N: Mi se pare că e una și aceeaș.

S O C R A T E: Prin urmare, cine-i rapsod bun, e și militar bun. Nu?

I O N: Tocmai așa, Socrate.

S O C R A T E: Deci și cine-i bun militar e totodată și bun rapsod.

I O N: Asta nu mi se pare.

S O C R A T E: Dar în orice caz ești de părere că cine e rapsod bun, e și bun comandant.

I O N: Exact.

S O C R A T E: Nu ești tu cel mai bun rapsod al Elenilor?

I O N: Și încă cu mult, Socrate.

S O C R A T E: Așadar ești și cel mai bun general al Elenilor.

I O N: De asta poți să fii încredințat, Socrate. Și asta o datoresc poemelor lui Omer.

XII. S O C R A T E: Dar pentru numele zeilor, Ion, de vreme ce ești cel mai bun general și rapsod al Elenilor, de ce colinzi orașele Greciei recitând, și nu te manifestezi ca general? Sau poate crezi că Grecii au mare nevoie de un rapsod încununat cu coroană de aur, și n'au deloc nevoie de un general?

I O N: Uite ce e: Orașul nostru e sub stăpânirea noastră și e condus de noi, deaceia n'are nevoie de general; iar orașul vostru și al Lacedemonienilor știu că nu m'ar alege de comandant. Căci voi vă credeți destul de destoinici pentru slujba asta.

S O C R A T E: Dar, prea bunul meu Ion, n'ai auzit de Apollodor din Cyzic?

I O N: Cine-i acela?

S O C R A T E: Omul pe care Atenienii l'au ales deseori ca general, deși era un străin, cum de altfel și pe Fanosthene din Andros și pe Heraclide din Klazomene, pe care orașul nostru, văzându-i că-s oameni capabili, i-au ales și ca generali și i-au pus și în alte slujbe. Și crezi că pe Ion din Efes nu-l vor alege și nu-l vor încărca cu onoruri când se vor convinge că e un om destoinic? Ce? În vremuri străvechi voi Efesienii n'ați fost tot Atenieni? Oare orașul vostru stă mai prejos de oricare altul?

Dacă e adevărat ce spui tu, Ion, că datorită științei și artei poți să slăvești pe Omer, apoi rău faci, că după ce te-ai lăudat că știi multe lucruri frumoase despre Omer și mi-ai promis să-mi le spui și mie, acumă mă tragi pe sfoară și nici n'ai de gând să-mi arăți, nici nu vrei să-mi spui măcar care sunt acele părți din opera lui unde ești tu mai tare, deși te implor de atâta vreme. Tu faci curat ca Proteu: Te sucești încoace și 'ncolo și iei tot felul de înfățișeri, până ce la urmă, fără să prind de veste, te schimbași în general, numai ca să nu-mi destăinuești știința ta despre Omer. Dacă, cum spuneam adineauri, ești om de știință, și dacă în această calitate îmi înșeli așteptările după ce mi-ai făgăduit să mă luminezi asupra lui Omer, apoi rău faci; dacă însă nu ești om de știință, ci spui multe lucruri frumoase despre poet, fără să știi nimic despre Omer, fiind doar stăpânit de o putere divină, atunci nu te găsesc vinovat cu nimic. Așa că ai să alegi drept ce vrei să fii socotit de noi: de un om rău, sau de un om divin?

ION: Nu e tot una, Socrate. Căci e mult mai bine să fii socotit un om divin.

SOCRATE: Atunci ăsta e și darul cu care te-alegi dela noi, Ion: Ești socotit ca un slăvitor al lui Omer, inspirat, dar nu științific.

CUPRINSUL

C R I T O N

pag. 5—32

HIPPIAS MINOR

pag. 33—64

L A C H E S

pag. 65—115

A P O L O G I A

pag. 117—167

H A R M I D E

pag. 169—219

J O N

pag. 221—247

2
/

1/12744 12/10 Cu

191
/8

ANTICARIAT Nr 1
L. 4

